

**19 POTUNGAUE KI HE NGA AHI NGAUE
LALAHĪ
FAKAIKĪIKI 'O E PALANI NGAUE & PATISETI
KI HE
TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026-
2027/2028**

*{Palani Ngāue 'a e Potungāue Ngaahi Ngaue Lalahi ki he
Ta'u Fakapa'anga 2025/2028, Mē 2025}*

KANOTOHI

LISI 'O E NGAHI FAKANOUNOU.....	5
TALAMU'AKI MEI HE 'EIKI MINISITA	7
POPOAKI MEI HE TALEKITA PULE	9
1. FAKAMATALA FAKALUKUFUA KI HE FA'UNGA 'O E PALANI NGAUE	10
1.1 TEFITO'I FATONGIA 'O E POTUNGAUE	10
1.2 NGAHI KUPU FEKAU'AKI	11
1.3 MAPE OLA NGAUE 'A E POTUNGAUE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	13
1.4 FEKAU'AKI 'A E PALANI NGAUE 'A E POTUNGAUE MO E FA'UNGA PALANI FAKALAKALAKA FAKAFONUA, PALANI FAKALAKALAKA FAKAMAMANI LAHI PEA MOE NGAHI FA'UNGA NGAUE MAKEHE MEI HOTAU NGAHI FONUA KAUNGA'API MO FAKALOTOFONUA.	14
2. TO'O KONGA LALAHI KI HE FATONGIA 'O E POTUNGAUE	29
2.1 KO E NGAHI POLOKALAMA 'A E MOI PEA MO E NGAHI OLA NGAUE	29
2.2 FA'UNGA 'O E POTUNGAUE MOE PATISETI KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	38
2.3 NGAHI LILIU 'OKU FOKOTU'U ATU 'EHE POTUNGAUE KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	39
2.4 Ngaahi fokotu'u ngaue fo'ou ki he Ta'u Fakapa'anga 2025/2026	39
3. PATISETI 'A E POTUNGAUE MO E KAU NGAUE KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026.....	41
4. NGAHI PALANI 'A E MOI MO E NGAHI POLOKALAMA PATISETI	43
4.1. POLOKALAMA 1: TATAKI NGAUE MO E PULE'I NGAUE.....	43
4.2 POLOKALAMA 2: NGAHI SEVESI FEFONONGA'AKI MO HONO NGAHI NGAUE LALAHI	66
4.3 POLOKALAMA 3: PULE'I NGAUE LANA MO E SEVESI 'ENISINIA SIVILE	87
Fakalahi 1: 'Analaiso 'o e ngaahi kupu felave'i.....	108
Fakalahi Fika 2: Lisi 'o e ngaahi tefito'i Lao mo e Ngaahi Aleapau Ngaue mo Tu'apule'anga	109
Fakalahi Fika 3: Fa'unga fakava'a/ Polokalama-si'i 'a e Potungaue	111

LISI 'O E NGAHI TEPILE

Tepile 1: Va'fengaue'aki 'a e Potungaue mo e Ngaahi Kupu Fekau'aki	11
Tepile 2: Ngaahi Tanaki Mahu'inga 'a e MOI ki he ola ngaue fakafonua pea mo e ola ngaue faka-potungaue (TSDF II)	16
Tepile 3: Ngaahi tokoni 'a e potungaue ki he 'elia ngaue mahu'inga 'a e pule'anga- matu'uekina e faingata'a 'e hoko ki he fonua ('elia ngaue mahu'inga 1), ta'u fakapa'anga 2025/2026	19
Tepile 4: Ngaahi tokoni 'a e potungaue ki he 'elia ngaue mahu'inga 'a e pule'anga fika 8- Pole moe faingamalie ke paotoloaki e tupulekina faka'ekonomika 'a e fonua, ta'u fakapa'anga 2025/2026	19
Tepile 5: Ngaahi tokoni 'a e potungaue ki he 'elia ngaue mahu'inga 'a e pule'anga fika 9- Pole moe faingamalie ke paotoloaki e tupulekina faka'ekonomika 'a e FONUA, ta'u fakapa'anga 2025/2026	21
Tepile 6: NGAHI POLOSEKI 'OKU HOKOHOKO HAKE 'I HE PALANI 'INIVESIMENI HONO 3	24
Tepile 7: NIIP 3 POLOSEKI FEKAU'AKI MO E FEFONONGA'AKI HALA PULE'ANGA	25
Tepile 8: niip 3 poloseki fekau'aki moe fefononga'aki 'i tahi	26
Tepile 9: niip 3 poloseki fekau'aki mo e fefononga'aki he 'ea	26
Tepile 10: tokoni 'a e potungaue MOI KI he termplus 2021-2035 taketi ki hono ngaue'aki 'a e ngaahi ma'u'anga ivi	27
Tepile 11: tokoni 'a e potungaue moi ki he termplus 2021-2035 taketi ki hono ngaue'aki 'a e ngaahi ma'u'anga ivi	28
Tepile 12: POLOKALAMA 1 - OLA NGAUE MOE NGAHI FATONGIA KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	29
Tepile 13: POLOKALAMA 2 - NGAHI OLA NGAUE MOE NGAHI FATONGIA KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	32
Tepile 14: POLOKALAMA 3 - NGAHI OLA NGAUE MO E NGAHI FATONGIA KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	35
Tepile 15: PATISETI FAKAANGAANGA 'A E MOI – PATISETI ANGAMAHENI FAKAKATOA, FAKALAKALAKA MO E KOTOA 'O E NGAHI FAKAMOLE (TOP\$)	41
Tepile 16: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE 'A E MOI FAKAPOLOKALAMA	42
Tepile 17: NGAHI LILIU IIKI KI HE POLOKALAMA 1 'O E TA'U FAKAPA'ANGA 24/26	43
Tepile 18: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 1.01 ('OFISI 'O E MINISITA)	44
Tepile 19: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I ('OFISI 'O E TALEKITA PULE)	44
Tepile 20: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 1.03 (VA'A TU'UTU'UNI NGAUE & PALANI)	45
Tepile 21: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 1.04 (VA'A PA'ANGA)	45
Tepile 22: NGAHI LILIU IIKI KI HE POLOKALAMA 2 KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	67
Tepile 23: fakakatoa 'o e kau NGAUE – polokalama si'i 2.01 ('Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile)	68
Tepile 24: fakakatoa 'o e kau ngaue – Polokalama si'i 2.02 ('ofisi pule ngaue faka-malini-mao)	68
Tepile 25: fakakatoa 'o e kau ngaue- Polokalama si'i 2.03 (Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga)	68
Tepile 26: LILIU IIKI KI HE POLOKALAMA 3 'O E TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026	89
Tepile 27: Fakakatoa 'o e kau ngaue - Polokalama si'i 3.01 (Va'a pulei oe langa fale)	89
Tepile 28: Fakakatoa 'o e kau ngaue – Polokalama si'i 3.02 (Va'a sevesi ki he ngaahi langa fale)	89
Tepile 29: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – Polokalama si'i 3.03 (Va'a ki he ngaahi sevesi faka'enisinia)	89
Tepile 30: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE - Polokalama si'i 3.04 (Va'a Tokangaekina Hala PULE'ANGA)	90

LISI 'O E NGAHI FAKANOUNOU

ADB	Pangike Langa Fakalakalaka 'a 'Esia
AMP	Palani ngaue fakata'u 'a e Potungaue
APP	Palani fakatau fakata'u 'a e Potungaue
ASA	Aleapau ki he ngaahi sevesi he 'Ataa
AR	Lipooti fakata'u
BCD	Va'a Pule ki he Langa Fale
BSD	Va'a Sevesi ki he Langa Fale
CAO	'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile
CCEFOD	Sivi'l e faikehekehe 'o e ngaue muimui ki he Lao faka'uhila
CCECC	Kautaha Langa mei Siaina
CEO	Talekita Pule
CMA	Hokohokoatu tafa'aki kihono siofi e ngaue
CORSIA	Palani fakafonua ki he tokangaekina e maumau 'ae fefolauaki vakapuna sivile ki he 'ataakai
CSD	Va'a ki he pule'l 'o e ngaue
CP	Palani Ngaue
DRR	Fakasi'isi'l e ngaahi maumau 'a e ngaahi fakatamaki fakanatula
DPL	Kau ngaue lau'aho
ESD	Va'a ki he ngaahi sevesi faka'enisinia
GPA	'Elia Ngaue Mahu'inga
GOT	Pule'anga Tonga
HNS	Ngaahi me'a fakatu'utamaki
HR	Tokangaekina e kau ngaue
HTHHVER	Poloseki fakaakeake mei he mapuna 'a e mo'ungaafi Hunga Tonga Hunga Ha'apai
HOD	Taki 'o e Va'a Ngaue
IAU	'Iunit 'Atita Fakalotofale
ICAO	Kautaha ki he Malu 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile Fakatu'apule'anga
ICASO	Kautaha ki he Malu moe Sekuiliti 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile Fakatu'apule'anga
ICT	Tekinolosia ki he ma'u'anga fakamatala mo e fetu'utaki
IDA	Kulupu ki he fakalakalaka fakavaha'apule'anga
IMO	Kautaha Fakatu'apule'anga 'o e Malini
IPPF	Fa'unga ki he ngaue fakapalofesinale fakavaha'apule'anga
ISM	Tokangaekina 'a e hao moe malu fakavaha'apule'anga
IUDSP	Poloseki ki he sekitoa langa fakalakalaka 'l ki he 'elia kolomu'a
JDs	Fakamatala ngaue
JICA	Kautaha fakamamani lahi 'a Siapani ki hono paotoloaki e ngaue fakataha
KPIs	Ko e ngaahi lulafua
LLMC	Fakangatangata ki he mo'ua faka-malini
LTD	Va'a ki he Fefononga'aki Hala Pule'anga
MDA	Ngaahi Potungaue 'a e Pule'anga
MEIDECC	Potungaue fakamatala 'ea, ma'u'anga ivi, fakamatala, tokangaekina ngaahi fakatamaki, 'ataakai, feliuliuaki e 'ea moe fetu'utaki
MET	Potungaue ako mo e Ako ngaue
MLM	Ngaahi mo'ua moe mokisi 'a e Malini
MLNR	Potungaue fonua moe ngaahi koloa fakaenatula
MOF	Potungaue Pa'anga
MOH	Potungaue ki he Mo'uilelei
MOI	Potungaue ki he Ngaahi Ngaue'anga Lalahi 'a e pule'anga
MAO	Va'a Malini mo e ngaahi Taulanga
MPE	Potungaue ki he ngaahi poate 'a e Pule'anga
NIIP	Palani fakafonua ki he ngaahi ngaue lalahi

NPD	Va'a Palani Fakafonua
OICs	'Ofisa pule le'ole'o mei he 'otu motu
OPRC	Konivesio ki he mateuteu mo tokangaekina 'o ha hoko ha 'uli fakatupunga 'e he lolo
PAT	Kautaha ma'u mafia ki he ngaahi taulanga
PASO	Kautaha 'a e Pasifiki ki he malu 'a e fefolau'aki vakapuna sivile
PMO	'Ofisi 'o e Palemia
PPD	Va'a ki he Palani moe tu'utu'uni Ngaue
PMS	Sisitemi ngaue ki hono vakai'i 'o e tu'unga fakahoko fatongia 'a e kau ngaue
PMU	'Iuniti ki hono tokangaekina e ngaahi Poloseki
POR	Likuesi ngaahi fakatau
PRC	Kakai 'o e Pule'anga Siaina
PSC	Komisoni ma'ae kau ngaue fakapule'anga
PSC	Mapule'I 'o e ngaahi taulanga 'e he Pule'anga
PMO	'Ofisi Palemia
PAYE	Tukuhau tanaki to'o meihe vahe
RMD	Va'a Tokangaekina Hala Pule'anga
RMF	Pa'anga ki he monomono 'o e hala
SAR	Va'a Fakahaofi mo'ui
SASAQ	Ngaahi fehu'I fakafonua ki he malu moe hao 'o e fefolau'aki
SDGs	Taumu'a fakalakalaka tu'uloa
SIDs	Ngaahi 'otumotu iiki
SMS	Sisitemi tokangaekinaki ki he malu moe hao
SOP	Palani ki ha founa ngaue ki he malu moe hao
SOLAS	Malu 'o e mo'ui 'i tahi
SPC	Komisoni 'o e Pasifiki Saute
SUA	Ta'ofi 'o e ngaahi ngaue ta'efakalao
TAL	Kautaha Mala'evakapuna 'a Tonga
TCRTP	Poloseki Fakatahataha'i ke tu'uloa 'a e Fefononga'aki 'a Tonga
TMPI	'Apiako ki he ki he MaliniTonga
TMS	Sistemi ke mapule'i 'aki e fefononga'aki me'alele
TPDF	Poloseki Langa Fakalakalaka ki he Fefononga'aki
TSDF	Palani Langa Fakalakalaka 'o Tonga
USAOP	Polokalama hono 'atita ki he hao moe malu
USD	Pa'anga 'Amelika
WB	Pangike 'a Mamani

'I he 'aho 28 'o Sanuali 2025, na'e fakanofu ai 'a e Pule'anga fo'ou pea 'iai mo hono kau Minisita fo'ou pea mo'enau ngaahi kaveinga ngāue. 'Oku kau 'a e Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi 'i he ngaahi Potungaue lalahi 'a e Pule'anga pea ko hono ngaahi fatongia 'oku mahu'inga 'aupito ki he kakai 'o e fonua. 'Oku ou ma'u ha loto faka'apa'apa mo'oni ki he fatongia ko'eni, ko hono tataki mo faka'ai'ai ke toe lelei ange 'a e fakahoko fatongia 'a e Pule'anga 'o faka'fou atu 'i he ngaahi tala fatongia 'o e Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi.

'I hono toe vakai'i e ngaahi ngaue 'a e Potungaue', na'e tali ai 'e he Pule'anga fo'ou 'a hono fakahiki mo fakataha'i 'o e ngaahi fatongia ki hono tokangaekina 'o e ngaahi poloseki ngaue lalahi mei he ngaahi kupu felave'i 'a e Pule'anga ki he Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi. Ko e fakakaukau ko'eni na'e makatu'unga ia 'i he fiema'u ke toe faingofua mo faingamalie ange 'a hono ngaue'aki 'o e ngaahi sevesi 'a e Pule'anga 'i he tafa'aki ko'eni pea pehe foki ke a'usia ha ngaahi ngaue lalahi 'oku malu ange, falala'anga ange pea tolonga foki ki he kaha'u. Koia ai, 'oku palani 'a e Potungaue ki ha ngaahi ngaue langa fakalakalaka lahi ange 'i he piliote palani ko'eni.

Tanaki atu kiai, 'oku hokohoko atu aipe 'a hono fakamahu'inga'i 'e he Pule'anga fo'ou' ni 'a e ngaue ki hono langa mo fakalelei'i 'o e ngaahi hala pule'anga. 'Oku hoko 'a e ngaue ki he malu moe hao 'o e ngaahi founa fefononga'aki koe taha ia e ngaahi kaveinga ngaue mahu'inga fisifisimu'a 'aia 'oku ne tataki e fakahoko fatongia 'a e Potungaue. Koe ngaahi ngaue fakaakeake kiate kinautolu na'e uesia tamaki 'e he mapuna 'a e mo'unga afi Hunga Tonga Hunga Ha'apai 'oku faka'osi'osi ia. Tanaki kiai, koe poloseki langa fale Tapanekale koe poloseki ia 'oku toe tanaki mai. Koe ngaahi ngaue langa uafu iiki 'i he ngaahi 'otu motu pea moe ngaahi holo iiki fakakolo koe taha ia he ngaahi poloseki langa 'oku fakakau 'i he Palani ko'eni. 'Oku toe hanga atu foki 'a e Potungaue ke ngaue'i 'a 'ene Tu'utu'uni Ngaue ki hono fatongia ki he Kominiuti moe Ngaahi Fale/Feitu'u pe Me'angaue Fakafonua, 'aia 'oku tautefito pe 'a e tokoni ko'eni ki he ngaahi ngaue iiki ki he hala komiuniti pea moe ngaahi ngaue fakalelei iiki ki he ngaahi fale pe fa'unga fakapule'anga. Koia ai, 'oku ou fiefia ke tuku atu 'a e Palani ngaue 'a e Potungaue ki he Ngaahi Ngaue Lalahi 2025/2026 ki he 2027/2028.

Ko e palani ko'eni 'oku ne 'oatu 'a e ngaahi ola ngaue mahu'inga mo e ngaahi taketi kuopau ke fakahoko koe'uhi' ke a'usia 'a e vīsone 'a e Potungaue 'a ia ko hono "A'usia ha tu'unga 'oku toe lelei ange, malu ange, faka'atu'i pea faingamalie ke ngaue'aki he taimi kotoa pe 'a e ngaahi hala pule'anga, ngaahi fale pea pehe ki he ngaahi me'angaue fefononga'aki mo hono ngaahi ngaue felave' i ke ne tokonia 'a e tu'unga mateuteu mo ha mo'uilelei 'oku tu'ulua ma'ae kakai 'o Tonga". Ko e ngaahi ngaue kotoa pe kuo fokotu'utu'u atu he Palani ko'eni' te ne poupoua 'a e visone 'a e Potungaue' pea mo'ene misiona pea 'e hoko ia ke ne tokonia 'a hono a'usia 'o e visone fakafonua 'a ia kuo fokotu'u mei he Palani Fakafonua 'a Tonga (Palani Fakalakalaka Fakafonua 'a Tonga II), Palani Fakafonua ki he Ngaahi Langa lalahi III, pehe ki he ngaahi palani ngaue kehe 'a e Pule'anga' mo e ngaahi Konivesio Fakatu'apule'anga mo hono ngaahi tu'utu'uni.

'Oku tukupā 'a e Potungaue ke ngaue'i 'a e palani ko'eni neongo 'a e ngaahi fakafe'atungia 'i he vā fengau'e'aki. Ko e pa'anga ngaue mo e patiseti 'oku kole ki he piliote ngaue ko'eni', koe ngaahi fiema'u vivili ia 'a e Potungaue pea 'oku fakamahu'inga'i kinautolu 'o fakafe'unga mo e ivi malava 'o e Pule'anga. 'Oku 'iai 'a e ngaahi founa ngaue fo'ou 'oku fakakau 'i he palani ngāue ko'eni, 'aia 'oku 'ikai ngata pe he'ene fekau'aki moe tupulekina faka'ekonomika pehe ki he fakalakalaka mo matu'uekina 'o e ngaahi me'angaue lalahi ka 'oku ne toe tokonia 'a e malu 'o e ngaahi kau'āfonua mo hono fakasi'isi'i 'o e hū mai 'a e ngaahi mahaki faka'auha, faito'o konatapu mo e ngaahi kolua hū mai 'oku fakatu'utamaki' 'aia te ne uesia hotau ngaahi komiuniti'.

'I hono fononga'i 'a e halafononga 'o e ta'u fakapa'anga fo'ou 2025/2026, 'oku ou fakapapau'i 'e toe lelei ange 'a hono maa'usia 'e he Potungaue 'a hono solova 'o e ngaahi pole fekau'aki mo hono langa hake ha 'ataakai matu'uekina, fakalelei fakasosiale, fakasi'isi'i 'a e nofo masivesiva pea mo hono pukepuke 'o e fakalakalaka faka'ekonomika 'oku tu'uloa. 'Oku ou fie puke 'a e faingamalie ko'eni ke fakamalo'ia 'a e taha kotoa pe na'a nau tokoni mai 'i he fakamoleki honau taimi mo'enau ngaue 'osikiavelenga ke fa'u 'a e tohi' ni. 'Oku toe 'oatu foki 'a 'eku faka'apa'apa lahi ki he ngaahi kupu fengaue'aki kotoa pe, ngaahi kautaha pea mo kinautolu kotoa pe na'a nau tokonia 'a hono fakalakalaka'i 'a e ngaahi ngaue lalahi 'i Tonga ni.

'Oku ou fokotu'u atu 'a e Palani ko'eni' ke mou me'a kiai pea ke mou mahino'i 'emau taumu'a ngaue ki he ta'u 'e 3 ka hoko mai. 'Oku ou fakalotolahi'i kimoutolu ke mou kau mai ki he fakahoko ngaue 'a e Potungaue ni mo e ngaahi fokotu'utu'u ngaue ke tau a'usia 'a e taumu'a visone hotau pule'anga' *"Ke paotoloaki 'a e fakalakalaka' ke ne tokonia ha tukunga lelei ange 'a e nofo' mo e mo'ui' 'i Tonga."*

Faka'apa'apa Atu,

Hon. Dr. Taniela Likuohihifo Fusimalohi
Minisita ki he Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi
Tokoni Palemia

POPOAKI MEI HE TALEKITA PULE

Ko e Palani Ngāue 'eni 'a e Potungaue ki he ngaahi Ngaue Lalahi, 'oku fakamatala ai 'a e ngaahi taumu'a ngaue', ngaahi fatongia tefito mo e ngaahi founa ngaue ke fua'aki e ngaahi ngaue kuo lava'. Ko e Palani Ngāue 'oku tefito ia pea faka-taumu'a ke poupoua 'a e malu mo lelei ange langa fakalakalaka faka'ekonomika, fefononga'aki mo toe fakamalohia ange 'a e ivi malava 'o e komiuniti. 'Oku 'i ai e faka'amu ke fakapapau'i 'oku a'usia he'e Tonga kotoa pe 'a e faingamalie moe lelei 'o e fakalakalaka faka'ekonomika.

Koe fa'unga 'o e palani ngaue ko'eni, 'oku ne fakaha atu 'a 'emau a'usia fekau'aki moe ngaahi taumu'a ola fakafonua 'oku felave'i totonu moe ngaahi sekitoa ngaue 'o e fefononga'aki moe ngaahi ngaue lalahi, 'a ia 'oku ha atu 'i he fa'unga Palani langa fakalakalaka 'a Tonga hono II.

Ko e ngaahi sevesi fefolau'aki vakapuna, malini mo e fefononga'aki 'i he hala pule'anga 'oku nau fakafaingamalie'i 'a e ngaahi ngaue faka'ekonomika 'i hotau fonua 'i he'enu fakafehokotaki 'a e kakai 'o e fonua moe ngaahi pisinisi, ngaahi maketi fakalotofonua mo tu'apule'anga, pea pehe ki he ngaahi sevesi mahu'inga 'aupito 'i he fonua moe tu'apule'anga foki. Kae tautautefito ki he sevesi monomono mo fakalelei'i 'o e hala pule'anga ko e kī ia ki he fehokotaki fakalotofonua, 'a ia 'oku hokohoko atu pe 'a hono fakamahu'inga'i 'i he palani ngaue ko'eni pea pehe ki he ngaue 'enisinia sivile. 'Oku kei fakamahu'inga'i pe foki 'ehe Potungaue 'a hono fatongia koe pule ki he ngaahi ngaue langa 'a e fonua 'i he palani ko'eni. Makehe mei ai, 'oku kei hoko atu pe 'a hono fakakau 'o e ngaahi toenga fale na'e uesia 'ehe HTHH pea mo hono fakalelei'i e matu'uaki e ngaahi me'angaue fefononga'aki 'i he palani mo e kole patiseti ko'eni.

'Oku fokotu'u atu foki 'e he Potungaue ha ngaahi liliu iiki ki he'ene founa ngāue 'o fakatefito ki hono fakamavahe'i 'a hono fatongia fakalele ngāue' mei hono fatongia fakalao'. Ko hono ngaue'i 'o e ngaahi ola ngaue' 'oku tuku atu ia ki he ngaahi va'a 'e hiva (9) 'o kau kiai 'a e Va'a Palani moe Ngaahi Tu'utu'uni, Va'a Pa'anga, 'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile, 'Ofisi Pule'i 'o e Ngaahi Ngaue Fakamalini, Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga, Va'a Pule'i 'o e Ngaue Langa, Va'a Sevesi ki he Langa Fale, Va'a 'Enisinia Sivile moe Va'a Tokangaekina Hala Pule'anga. Koe ngaahi va'a ni 'oku 'iai pe honau takitaha fatongia totonu 'aia kuo tu'utu'unia mei he'enu takitaha ola ngaue pea 'e fua 'enu fakahoko fatongia 'o fakatatau ki he ngaahi me'afua ngaue moe taketi 'oku ha'atu 'i he palani ko'eni.

'Oku ma'u 'ehe Potungaue 'a e timi pule'i ngaue lelei 'aupito 'aia 'oku ou tui mo falala tenau fakapapau'i 'a hono a'usia 'o e ngaahi ola ngāue 'e fāngofulu ma nima (45) pea mo hono ngaahi me'afua 'aia kuo fokotu'u atu 'i he palani ko'eni. 'I he nga'unu 'a e Potungaue ke ngaue'i 'a 'ene Palani ngaue ko'eni, 'e kei hokohoko atu aipe hono talitali lelei 'a e ngaahi liliu 'oku hoko' pea mo e ngaahi fale'i tokoni 'oku 'omai ke toe lelei ange ai 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungaue'.

Faka'apa'apa Atu

Lopeti Heimuli
Talekita Pule

1. FAKAMATALA FAKALUKUFUA KI HE FA'UNGA 'O E PALANI NGAUE

Koe fa'unga 'o e Palani Fakafonua na'e fokotu'u ia 'e he Pule'anga 'o Tonga pea 'oku malumalu 'a e Va'a Palani Fakafonua 'i he 'Ofisi 'o e Palemia 'aia 'oku ne fakahoko mo tataki 'a e Palani Ngaue 'a e Pule'anga. Koe fa'unga palani langa fakalakalaka koeni' 'oku 'iai e 'amanaki 'a e Pule'anga 'e a'usia pea ola 'a e ngaahi taumu'a fakalakalaka tu'upau. Ko e Palani Ngaue ko eni 'oku makatu'unga ia 'i he fa'unga Palani pea mo e ngaahi fiema'u vivili 'a e Pule'anga ki he ta'u fakapa'anga takitaha, 'oku ui ko e 'asenita vivili 'a e Pule'anga.

Ko e taumu'a foki 'o e Palani Ngaue ko eni' 'oku 'ikai ngata pe'i he fakamatala pa'anga mo e palani ki hono fakalele 'a e ngaue', ka 'oku toe tokoni ia ke 'iloa pea mo me'a'i 'e he ngaahi kupu fekau'aki mo e ngaahi komiuniti' fakalukufua 'a e 'uuni fatongia moe ngaue 'oku fakahoko 'e he Potungaue.

1.1 TEFITO'I FATONGIA 'O E POTUNGAUE

Ko e fatongia 'o e Potungaue' 'oku tataki ia mei he konisitutone 'a e fonua, ngaahi tefito'i Lao 'a e Pule'anga mo e ngaahi tu'utu'uni, Fa'unga palani langa fakalakalaka 'a Tonga, ngaahi konivesio fakatu'apule'anga mo e ngaahi Lao fekau'aki (Fakamatala Fakalahi 2). 'I hono fakanounou', ko e Potungaue ki he Ngaahi Ngaue Lalahi' 'oku ne fakahoko 'a hono muimui'i e faipau ki he lao ngaue felave'i 'i he sekitoa 'o e langa fale pea moe kotoa 'o e ngaahi founga fefononga'aki (fakaloto fonua, tahi pea moe 'ea). 'Oku ne toe fatongia'aki 'a hono palani mo fakahoko e ngaahi polokalama ngaue fakalelei ki he hala pule'anga, langa fale pea mo e ngaahi polokalama langa fakaakeake.

Ke ma'u ha ola lelei mei he ngaahi tefito'i fatongia 'a e Potungaue', kuo fa'u ai ha visone taimi loloa ke ne poupoua e ngaahi palani moe ngaahi tu'utu'uni kotoa 'oku felave'i mo hono fatongia. Ko e konga leva ko eni' 'oku ne 'omai e ngaahi fakamatala fakaikiiki fekau'aki mo e ngaahi tefito'i fatongia 'a e Potungaue' mo e ngaahi founga ngaue' 'a ia 'oku ne fakahoko 'i he malumalu 'o e ngaahi ngaue kuopau ke fakahoko mei he tu'utu'uni 'a e Lao' mo e ngaahi aleapau fakatu'apule'anga'.

1.1.1 Halafononga fekaukau'aki fakafo'ituitui 'a e MOI

Ko'emaui Visione:

"A'usia e tu'unga ngaue lelei taha', malu taha, faka'atu'i pea faingamalie ange ke ngaue'aki he taimi kotoa pe 'a e ngaahi hala pule'anga, ngaahi fale pea pehe ki he ngaahi me'angaue fefononga'aki mo hono ngaahi ngaue felave'i ke ne tokonia 'a e tu'unga mateuteu' mo ha mo'uilelei 'oku tu'uloa ma'ae kakai 'o Tonga."

Ko'emaui Misiona:

"Ke mau palani, langa, pule'i fakalao pea mo fakafekau'aki 'a e ngaahi ngaue langa mo hono fakalelei'i 'o e ngaahi ngaue lalahi 'a e Pule'anga 'a ia 'oku fekau'aki moe ngaahi langa fale pea pehe ki he fefononga'aki fakaloto fonua, tahi pea pehe ki he 'ea; 'oku mau toe tokangaekina fakalao foki 'a e ngaahi ngaue fakafefonga'aki kotoa 'i he fonua, tahi moe 'ea'."

1.2 NGAARI KUPU FEKAU'AKI

Ko e taha 'o e me'a mahu'inga 'i hono fa'u 'o e palani ko'eni, ko e ngaahi fiema'u kehekehe mei he ngaahi kupu fekau'aki 'a e Potungaue. 'Oku hokohoko atu aipe 'a hono fakamahu'inga' 'ehe Potungaue 'a 'ene ngaahi va fengaue'aki moe ngaahi kupu fekau'aki 'aki 'ene fakamahino 'a hono ngaahi fatongia kuopau ke ne fakahoko'. 'Oku 'oatu 'i he Tepile 1 'a e ngaahi va fengaue'aki 'a e Potungaue mo 'ene ngaahi kupu fekau'aki.

Ko homau va fengaue'aki mo homau ngaahi kupu fekau'aki

Kupu fekau'aki	Kasitoma 'a e Potungaue	Ngaahi Kupu hu koloa/fakamatala ki he Potungaue	Fengaue'aki moe Potungaue	Muimui'i ngaue 'a e Potungaue
<i>Fakataha Tokoni</i>				X
<i>Kapineti</i>				X
<i>Falealea</i>				X
<i>Ngaahi Potungaue mo e Va'a 'a e Pule'anga</i>		X	X	X
<i>Sekitoa taautaha (mei he sekitoa fefononga'aki, langa moe ngaahi konitulekitoa ki he ngaue hala etc.)</i>	X	X	X	
<i>Ngaahi Poate 'a e Pule'anga (Poate Taulanga, Poate ki he Mala'evakapuna, Kautaha Vakatahi etc.)</i>	X	X	X	
<i>Komiuniti mo e kakai kotoa</i>	X		X	X
<i>Ngaahi kautaha tokoni mei Tu'apule'anga</i>			X	

TEPILE 1: VA FENGAUE'AKI 'A E POTUNGAUE MO E NGAARI KUPU FEKAU'AKI

'I he hili hono vakai'i 'a e ngaahi faka'amu mei he kupu fekau'aki kotoa 'a e Potungaue', na'e mahino mai ai 'a e fa'ahinga kehekehe 'o e ngaahi faka'amu 'aia 'oku ha'atu 'i he Tepile 1. 'Oku 'i ai e faka'amu 'a e Kapineti mo e Falealea ki he fakahoko fatongia 'a e Potungaue' ke fakalele pe'i he malumalu mo e tataki 'a e Lao' ke a'usia 'a e ngaahi tefito'i fatongia 'oku 'omai mei he Palani Fakafonua'. Ko e ngaahi sino pule 'eni 'oku tu'ukimu'a taha 'enau 'amanaki' ki he ola ngaue mei he Potungaue'. Ko e ngaahi kupu foki 'eni 'oku 'i ai e mafai ke liliu ha founa fakalele ngaue pea mo hono fakapa'anga 'o e ngaahi fa'unga ngaue 'a e Potungaue'. Kaikehe, 'i he lolotonga 'o e fakahoko ngaue' kuopau ke ngaue fakataha 'a e ngaahi kupu ko'eni mo e Potungaue' koe'uhi koe 'ata kitu'a mo e taliui 'o e ngaahi ola ngaue' ki he kakai 'o e fonua.

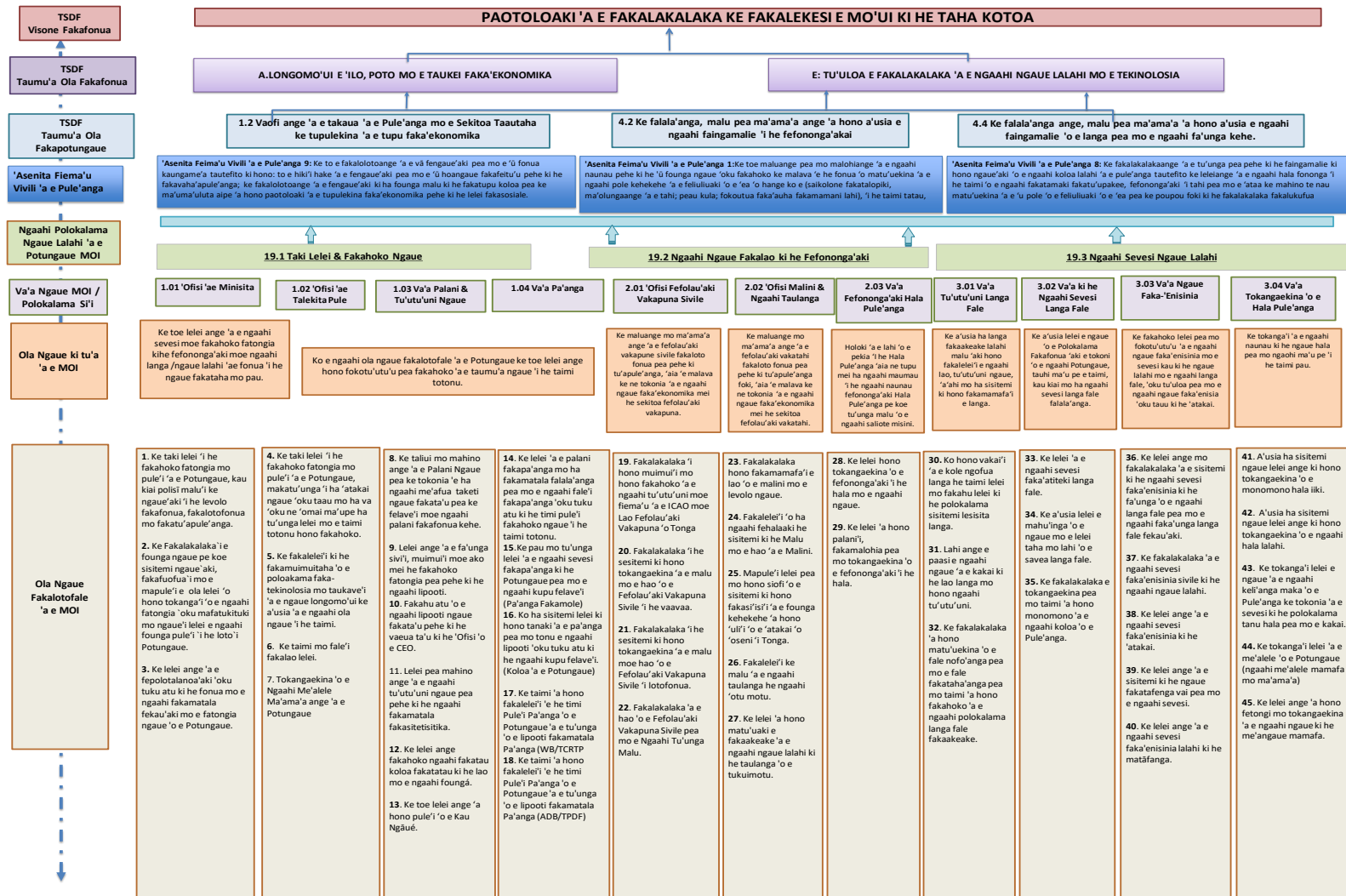
Tanaki atu kiai, 'e 'ikai malava ke ngaue 'a e Potungaue' 'iate ia pe'o 'ikai ke kau kiai 'a e tokoni mei he ngaahi Potungaue fevale'i. Koe peletifoomu fekau'aki moe ngaahi Potungaue felave'i' 'oku ne fakaha' mai ko kinautolu ko e ngaahi kupu hu koloa pe fakamatala, kupu tokoni ngaue pea mo e kau kasitoma 'a e Potungaue. Ko e faka'amu mei he ngaahi kupu ko'eni ke a'usia 'e he Potungaue 'a 'enau ngaahi ola fakata'u 'i loto 'i he'enau patiseti pea ke fakahoko 'a e ngaue 'o fakatatau ki he ngaahi lao moe ngaahi tu'utu'uni'. Ko e faka'amu mei he ngaahi kautaha taautaha' ke poupu'i 'e he Potungaue 'a hono ngaue'aki kinautolu. 'Oku malava kenau fakahoko ha fa'ahinga sevesi pe'i ki he Potungaue pe ko ha sevesi ma'ae Potungaue, hange koe kau konitulekitoa ngaue langa hala' mo e langa fale'. Taimi lahi ko e ngaahi ivi takiekina mei he sekitoa taautaha 'oku ma'u ia mei he mahu'inga 'o ha sevesi 'oku fiema'u 'e he Potungaue, hange koe mahu'inga 'o e ngaahi 'o e hala, langa 'o ha fale pe ko ha sevesi kehe.

'Oku 'i ai 'a e fengaue'aki vaofi e Potungaue mo'ene ngaahi kupu ngaue 'i he sekitoa fefononga'aki' moe langa'. Ko e kau fakahoko ngaue ko'eni koe kau kasitoma, kautaha hu koloa moe kau hoa ngaue ki he ngaahi fengaue'aki kotoa pe 'I he tafa'aki 'o e sevesi fakatekinikale' 'a ia 'oku fakahoko atu ki he hala pule'anga, fefononga'aki pea moe ngaahi fa'unga fale. 'Oku tokoni foki 'a e ngaahi kupu ngaue ko'eni ki hono fakahoko atu e fatongia 'o e Potungaue ki he kakai 'o e fonua, kaekehe 'i he tafa'aki 'e taha, ko'enau ngaahi ngaue moe me'angaue 'oku 'atita'i ia 'ehe Potungaue hili ha ngaahi vaha'a taimi pau.

'Oku mahu'inga 'aupito foki e faka'amu mo e takiekina mei he kakai 'o e fonua ki hono fakalelei'i ange 'o e fakahoko fatongia 'a e Potungaue. Koe ngaahi takiekina mei he kakai 'oku vave 'aupito 'a hono tukuhifo ki he levelo ngaue 'a e Potungaue. Pea 'oku fa'a makatu'unga mei heni 'a e ngaahi takiekina fakapolitikale, kaekehe 'oku palani 'a e Potungaue ke ne ngaue'aki ha ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku malava ke feliuliaki ke malava ke tokoni he taimi pehe ni.

Koe ongo kautaha fakamamani lahi koe IMO pea moe ICAO 'oku na muimui'i 'a e levelo 'o e faipau 'a hotau fonua' ki he ngaahi ngaue felave'i kotoa pe moe malini' pea pehe ki he fefolau'aki vakapuna sivile'. Koe ngaahi makatu'unga fakangaue kotoa pe kuopau ke faipau kiai e fonua he taimi kotoa koe'uhi ke faka'ai'ai mo fakapapau'i 'a e hao moe malu e kakai 'o e fonua' 'aia 'oku nau ngaue'aki 'a e sevesi fefononga'aki'. Tatau moia, koe ngaahi kupu hoa ngaue fakalakalaka kotoa pe hange ko e Pangike Fakalakalaka 'a 'Esia, Pangike 'a Mamani, Nu'usila mo 'Aositelelia; Siaina mo e kautaha tokoni Siapani ko kinautolu 'oku nau 'omai 'a e ngaahi tokoni fakapatonu ki he Potungaue 'o fakafou mai he ngaahi faingamalie ako, tokoni fakapa'anga pea moe taukei ngaue. 'E 'ikai malava 'e he Potungaue ke ne fakalelei'i 'a hono fatongia kuo tuku mai 'e he palani ko'eni ta'ekau ai 'a e tokoni mei he ngaahi kupu mahu'inga ni. 'E hokohoko atu aipe 'a hono pukepuke mo hono fakalelei'i 'o e vafengaue'aki 'a e Potungaue' moe ngaahi hoa ngaue' ni.

1.3 MAPE OLA NGAUE 'A E POTUNGAUE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

FAKATATA 1: MAPE OLANGAUE 'A E POTUNGAUE - TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

1.4 FEKAU'AKI 'A E PALANI NGAUE 'A E POTUNGAUE MO E FA'UNGA PALANI FAKALAKALAKA FAKAFONUA, PALANI FAKALAKALAKA FAKAMAMANI LAHI PEA MOE NGAHI FA'UNGA NGAUE MAKEHE MEI HOTAU NGAHI FONUA KAUNGA'API MO FAKALOTOFONUA.

1.4.1 Fa'ung Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga II/ Ngaahi Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloa

1.4.1.1 Ngaahi fatongia 'o e Potungaue makatu'unga mei he tataki 'a e Fa'unga Palani Fakalakalaka 'o Tonga II

'Oku mahino ki he Potungaue ko e palani ngaue ki he ta'u 'e tolu ka hoko mai kuopau ke fenapasi mo poupou'i 'a e palani fakafonua pe ko e TSDF II. 'Ikai ke ngata ai, ko hono toe fakalelei'i 'o e palani ngaue ko'eni ke hoko atu 'a hono fakamalahia mo fakaivia 'a e fokotu'utu'u ngaue 'a e Potungaue ke fenapasi mo e ngaahi kaveinga ngaue fakafonua 'oku fokotu'u ke taliui ki hono tataki pe poupou ki he ngaue. Koe ngaahi taumu'a ola ngaue fakafonua leva 'eni 'oku kaungatonu ki he ngaahi ngaue lalahi;

- A. longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonomika
- E. tu'uloa e fakalakalaka 'a e ngaahi ngaue lalahi mo e tekinolosia.

'I hono maa'usia koia 'o e ngaahi ola fakafonua' ni, ko e Potungaue 'eni 'oku ne taaimu'a 'i hono fakafaingamalie'i mo tataki 'a hono a'usia 'o e ngaahi ola fakapotungaue 'oku 'i he malumalu 'o e poutuliki (a) *Ngaahi ngaue'anga faka'ekonomika* , mo e (f) *Ngaue'anga Lalahi pea mo e tekinolosia* . Ko 'eni 'a e ngaahi ola fakapotungaue felave'i' 'aia 'oku 'i he malumalu 'o e ongo poutuliki kuo fakaha'atu;

- 1.2 Ngāue vāofiange 'a e Pule'anga' mo e Sekitoa Taautaha' pea pehe ki he ngaahi kulupu kehekehe pe'i he Fonua. ('Ekonomika)
- 4.2 Ke toe falala'anga ange, malu mo hao pea ma'ama'a ange 'a e ngaahi sevesi fefononga'aki. (Ngaahi naunau lalahi moe Tekinolosia)
- 4.4 Ke toe falala'anga ange, malu mo hao pea mo ma'ama'aange 'a e ngaahi langa fale pea moe ngaahi fa'unga felave'i. (Ngaahi naunau lalahi& Tekinolosia)

'I he palani ko'eni, kuo fa'u 'e he Potungaue ha ngaahi taumu'a ola fakapotungaue 'aia 'e malava kenau kaunga tonu ki hono a'usia 'a e ngaahi Ola Fakapotungaue mei he Palani Fakafonua 1.2, 4.2 mo e 4.4; 'oku ha 'i he Tepile 2;

Kaveinga Ngaue Fakafonua	Ngaahi Poutuliki	Ola Fokotu'utu'u Fakangaue	Tanaki Mahu'inga 'o e MOI (fakahoa ki he Mape Ola Ngaue 'a e Potungaue peesi 10)
A. longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonomika	1. Ngaahi Ngaue'anga Faka'ekonomika	1.2 Ngāue vāofiange 'a e Pule'anga' mo e Sekitoa Taautaha' pea pehe ki he ngaahi kulupu kehekehe pe 'i he Fonua. ('Ekonomika)	Ola Ngaue 32 <i>Ke fakalakalaka 'a hono matu'uekina 'o e fale nofo'anga pea mo e fale fakataha'anga pea mo taimi tonu 'a hono fakahoko 'a e ngaahi polokalama langa fale fakaakeake.</i> • Poloseki Fakaakeake ki he Mapuna 'o e Mou'unga Afi 'o Hunga Tonga Hunga Ha'apai (HTHHVER)

E. tu'uloa e fakalalakaka 'a e ngaahi ngaue lalahi mo e tekinolosia.	4. Ngaue'anga Lalahi pea mo e tekinolosia	4.2 Ke toe falala'anga ange, malu mo hao pea ma'ama'a ange 'a e ngaahi sevesi fefononga'aki. (Ngaahi naunau lalahi moe Tekinolosia)	Ngaahi Ola Ngaue Fakaloto-potungaue 19-29, 36- 40 mo e 41-42 19. Fakalalakaka 'i hono muimui'i mo hono fakahoko 'a e ngaahi tu'utu'uni moe fiema'u 'a e ICAO moe Lao Fefolau'aki Vakapuna 'o Tonga 20. Fakalalakaka 'i he sesitemi ki hono tokangaekina 'a e malu mo e hao 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile 'i he vaavaa. 21. Fakalalakaka 'i he sesitemi ki hono tokangaekina 'a e malu moe hao 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile 'i lotofonua. 22. Fakalalakaka 'a ehao 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile pea mo e Ngaahi Tu'unga Malu. 23. Fakalalakaka hono fakamamafa'i e lao 'o e malini mo e levolo ngaue. 24. Fakalelei'i 'o ha ngaahi fehalaaki he sisitemi ki he Malu mo e hao 'a e Malini. 25. Mapule'i lelei pea mo hono siofi 'o e sisitemi ki hono fakasi'isi'i 'a e founa kehekehe 'a hono 'uli'i 'o e 'ataakai 'o 'oseni 'i Tonga. 26. Fakalelei'i ke malu 'a e ngaahi taulanga he ngaahi 'otu motu. 27. Ke lelei 'a hono matu'uaki e fakaakeake 'a e ngaahi ngaue lalahi ki he taulanga 'o e tukuimotu. 28. Ke lelei hono tokangaekina 'o e fefononga'aki 'i he hala mo e ngaahi ngaue. 29. Ke lelei 'a hono palani'i, fakamalohia pea mo tokangaekina 'o e fefononga'aki 'i he hala pule'anga 36. Ke lelei ange 'a sevesi 'enisinia ki he ngaahi fa'unga fale moe ngaahi fa'unga felave'i 37. Ke fakalalakaka 'a e ngaahi sevesi faka'enisinia sivile ki he ngaahi ngaue lalahi. 38. Ke lelei ange 'a e ngaahi sevesi faka'enisinia ki he 'ataakai. 39. Ke lelei ange 'a e sisitemi ki he ngaue fakatafenga vai pea mo e ngaahi sevesi. 40. Ke lelei ange ngaue faka'enisinia lalahi ki he matafanga 41. Ke toe lelei ange 'a e sisitemi monomono hala 42. Ke toe lelei ange 'a e sisitemi ki hono fakafo'ou mo monomono taimi tu'upau 'o ha hala pule'anga
--	--	---	---

		4.4 Ke toe falala'anga, malu mo hao pea mo ma'ama'a ange 'a e ngaahi langa fale pea moe ngaahi fa'unga felave'i. (Ngaahi naunau lalahi& Tekinolosia)	Ngaahi Ola Ngaue Fakalotofale 30 ki he 36 mo e 40 30. Ke vave ange hono 'oatu 'a e tali ki he ngaahi kole ngofua langa pea ke toutou vakai'i mo fakahu'e ngaahi fakamatala tanaki mai ki he sisitemi lesisita langa. 31. Lelei ange faipau 'a e kakai 'o e fonua ki he lao langa fale pea mo hono ngaahi tu'utu'uni. 32. Ke fakalakalaka'i e tu'unga matu'uekina e ngaahi fale nofo'anga pea mo e fale fakataha'anga pea ke vave ange 'a hono ngaue'i 'a e ngaahi polokalama langa fakaakeake 'o e ngaahi fale na'e uesia 'e ha fakatamaki fakaenatula. 33. Ke lelei 'a e ngaahi sevesi faka'atiteki langa fale. 34. Ke lelei ange 'a e mahu'inga, tu'unga fakangaue pea mo hono savea'i 'o e koloa langa. 35. Ke fakalakalaka hono tokangaekina pea mo hono monomono 'a e ngaahi koloa 'a e Pule'anga. 36. Ke lelei ange mo fakalakalaka 'a e sisitemi ki he ngaahi sevesi faka'enisinia ki he fa'unga 'o e ngaahi langa fale pea mo e ngaahi faka'unga langa fale fekau'aki. 40. Ke lelei ange 'a e ngaahi sevesi faka'enisinia lalahi ki he matāfanga.
--	--	--	---

TEPILE 2: **NGAAHI TANAKI MAHU'INGA 'A E MOI KI HE OLA NGAUE FAKAFONUA PEA MO E OLA NGAUE FAKA-POTUNGAUE (TSDF II)**

Koe ngaahi tokoni mahu'inga ko'eni 'a e Potungaue', 'oku toe tuku hifo kinautolu 'o fa'u 'aki 'a e ngaahi taumu'a ngaue fakalotofale 'e fāngofulumanīmā (45) 'aia koe ngaahi tefito'i ngaue 'eni 'oku 'i ai honau fokotu'u patiseti pea koe ngaahi ngaue koia 'oku vahe ia ki he ngaahi va'a 'a e Potungaue pea 'oku ne tataki 'a e 'enau takitaha palani ngaue fakata'u pea pehe ki he ngaahi 'elia fokotu'u poloseki fo'ou ki he ta'u fakapa'anga ko'eni.

1.4.1.2 Koe ngaahi fatongia 'a e Potungaue 'i hono tataki mai 'e he Ngaahi Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloa fakamamani lahi

Koe 'Asenita 2030 ki he Ngaahi Fakalakalaka Tu'uloa-SDGs, 'oku ne 'omai 'a e ngaahi motolo kuo loto kiai e ngaahi fonua 'o mamani, 'aia 'oku pehe tenau tokoni ki hono tau'i e ngaahi faingata'a'ia fakamamani lahi 'aia 'oku ne uesia e ngaahi fonua kotoa 'o mamani. Koe ngaahi nofo faingata'a'ia ko'eni 'oku felave'i ia moe nofo masivesiva, 'ikai ke tatau, feliuliaki e 'ea, 'auhia 'o e 'ataakai, melino moe fakamaau totonu. Koe motolo ko'eni 'oku 'iai e ngaahi kaveinga ola 'e 17 pea 'i he ngaahi ola fakamamani ko'eni 'oku 'iai e ngaahi taketi ke a'usia he ta'u 2030. Koe ngaahi kaveinga ola ko'eni 'oku fu'u mahu'inga 'aupito pea 'oku 'iai 'a e ui ki he ngaahi fonua kotoa 'o mamani, masivesiva mo tu'umalie ke nau tokoni ai ke 'ai'ai 'a e nofo faingamalie pea 'i he taimi tatau ke malu'i hotau palanite. Ko hono fakangata koia 'a e nofo masivesiva kuopau ke 'alu fakataha ia mo ha ngaahi founa 'e lava ke ne tokonia 'a e langalanga hake faka'ekonomika pea mo tokonia 'a e ngaahi fiema'u vivili fakasosiale kau atu kiai 'a e ako, mo'ueillei, malu'i fakasosiale, pea moe ngaahi faingamalie ngaue lolotonga hono tau'i 'o e feliuliaki 'o e 'ea pea mo malu'i 'o e 'ataakai. Neongo 'oku 'ikai ke 'iai ha fiema'u fakalao ke fakakakato 'a e ngaahi taumu'a tu'uloa fakamamani lahi 'ehe ngaahi fonua, ka 'oku

'iai e 'amanaki ki he ngaahi Pule'anga kenau loto'aki 'a e ngaahi kaveinga ola pea ke fokotu'u 'enau ngaahi palani fakafonua ke ne muimui ofi'i 'a hono a'usia 'a e ngaahi kaveinga ola 'e 17.

'I hono fakahoa 'a e mahu'inga 'o e ngaahi kaveinga ola fakamamani lahi ko'eni ki he fatongia 'o e Potungaue, koe ngaahi kaveinga ola 'eni mo honau ngaahi taketi 'oku fiema'u ke taliui hangatonu kiai 'a e Potungaue 'i hono fakahoko 'a e ngaahi ola ngaue pea mo e ngaahi fatongia 'oku ha fakataha mai 'i he taumu'a SDG.

Taumu'a Tu'ulua Fakamamani lahi 3: Ola: Fakapapau'i hono faka'ai'ai 'o e nofo mo'uilelei ki he tokotaha kotoa 'i ha fa'ahinga ta'u pe.

Taketi fekau'aki tonu moe Potungaue:

3.6	'I he'ene a'u ki he ta'u 2020, kuopau ke vakai'i 'oku holo 'aki ha vaeua 'a e lahi 'o e ngaahi pekia moe lavea fakamamani lahi 'i he hala pule'anga.
Va'a Ngaue ke ne ngaue'i: Va'a Fefononga'aki 'i he Hala Pule'anga - Ola Ngaue Fika.28 mo e 29	

Taumu'a Tu'ulua Fakamamani lahi 9: Ola: Langa hake ha naunau lalahi 'oku ne matatali ha ngaahi fakatamaki he kaha'u, faka'ai'ai 'a e fakalakalaka fakalotofonua pea moe ngaahi 'ilo fo'ou.

Taketi fekau'aki tonu moe Potungaue:

9.1	Fo'u ha ngaahi naunau lalahi 'oku lelei ange 'ene tu'unga matatali ha fakatamaki, falala'anga mo tu'ulua, kau kiai 'a e ngaahi naunau fefononga'aki, ke ne tokonia 'a e langa fakalakalaka faka'ekonomika pea moe kau ngaue, ke fakataumu'a ki he lelei fakalukufua 'a e tokotaha kotoa pea ma'ama'a ange.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: Va'a Tokangaekina 'o e Hala Pule'anga– Ola Ngaue 41 mo e 42 'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini – Ola Ngaue 27	
9.4	'I he'ene a'u ki he ta'u 2030, koe ngaahi naunau lalahi moe ngaahi kautaha langa ke fakalakalaka'i pea ke tu'ulua 'a 'enau fai fatongia, fakafou mai 'i he'enau ngaue'aki lelei e ngaahi ivi pea ke nau pusiaki'i e ngaahi founa moe tekinolosia 'oku nau malu'i e atakai.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga – Ola Ngaue 29	
9.a	Ke fakafaingamālie'i 'a e tu'ulua mo e ake vave mai 'a e ngaahi langa lalahi 'i he ngaahi fonua langalanga hake 'aki hono fakalahi 'a e tokoni fakapa'anga, fakatekinolosia mo fakatekinikale ki he ngaahi fonua 'Afiliká, ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau langa fakalakalaká, ngaahi fonua langalanga hake 'oku tu'u lotofonua 'o takai'i 'e he ngaahi fonua kehē honau kau'ā fonuá katoa, pea mo e ngaahi fonua 'otu motu iiki langalanga hake.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: Fefolau'aki vakapuna sivile, Malini, Fefononga'aki Hala Pule'anga, Va'a Langa & Va'a Monomono Hala	

Taumu'a Tu'ulua Fakamamani lahi 11: Ola: Ke ngaahi 'a e ngaahi kolo lalahi mo e ngaahi nofo'anga 'o e kakai ke kau katoa, malu, matu'uaki 'a e ngaahi faingata'á, pea mo tu'ulua.

Taketi fekau'aki tonu moe Potungaue:

11.2	Ke a'u ki he 2030, kuo malava ke ma'u faingamālie 'a e toko taha kotoa pē ki he ngaahi me'a fefononga'aki 'oku malu, ma'ama'a, faingofua hono ngāue'aki pea tu'ulua, fakalelei'i 'a e malu 'i he fefononga'aki 'i he halá, 'o fakatautefito ki hono fakalahi 'o e ngaahi me'a fonongá ki he kakai fakalūkufua, pea fai ha tokanga makehe ki he fiema'u 'a kinautolu 'oku nau 'i he ngaahi tu'unga laveangofuá, 'a e kakai fefiné, fānaú, kakai 'oku uesiá, mo e kau toulekeleká.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga – Ola Ngaue 28	
11.c	Ke tokoni'i 'a e ngaahi fonua 'oku langa fakaakeake 'enau 'ekonomika 'i he tokoni fakapa'anga mo e fakatekinikale, ke langa'i 'a e sekitoa langa fale ke tu'ulua pea ne poupou'ui 'a e hono ngaue'aki 'o e ngaahi naunau langa fakalotofonua.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: Va'a Mapule'i Langa Fale – Ola Ngaue 32	

Taumu'a Tu'ulua Fakamamani lahi 13: Ola: Fakahoko ha ngaahi ngaue ke tau'i 'aki 'a e feliuliaki e 'Ea mo hono ngaahi nanunga.

Taketi fekau'aki tonu moe Potungaue:

13.1	Fakamalohia ange 'a e ngaahi ivi ke matatali'aki 'a e ngaahi nanunga 'o e fakatamaki fakaenatula he ngaahi Fonua.
Va'a Ngaue kene ngaue'i Va'a Mapule'i Langa Fale – Ola Ngaue 32 , 'Ofisi Malini- Ola Ngaue 27 , Fefononga'aki hala pule'anga – Ola Ngaue 29	
13.2	Fakakau 'a e feliuliaki 'a e 'Ea he ngaahi tu'utu'uni fakafonua, ngaahi founa moe palani.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: Va'a Mapule'i Langa Fale – Ola Ngaue 32 , 'Ofisi Malini- Ola Ngaue 27 , Fefononga'aki Hala Pule'anga– Ola Ngaue 29	

Taumu'a Tu'ulua Fakamamani lahi 14: Ola: Malu'i moe ngaue lelei 'aki 'a e 'oseni mo hono ngaahi naunau.

Taketi fekau'aki tonu moe Potungaue:

14.1	'I he'ene a'u ki he ta'u 2025, kuopau ke fakasi'isi'i hifo 'a e ngaahi fakaveve mo hono uesia 'o e ngaahi naunau 'o 'oseni, kau kiai 'a e ngaahi ngaue 'i he fonua pea pehe ki he ngaahi fakaveve 'oku nau uesia 'a e me'amo'ui 'o tahi.
Va'a Ngaue kene ngaue'i: 'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini – Ola Ngaue 25	

1.4.2 Ngaahi 'Elia Ngaue Fiema'u Vivili 'a e Pule'anga, Palani ngaahi fonua kaunga'api pea mo e ngaahi sekitoa

1. Ngaahi 'Elia Ngaue Mahu'inga 'a e Pule'anga, Ta'u Fakapa'anga 2025/2026

'Oku kei hokohoko atu pe 'a hono fakamahu'inga'i 'e he Pule'anga 'a 'ene ngaahi 'elia ngaue ki he ta'u fakapa'anga 2025, 'aia 'oku fakakalasi kinautolu ki he 'elia ngaue mahu'inga 'e hiva (9). 'Oku fatongia'aki 'e he Potungaue ke ne tataki 'a hono a'usia 'o e 'Elia Ngaue Mahu'inga fika 8 pea ne tokonia 'a e 'Elia Ngaue Mahu'inga fika 1.

A. Matu'uekina e ngaahi faingata'a 'e hoko ki he Fonua

'Elia Ngaue Mahu'inga 1: Ke toe maluange pea mo malohiange 'a e ngaahi naunau pehe ki he 'u founa ngaue 'oku fakahoko ke malava 'e he fonua 'o matu'uekina 'a e ngaahi pole kehekehe 'a e feliuliaki 'o e 'ea 'o hange ko e (saikolone fakatalopiki, ma'olungaange 'a e tahi; peau kula; fokoutua faka'auha fakamamani lahi), 'i he taimi tatau, ke tokoni ki he fakaakeake mei he palopalema faka'ekonomika 'oku hoko;

- Hokohoko atu 'a hono fakahoko 'a e Poloseki Lalahi ki he Malu 'o e Ako'anga (Potungaue Ako/**Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi**)
- Fakalalakaka e Ngaahi Naunau ki he Mo'ui Lelei (Potungaue Mo'ui/**Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi**)
 - Langa fo'ou 'a e Falemahaki Ngu, Nomuka, 'Ohonua
 - Toe fakalelei'i e Ngaahi Senita lolotonga 'i (Sopu, Kolovai, Houma, Kolonga, Pea, Vaini mo e ngaahi tukuimotu) he ko e ngaahi sevesi mahu'inga ia ki he ngaahi komuinit'i

E. Paotoloaki 'o e tupulekina faka'ekonomika

'Elia Ngaue Mahu'inga 8: Ke fakalalakaka ange 'a e tu'unga pea pehe ki he faingamalie ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi koloa lalahi 'a e pule'anga tautefito ke lelei ange 'a e ngaahi hala fononga 'i he taimi 'o e ngaahi fakatamaki fakatu'upake, fefononga'aki 'i tahi pea mo e 'ataa ke pou pou foki ki he fakalalakaka fakalukufua;

Ngaue'i 'o e Palani Fakafonua ki he Ngaahi Ngaue/Me'angaue Lalahi hono 3:

- i) Fakalalakaka 'i 'o e Me'angaue Fefononga'aki Lalahi ('Ata, Tahi, Lotofonua) – (**MOI, TAL-MPE, PAT-MPE, MEIDECC**)
 - Fakahoko ha ako ke fokotu'u ha me'alele lalahi faka'uhila
 - To e ngaahi fakalelei 'o e ngaahi taulanga 'i he tukuimotu

- Hoko atu hono tokonia 'aki 'a e pa'anga tokoni 'a e pule'anga ki hono fakalalakaka 'o e ngaahi sekitoa ki he fefononga'aki
 - Hiki hake e lahi 'a e ngaahi kautaha vakapuna fakalotofonua
 - Fokotu'u ha sisitemi 'oku taau ki he ngaue fakatafengavai kau kiai mo hono ngaahi 'o e ngaahi fakatafengavai lolotonga
 - Fakalahi 'a e Mala'e Vakapuna Fakatu'apule'anga 'o Fua'amotu
- ii) Fakalalakaka 'o e Ngaue Lalahi ma'ae Fonua
- Langa fale fo'ou 'o e Fale Alea 'o Tonga
 - Langa fale fo'ou 'o e Fale Hopo

'I he palani ko'eni, 'oku palani ai e Potungaue ke ne tokonia 'a hono a'usia 'o e ngaahi 'elia ngaue mahu'inga kuo 'osi lave kiai 'i mu'a 'o fakafou he ngaahi ola ngaue ko'eni;

TEPILE 3: NGAHI TOKONI 'A E POTUNGAUE KI HE 'ELIA NGAUE MAHU'INGA 'A E PULE'ANGA- MATU'UEKINA E FAINGATA'A 'E HOKO KI HE FONUA ('ELIA NGAUE MAHU'INGA 1), TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

'Elia Vivili A: Matu'uekina e ngaahi faingata'a 'e hoko ki he Fonua.					
GPA 1: Ke toe maluanage pea mo malohiange 'a e ngaahi naunau pehe ki he 'u founa ngaue 'oku fakahoko ke malava 'e he fonua 'o matu'uekina 'a e ngaahi pole kehekehe 'a e feliuliaki 'o e 'ea 'o hange ko e (saikolone fakatalopiki, ma'olungaange 'a e tahi; peau kula; fokoutua faka'auha fakamamani lahi), 'i he taimi tatau, ke tokoni ki he fakaakeake mei he palopalema faka'ekonomika 'oku hoko;					
Taketi 'o e GPA	Ngaahi Ola Ngaue	Ngaahi Ngaue/Poloseki/Polokal ama	2025/2026	2026/2027	2027/2028
Taketi 12: Fakaivia e lahi mo e 'ilo 'a e kakai pea mo e komuniti ki he feliuliaki 'o e 'ea mo hono tokangaekina 'o e uesia 'o ha maumau ke fakama'unga kiai 'a e tokanga mo mateuteu ki he fakatamaki, matatali, fakaakeake, toe fakalelei'i pea mo langa hake.	Ola Ngaue 33	Tokoni'i 'e he MOI 'a e MOH mo e MET ki hono fa'u/tā/fakamahu'inga'i 'o e ngaah langa fale ako'anga fo'ou pea mo hono toe fakalelei'i 'o e ngaahi senita mo'ui lelei.	Kakato hono fakalelei'i 'a e senita mo'ui lelei 'i Sopo mo Kolovai	Tokoni ki he MOH (laka hake he poloseki langa 'e 3)	Tokoni ki he MOH (laka hake he poloseki langa 'e 5)
	Ola Ngaue 32	Poloseki fakaakeake 'i he Mapuna 'o e Mo'ungaafi 'o Hunga Tonga Hunga Ha'apai (HTHHVER)	Ke fakakakato kotoa 'a e langa 'o e ngaahi falenofo'anga taautaha	100% 'a e ngaahi fale fakataha'ang a 'oku langa (HTHH)	

TEPILE 4: NGAHI TOKONI 'A E POTUNGAUE KI HE 'ELIA NGAUE MAHU'INGA 'A E PULE'ANGA FIKA 8- POLE MOE FAINGAMALIE KE PAOTOLOAKI E TUPULEKINA FAKA'EKONOMIKA 'A E FONUA, TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

'Elia Vivili F: Ko e ngaahi pole pea mo e faingamalie ki hono paotoloaki 'o e tupulekina faka'ekonomika					
'Elia Ngaue Mahu'inga 8: Ke fakalalakaka ange 'a e tu'unga pea pehe ki he faingamalie ki hono ngaue'aki 'o e ngaahi koloa lalahi 'a e pule'anga tautefito ke lelei ange 'a e ngaahi hala fononga 'i he taimi 'o e ngaahi fakatamaki fakatu'upakē, fefononga'aki 'i tahi pea mo e 'ataa ke poupuu foki ki he fakalalakaka fakalukufua					
Ngaahi Taketi 'o e GPA:	Ola Ngaue	Ngaahi Ngaue/Poloseki	2025/2026	2026/2027	2027/2028
Hiki hake 'a e % 'o e ngaahi hala pule'anga lalahi 'oku nau 'i he tu'unga lelei ange	Ola Ngaue 29: Ke lelei 'a hono palani'i, fakamaloia pea mo tokangaekina 'o e fefononga'aki 'i he hala pule'anga	Ngaahi fo'ou moe monomono taimi tu'u pau 'o e ngaahi hala pule'anga (TCRTP II)	Lahi hake he kilomita 'e 20 'o e ngaahi hala lalahi/tefito kuo toe ngaahi fo'ou	kilomita 'e 20 'o e ngaahi hala lalahi/tefito kuo toe ngaahi fo'ou	kilomita 'e 20 'o e ngaahi hala lalahi/tefito kuo toe ngaahi fo'ou
			Lahi hake he kilomita 'e 7 'o e ngaahi hala	kilomita 'e 7 'o e ngaahi hala	kilomita 'e 7 'o e ngaahi hala

			lalahi/tefito kuo toe fakalelei'i	lalahi/tefito kuo toe fakalelei'i	lalahi/tefito kuo toe fakalelei'i
	Ola Ngaue 42: Ke toe lelei ange 'a e sisitemi ki hono fakafo'ou mo monomono taimi tu'upau 'o ha hala pule'anga	Monomono taimi tu'upau 'o e ngaahi hala lalahi/tefito (Pa'anga ngaue 'a e Potungaue)	Lahi ange 'i he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala tefito/ lalahi 'oku toe valita	Lahi ange he kilomita 'e 40 'o e ngaahi hala tefito/ lalahi 'oku toe valita	Lahi ange he kilomita 'e 40 'o e ngaahi hala tefito/ lalahi 'oku toe valita
Hiki hake 'a e % 'o e ngaahi hala loto 'oku fehokotaki ki hala lahi ki ha tu'unga lelei ange	Ola Ngaue 41: Ke toe lelei ange 'a e sisitemi monomono hala	Monomono mo ngaahi fo'ou 'o e ngaahi hala loto 'oku fehokotaki ki he hala lahi	Lahi ange he kilomita 'e 60 'o e ngaahi hala loto kuo valita	Lahi ange he kilomita 'e 60 'o e ngaahi hala loto kuo valita	Lahi ange he kilomita 'e 60 'o e ngaahi hala loto kuo valita
			Lahi ange he kilomita 'e 10 'o e ngaahi hala loto kuo toe monomono mo fakalelei'i	Lahi ange he kilomita 'e 10 'o e ngaahi hala loto kuo toe monomono mo fakalelei'i	Lahi ange he kilomita 'e 10 'o e ngaahi hala loto kuo toe monomono mo fakalelei'i
	Ola Ngaue 42: Ke toe lelei ange 'a e sisitemi ki hono fakafo'ou mo monomono taimi tu'upau 'o ha hala pule'anga		Lahi ange he kilomita 'e 10 'o e ngaahi hala loto kuo toe ngaahi fo'ou	Lahi ange he kilomita 'e 10 'o e ngaahi hala loto kuo toe ngaahi fo'ou	Lahi ange he kilomita 'e 10 'o e ngaahi hala loto kuo toe ngaahi fo'ou
Hiki hake 'a e % 'o e ngaahi hala iiki 'oku nau 'i he tu'unga lelei ange	Ola Ngaue 41: Ke toe lelei ange 'a e sisitemi monomono hala	Monomono mo hono ngaahi fo'ou 'o e ngaahi hala iiki	Lahi ange he kilomita 'e 5 'o e ngaahi hala iiki kuo valita	Lahi ange he kilomita 'e 5 'o e ngaahi hala iiki kuo valita	Lahi ange he kilomita 'e 5 'o e ngaahi hala iiki kuo valita
			Lahi ange he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala iiki kuo fakalelei'i pe monomono	Lahi ange he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala iiki kuo fakalelei'i pe monomono	Lahi ange he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala iiki kuo fakalelei'i pe monomono
	Ola Ngaue 42: Ke toe lelei ange 'a e sisitemi ki hono fakafo'ou mo monomono taimi tu'upau 'o ha hala pule'anga	Monomono taimi tu'upau 'o e ngaahi hala iiki ange	Lahi ange he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala iiki ange kuo toe ngaahi fo'ou	Lahi ange he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala iiki ange kuo toe ngaahi fo'ou	Lahi ange he kilomita 'e 30 'o e ngaahi hala iiki ange kuo toe ngaahi fo'ou
Hiki hake e lahi 'o e ngaue ki mala'e vakapuna ki hono tanu e hala to'anga vakapuna	Ola Ngaue 21. Fakalakalaka 'i he sesitemi ki hono tokangaekina 'a e malu moe hao 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile 'i lotofonua.	TCRTP II	Fakalelei'i e tu'unga 'oku 'iai e kautaha fakalotofonua lolotonga	Fakalelei'i 'o e ngaahi to'anga vakapuna 'i he 'otu motu	Fa'u 'a hono fakalahi 'o e Mala'e Vakapuna Fua'amotu pea fakalelei'i e to'anga vakapuna
Matu'uekina 'o e fakaakeake ki he ngaahi ngaue lalahi 'i lotofonua, 'ataa pea mo e malini (i.e. ngaahi hala, langa fale, hala fononga, ngaahi hala fakakavakava etc.)	Ola Ngaue 27: Ke lelei ange 'a e matu'uekina 'e he ngaahi Taulanga 'a e feliuliaki 'i he 'Ea moe ngaahi fakatamaki fakaenatula	TCRTP II	Ngaahi ngaue ki hono fakalelei'i 'o 'Eua mei he HTHH (90%) Ngaahi ngaue ki he taulanga Niua (60%)	Ngaahi ngaue ki hono fakalelei'i 'o 'Eua mei he HTHH (100%) Ngaahi ngaue ki he taulanga Niua (80%)	Ngaahi ngaue ki he taulanga Niua (100%)

kau kiai fetu'utaki pea mo e fefononga'aki.	Ola Ngaue 29: <i>Ke lelei 'a hono palani'i, fakamalohia pea mo tokangaekina 'o e fefononga'aki 'i he hala pule'anga</i>	Poloseki fakaakeake HTHH	Hala Liku (100%)/Hala Loto (70%)	Hala Liku (100%)/Hala Loto (100%)	Ngaahi Hala 'i Vava'u (40%)/Ngaahi Hala 'i 'Eua (40%)
	Ola Ngaue 32: <i>Lelei ange 'a e matu'uekina 'e he ngaahi fale 'a e ngaahi fakatamaki fakaenatula</i>		Ko e fale nofo'anga 'e 200+ na'e uesia 'e he HTHH 'oku toe langa	30% 'o e ngaahi fale fakataha'anga 'oku toe langa	100% 'o e ngaahi fale fakataha'anga 'oku toe langa
	Ola Ngaue 37: <i>Ngaue Faka-'enisinia Sivile</i>		Kakato 'a e fakatau koloa fakapule'anga pea fakamo'oni 'i he tohi aleapau	Kakato 'a e peseti 'e 40 'o e ngaue langa	Kakato 'a e peseta 'e 80 'o e ngaue langa
Ke matu'uekina e fakaakeake ki he ngaahi ngaue lalahi 'i he komuinitī hangē ko e ngaahi 'apiako, 'api siasi pea mo e ngaahi holo fakakolo (kau kiai 'a e ngaahi fale hūfanga 'i he taimi 'o ka hoko ha fakatamaki)	Ola Ngaue 32: <i>Lelei ange 'a e matu'uekina 'e he ngaahi fale 'a e ngaahi fakatamaki fakaenatula</i>	Ngaahi kupu fekau'aki moe langa fale	Lahi 'o e % 'a hono fakataukei'i ke 'ilo 'e he kakai 'a e lao langa fale	Lahi 'o e % 'a hono fakataukei'i ke 'ilo 'e he kakai 'a e lao langa fale	Kakato 'o e langa fale ki he Fale Alea 'o Nu'usila pea mo e Fale Hopo
Taketi Ngaue: Ke matatali 'a hono tokangaekina 'o e tafea 'i he 'ataakai 'o fua 'aki e 80% 'o e matafanga 'ihe ngaahi kolo.	Ola Ngaue 39: <i>Ke lelei ange 'a e sisitemi ki he ngaue fakatafenga vai pea mo e ngaahi sevesi.</i>		Toe vakai'i 'a e Lao Langa Fale	Kakato hono toe fakalelei'i 'o e Lao Langa Fale	
			Fakatau koloa ki hono langa fo'ou 'a e Fale Alea/ Fale hopo fo'ou	80% 'a e kakato 'o e langa fale – Fale Alea fo'ou/ Fale Hopo	
			Ke 'iai ha sisitemi polokalama ki hono tokangaekina 'o e fakatafenga vai pea fakahoko 'i he 20%	60% 'a hono fakahoko	70% 'a hono fakahoko

TEPILE 5: NGAHI TOKONI 'A E POTUNGAUE KI HE 'ELIA NGAUE MAHU'INGA 'A E PULE'ANGA FIKA 9- POLE MOE FAINGAMALIE KE PAOTOLOAKI E TUPULEKINA FAKA'EKONOMIKA 'A E FONUA, TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

'Elia Vivili F: Ko e ngaahi pole pea mo e faingamalie ki hono paotoloaki 'o e tupulekina faka'ekonomika 'a e fonua
'Elia Ngaue Mahu'inga 9: Ke to e fakalolotoange 'a e vāfengaue'aki pea mo e 'ū fonua kaungame'a tautefito ki hono: to e hiki'i hake 'a e fengaue'aki pea mo e 'uu hoangaue fakafeitu'u pehe ki he fakavaha'apule'anga; ke fakalolotoange 'a e fengaue'aki ki ha founa malu ki he fakatupu koloa pea ke ma'uma'uluta aipe 'a hono paotoloaki 'a e tupulekina faka'ekonomika pehe ki he lelei fakasosiale.

Ngaahi Taketi 'o e 'Elia Ngaue mahu'inga ni:	Taketi 'a e Potungaue	Ngaahi Fokotu'u Ngaue Fo'ou / Ngaue Vivili ki he Ta'u Palani Ngaue 'e 3 ka hoko	Va'a Ngaue	Potungaue Fengaue'aki
Poupo'ui 'a e fengaue'aki 'a e pule'anga pea mo e sekitoa taautaha (Public Private Partnership).	Fakalele'i'i pea mo hokohoko atu 'a e ngaue fakataha pea moe ngaahi hoangaue 'i he tafa'aki 'o e fefononga'aki fakalotofonua, sekitoa ki he langa fale pea mo 'enisia sivila.	9.1.1 Ke fakaivia 'a e fengaue'aki fakataha 'a e sekitoa taautaha, ngaahi kautaha 'ikai fakapule'anga pe NGOs pea moe ngaahi komiunitii.	Ngaahi Va'a kotoa	Ngaahi Potungaue kotoa

1.4.2.2 Ngaahi Fonua Kaunga'api: HALAFONONGA KI HE TA'U 2050 'A E KONITENITI LANU PULU 'O E NGAABI FONUA PASIFIKI

Koe halafononga ki he ta'u 2050 'a e Ngaahi fonua Pasifiki na'e tali ia 'ehe fakataha'anga e kau taki 'o e Pasifiki 'i he'ene fakataha fika 51 na'e fakahoko he 'aho 11-14 'o Siulai 'o e ta'u 2022. Fakataha ki he halafononga ko'eni¹, 'oku ne 'omai ai 'a e ngaahi founa taimi loloa 'o e fengaue'aki fakataha 'a e ngaahi fonua 'o e pasifiki', koe ngaahi fonua kaunga'api, ngaahi komiuniti pea koe kakai foki 'o e Pasifiki'. Koe mape folau foki ko'eni 'oku ne fakafuo mai 'a e ngaahi founa 'o e fengaue'aki vaofi 'a e ngaahi fonua kaunga'api pea moe ngaahi ngaue lalahi ke ne poupoua 'a e fa'unga ko'eni, pea 'oku fakakalasi kinautolu ki he ngaahi 'elia fengaue'aki lalahi 'e fitu. 'Oku kau heni 'a e 'elia ngaue mahu'inga 'o e Tataki Ngaue Faka- Politikale mo e Fengaue'aki fakavaha'afonua, Fakalakalaka'i 'o e ngaahi komiuniti mo'enua fekaukau'aki; Malu moe Melino; Fakalakalaka faka'ekonomika moe Ngaahi Koloa; Feliuliaki 'a e 'Ea moe Ngaahi Faingata'a fakaenatula, 'Oseni moe 'Atakai pea pehe ki he Tekinolosia moe Fefononga'aki. 'Oku fiema'u 'a e ngaue fakataha' pea pehe ki he fekaukau'aki moe ngaahi kupu felave'i' koe'uhi ke tokonia 'a hono a'usia 'o e ngaahi kaveinga ngaue mahu'inga 'oku tofuhia ai 'a e ngaahi fonua kaunga'api, pea koe ngaue fakataha 'a e ngaahi fonua 'i he Konitineniti 'o e Pulu'Pasifiki' 'e kaunga lelei 'aupito 'enua fengaue'aki vaofi' ki he levelo 'o e ngaue fakakaunga'api, fakavaha'a fonua pea mo fakatu'apule'anga.

'Oku mahino mai kuo taaimu'a 'a Tonga ni 'i hono fakafehoanaki 'a 'ene ngaahi ngaue mahu'inga fakalotofonua' ki he Halafononga 'a e Pasifiki' 'i he'ene fakataha fakalotofonua ki he Fekaukau'aki 'a e Ngaahi Tu'utu'uni 'i Novema 2023. Na'e mahino mei ai, 'oku 'amanaki ke fakahoko 'a hono toe vakai'i 'o e Palani Fakalakalaka Fakafonua 'a Tonga' ni 'i he ta'u 2025 pea 'e tokoni 'eni ki hono vakai'i 'o e halafononga ketau hoko atu ai' pea te ne fakahā'sino mai ai 'a e poupou 'a Tonga ni', koe taha 'o e fonua 'i he Pasifiki'.

1.4.2.3 Ngaahi Fonua Kaunga'api: HALA FONONGA NGAUE KI HONO FAKAAKEAKE MO FAKAVAVE'I 'O E FAKALAKALAKA E NGAABI FONUA IIKI (HALAFONONGA SAMOA)

Na'e fa'u foki 'a e 'Asenita 2030 makatu'unga mei he ngaahi fakakaukau 'o e fakalakalaka tu'ulua mei he ngaahi fonua iiki ange (SIDs), 'aia koe ngaahi fonua 'eni 'oku mahu'inga mei he vakai 'a mamani. Ko hono ngaue'i 'e he ngaahi fonua iiki 'a e ngaahi kaveinga ola mei he SDGs 'oku fiema'u ha ngaahi founa 'oku lelei ange ai 'a e fekaukau'aki moe ngaue fakataha koe'uhi ke fakamalohia ai 'a e ngaahi fonua ko'eni ke nau lava 'o toe hiki'i hake 'a 'enua fa'unga palani moe ngaue'i 'o 'enua ngaahi fiema'u vivili. Tanaki atu kiai, ko hono fakalele'i'i 'a e fekau'aki 'a e ngaahi kupu felave'i' pea ke nau feako'aki mo vahevahe 'a e ngaahi fakamatala koe'uhi ke malava hano fakasino mai e ngaahi ngaue 'oku fiema'u mei he halafononga Samoa. Koe ngaahi me'afua leva 'eni 'oku kau atu kiai 'a e Potungaue mei he Samoa Pathway;

¹ <https://www.forumsec.org/wp-content/uploads/2022/08/PIFS-2050-Strategy-Blue-Pacific-Continent-WEB-5Aug2022.pdf>

Fefononga'aki 'oku tu'ulua

Koe fefononga'aki moe fehikitaki 'oku mahu'inga ia ki he fakalakalaka tu'ulua 'a e Ngaahi Fonua liki. 'Aia koe fefononga'aki tu'ulua 'e lava ke ne fakakake hake 'a e langa fakalakalaka faka'ekonomika, faka'ai'ai e ngaahi faingamalie fefakatau'aki pea mo fakalelei'i 'a e tu'unga kau atu. Ko e fefononga'aki tu'ulua, falala'anga pea mo malu 'oku ne a'usia 'a e fengaue'aki lelei 'o e 'ekonomika mo malu'i 'a e 'ataakai.

Koe mahu'inga hono tokangaekina 'o e fe'alu'aki 'a e kakai moe ngaahi koloa 'oku tokoni ki hono faka'ai'ai 'o e ngaue fekaukau'aki fakaloto fonua, fakakolo moe ngaahi maketi fakamamani lahi, pea pehe foki 'oku 'iai moe ngaahi lelei 'e malava ke ne tokonia kau kiai 'a e hono fakakake 'o e nofo fakasosiale, mo'uilelei, nofo matatali 'a e ngaahi kolo lalahi, fekau'aki 'a e ngaahi kolo 'i 'uta mo kolo pea moe lahi ange 'a e ngaahi ngaue 'oku malava mei he ngaahi kolo tuku 'uta 'o e ngaahi fonua iiki ange.

Koia ai kuopau ke feinga 'a e Potungaue ke hokohoko atu 'a 'ene tokoni ki he ngaue ko'eni koe'uhi 'oku kau 'a Tonga he ngaahi Fonua liki;

- Ke ma'u ha ola mei hono ngaue'aki 'a e ngaahi founa fefononga'aki 'oku lelei, malu mo hao, ma'ama'a ange pea mo 'i ha tu'unga fakafiemalie.
- Ke hiki'i hake 'a e malu moe hao 'o e fefononga'aki 'i he funga 'o e fonua, tahi moe 'Ea.
- Ke fa'u ha fa'unga taau fakaloto fonua, fakavaha'a fonua pea mo fakatu'apule'anga ki he fefononga'aki kau ai e 'Ea, lotofonua mo e ngaahi tu'utu'uni ki he folau tahi 'e malava ke fakalakalaka'i mo pule'i 'a e fefononga'aki lalahi;
- Ke fakalelei'i ange hono ngaue'aki 'o e ivi 'I he sekitoa fefononga'aki

Ngaahi Fa'unga Langa Fale Tu'ulua

Ke langa ha ngaahi fa'unga fale 'oku tu'ulua pea malava ke ne matatali 'a e ngaahi uestia mei he feliuliaki 'a e 'Ea, fakafou mai mei he ngaahi ta mape pehe ki hono fakakau 'o e ngaahi fiema'u vivili faka'ekonomika, 'ataakai moe fakasosiale.

1.4.2.4 Palani mei he Ngaahi Sekitoa: PALANI NGAUE FAKATAHATAHA 'A E FONUA KI HONO TOKANGAEKINA E FELIULIUKI 'A E 'EA MOE NGAHI NUNU'A 'O E FAINGATA'A FAKAETAMAKI hono II (JNAP II)

Kuo fakahaa'i 'e Tonga ko e taha 'o e ngaahi pole tefito 'a e fonua ko e feliuliaki 'o e 'ea pea 'e malava eni kene tala 'a e kaha'u 'o e fonua 'i hono fakaha 'i he Tu'utu'uni ngaue ki he feliuliaki 'oe ea na'e fakapaasi 'i he 2016. Na'e toe fokotu'u 'e he pule'anga 'a e konga 2 'o e palani ngaue (JNAP 2), ke malava ke 'ausia e misiona moe ngaahi taumu'a ngaue ki he feliuliaki 'a e 'ea.

Ko e taumu'a 'o e JNAP 2 ke;

- i. Tauhi ke fakasi'inga ha Tonga 'oku tu'ulua
- ii. Fakahoko ha founa ngaue 'oku fekau'aki mo e ngaahi ngaue ki he tanaki, siofi mo e tokanga'l 'o e ngaahi fakamatala.
- iii. Founa ngaue 'e malava ke tu'ulua 'a e langa fale.
- iv. Ngaahi ngaue ki he langa fale 'oku tu'ulua
- v. Fiema'u fakapa'anga
- vi. Fetokoni'aki mo e ngaahi hoa ngaue mei tu'apule'anga pea mo e pasifiki

Mei he ngaahi taumu'a ngaue 'I 'olunga, 'oku 'I ai e ngaahi taketi 'e uanoa (20) ketau 'ausia 'i he ngaue fakataha mo e ngaahi hoangaue 'i he sosaieti Tonga. 'Oku 'i ai e fatongia mahu'inga 'a e Potungaue ki he lavame'a 'o e taumu'a 2 mo e 3.

- **Taumu'a 2:** Ngaahi ngaue lalahi 'I lotofonua, malini, 'ataa 'o kau kiai moe fetu'utaki mo e fefononga'aki, ke mateuteu ma'upe mo tu'ulua.
- **Taumu'a 3:** Ngaahi ngaue lalahi fakapule'anga pea fakakomiunitii 'o hanga koe ngaahi 'apiako, 'api siasi mo e ngaahi holo fakakolo.

'I he palani ko'eni, 'oku 'iai 'a e ngaahi liliu si'i 'a e Potungaue 'i he founa ngaue kene hakeaki'i 'o e fua fatongia ki hono matu'uekina, matatali pea mo faingamalie 'o e ngaahi ngaue lalahi kau kiai 'a e fale nofo'anga, ngaahi hala, mala'e vakapuna, ngaahi uafu, ngaahi hala fetukutuku mei he fakatamaki/hala fononga pea moe ngaahi langa fale. Ko e ngaahi ola ngaue fekau'aki ko e **Ola Ngaue 22** ('Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile – konga ki he matu'uekina e fakaakeake ki he fefolau'aki), **Ola Ngaue 27** ('Ofisi Malini – konga ki hono matu'uekina 'o e fakaakeake ki he ngaahi Taulanga), **Ola Ngaue 29** (kongia ki he fakaakeake ki he hala pule'anga) pea mo e **Ola Ngaue 32**– Langa fale mo hono matu'uekina 'o e fakaakeake ki he fale nofo'anga.

1.4.2.5 Palani mei he Ngaahi Sekitoa: PALANI FAKAFONUA KI HE 'INIVESIMENI 'I HE NGAACHI NGAUE MOE ME'ANGAUE LALAH (NIIP II)

Ko e Palani Fakafonua ki he 'Inivesimeni 'i he Ngaue Lalahi III (NIIP 3) 'oku ne lisi mai 'a e palani ngaue 'a e Pule'anga Tonga moe ngaahi fiema'u vivili ki he fokotu'u ngaue fo'ou 'i he ngaue lalahi (ma'u ivi, fetu'utaki, vai, veve mo e fefononga'aki) 'i he ta'u 'e 5 ki he 10 ka hoko mai. 'Oku mahu'inga ke fakakau 'i he palani ngaue ko 'eni 'a e ngaahi poloseki NIIP 'a e Potungaue, he 'oku kei hokohoko pe 'a e ngaue kiai pea 'oku fiema'u 'a e tokoni fakapa'anga ke hokohoko lelei 'a hono fakalele 'o e ngaahi poloseki ko 'eni pea mo e ngaahi poloseki fo'ou 'i he ta'u ka hoko mai'.

i. NGAACHI POLOSEKI FELAVE'I MO E POTUNGAUE

'Oku pehe 'i he lipooti faka'osi 'o e NIIP 3, 'oku fakafuofua ki he TOP\$550 miliona fakakatoa 'a e mahu'inga ki he ngaahi poloseki 'i he ta'u 'e nima ka hoko mai. Mei he lisi ki he ngaahi poloseki na'e fakahu ki he Va'a Palani Fakafonua 'oku kau ai 'a e ngaahi poloseki ne fokotu'u mei he Potungaue. 'Oku mahino foki ki he Potungaue ko e ngaahi poloseki koia 'oku faka'amu ke fai hano toe talanoa'i mo e ngaahi tokoni fakapa'anga fakalalakaka.

TEPILE 6: NGAACHI POLOSEKI 'OKU HOKOHOKO HAKE 'I HE PALANI 'INIVESIMENI HONO 3

(1)	Fika 'o e Poloseki.	MDAs	Hingoa 'o e Poloseki	Pa'anga Fakamole TOP'000	Poutuliki 'I he TSDF		Fekau'aki ki he HTH
A	019	MOI	Hala Fakakavakava Fanga'uta mo e Hala Fetukutuku 'I ha fakatamaki	150,000	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	
A	026	MOI	Hikifo'ou mo toe langafo'ou 'a eTaulanga Nafanua 'i 'Eua	26,000	4.1	'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini	
A	027	MOI	Uafu fo'ou ki he ngaahi tukui motu iiki	16,000	4.1	'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini	
A	052	MOI	Toe Faliki sima'i e ngaahi Hala lalahi 'I Tongatapu	40,000	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	
B	071	MOI	Fakafo'ou e ngaahi tokoni fakame'angaue ki he fefolau'aki he tahi ki he ngaahi motu kotoa.	26,053	4.1	'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini	m
B	082	MOI	Hikifo'ou mo Fakalelei ki he Uafu Ha'afeva	26,000	4.1	'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini	m
B	085	MOI	Fakalahi ki he leini tolu 'a e Hala Taufahau mei Pea ki Tofoa	1,500	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	n
B	086	MOI	Toho Vaka 'I tahi mo 'uta	15,000	4.1	'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini	n
B	099	MOI	Ngaahi langa 'a e Pule'anga 'I Nomuka	2,500	3.0	Falealea	h
B	102	MOI	Fakalelei ki he ngaahi Hala lalahi mo e ngaahi Hala loto 'I 'Eua	1,300	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	h
B	103	MOI	Hala fakakavakava 'Ohonua ('Eua)	16,000	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	h
B	104	MOI	Fakalelei ki he ngaahi Hala lalahi mo e ngaahi Hala loto 'I Ha'apai	5,665	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	h
B	105	MOI	Fakalelei ki he ngaahi Hala lalahi mo e ngaahi Hala loto 'I Hihifo Tongatapu	6,870	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	n
B	106	MOI	Fakalelei ki he ngaahi Hala lalahi mo e ngaahi Hala loto 'I Nuku'alofa	2,000	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	h
B	107	MOI	Fakalelei ki he halanga lue 'I he matafanga Nuku'alofa	2,940	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	h

B	108	MOI	Hala fo'ou ki he ngaahi kolo na'e uesia he Peaukula (Kanokupolu, 'Atata, Mango)	2,000	4.1	Va'a Fefononga'aki Hala Pule'anga	h
B	109	MOI	Kuata Pule'anga e kau Ngaue, Pangai	2,100	3.0	Falealea	n

Fakamatala nounou:

- (1) A = Fiema'u vivili 'I he NIIP3 (Nov'21) – 'I hono fakapaasi 'e he Pule'anga 'a e ngaahi feima'u vivili (fakalelei'i ke fakapa'anga pe liliu 'a e ngaahi poloseki);
 B = Fiema'u vivili 'I he NIIP3-HTHH (Nov'22) – 'I hono fakapaasi 'e he Pule'anga 'a e ngaahi feima'u vivili;
 h: Poloseki felave'i ki he HTHH; m: mix, part HTHH; n: not HTHHP. Ngaahi konga 'oku hala ko e ngaahi poloseki kimu'a 'I he HTHH.
 Sio ki he tepile 3

ii. Ngaahi Poloseki Mahu'inga mo e Ngaahi Polokalama na'e fakahoko talu mei he NIIP 2

Ko e konga ko 'eni 'oku talanoa ki he ngaahi poloseki 'a e Potungaue 'i he Palani 'Inivesimeni ko'eni, 'aia kuo mahino hono fakapa'anga pea moe fakalahi talu mei he 2015.

Ma'u'anga Fakamatala: Lipooti faka'osi 'o e NIIP 3.

Fefononga'aki Hala Pule'anga

TEPILE 7: NIIP 3 POLOSEKI FEKAU'AKI MO E FEFONONGA'AKI HALA PULE'ANGA

MOI (Land Transport Division -LTD)					
Hingoa Poloseki	Potungaue 'oku ne tataki e Poloseki	Kautaha Hoa Ngaue	Mahu'inga fakakatoa 'o e Poloseki (TOP miliona)	Ta'u Kamata ai Poloseki	Ta'u 'osi ai Poloseki
Poloseki ki he Sekitoo Fakalelei Hala Pule'anga	MOI	Pangike 'a Mamani (Kulupu ki he langa fakalakalaka fakavaha'apule'anga	57.50	2008	2018
Fakalelei ki he Halanga Lue 'I Nuku'alofa	MOI/Kautaha Langa 'Enisinia Sivile 'o Siaina	Pule'anga 'o Tonga, Kakai 'o e Pule'anga Siaina	5.5	2018	2020
Polokalama ki he Sekitoo Langa Fakalakalaka 'I he 'elia Kolomu'a	Potungaue ki he kelekele moe koloa fakaenatula	Pangike Fakalakalaka 'a 'Esia	42.64	2019	2024
Polokalama ki he Hala 'Uta	MOI	Pangike 'a Mamani (Kulupu ki he langa fakalakalaka fakavaha'apule'anga 19	38.00	2021	2025
Poloseki tokateu 'a Tonga ki he fefononga'aki makatu'unga 'i he feliliuaki 'a e 'Ea	MOI	Pangike 'a Mamani (Kulupu ki he langa fakalakalaka fakavaha'apule'anga	63.34	2019	2024
Fakalelei ki he Mala'ekula	MOI	Pule'anga 'o Tonga, Kakai 'o e Pule'anga Siaina	10.00	2020	2022
(Felotoi ke fainolo mo fakamo'oni) (Fefolau'aki moe Hala etc)	MOI	Pangike 'a Mamani (Kulupu ki he langa fakalakalaka fakavaha'apule'anga 19	80.50	2021	2025
Fakamatala Nounou:		Poloseki kuo kakato 'a e ngaue			

Fefolau'aki Vakatahi;

TEPILE 8: NIIP 3 POLOSEKI FEKAU'AKI MOE FEFONONGA'AKI 'I TAHI

Hingoa Poloseki	Potungaue 'oku ne tataki e Poloseki	Kautaha Hoa Kaunga	Pa'anga 'o e Kautaha Hoa Ngaue	Mahu'inga fakakatoa 'o e Poloseki (TOP miliona)	Ta'u kamata ai Poloseki	Ta'u 'osi ai Poloseki
MOI ('Ofisi Pule Ngaue Faka-malini-MAO)						
Fakalelei ki he taulanga Vava'u (teminolo, sitoka, loli hikiuta etc.)	MOI	Pangike 'a Mamani	Pa'anga 'Amelika	1.70	2015	2017
Fakalelei taulanga Nafanua 'I 'Eua ('I he malumalu 'o e TSCP2 - Poloseki ki he Sekitoa Fakalelei Hala Pule'anga)	MOI	Pangike 'a Mamani	Pa'anga 'Amelika	3.00	2019	2020
TSCP2- Poloseki ki he Sekitoa Fakalelei Hala Pule'anga (Tokoni ki he fefolau'aki he tahi, Ngaahi vaka tahi, Fakalelei ngaahi taulanga) Ongo Niua, 'Eua & Ha'apai	MOI	Pangike 'a Mamani	Pa'anga 'Amelika	2.00	2016	2018
Talifaki ki he ngaahi tokoni fakame'angaue ki he fefolau'aki he tahi	MOI	Pangike 'a Mamani	Pa'anga 'Amelika	0.35	2016	2018
Fakamatala Nounou:		Poloseki kuo kakato 'a e ngaue ka 'oku kei hoko atu 'i he NIIP3				

Fefolau'aki Vakapuna;

TEPILE 9: NIIP 3 POLOSEKI FEKAU'AKI MO E FEFONONGA'AKI HE 'EA

Hingoa Poloseki	Potungaue 'oku ne tataki e Poloseki	Kautaha Hoa Kaunga	Pa'anga 'o e Kautaha Hoa Ngaue	Mahu'inga fakakatoa 'o e Poloseki (TOP miliona)	Ta'u kamata ai Poloseki	Ta'u 'osi ai Poloseki
MOI ('Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile-CAO)						
Poloseki tokateu 'a Tonga ki he fefononga'aki makatu'unga 'i he feliliuaki 'a e 'Ea (TCRTP Fefolau'aki)	MOI	Pangike 'a Mamani	Pa'anga 'Amelika	11.50	2019	2024
Poloseki Fefononga'aki (Poloseki fo'ou ki he Fefononga'aki 'I he malumalu 'o e TAL (Kautaha Mala'evakapuna 'a Tonga)	MOI	Pangike 'a Mamani (Kulupu ki he langa fakalakalaka fakavaha'apule'anga) 19	Pa'anga 'Amelika	??	2022	2027
Fakalelei halanga to'anga vakapuna Ha'apai, Tau'anga vakapuna, halanga taxi (TCRTP – Poloseki tokateu 'a Tonga ki he	Kautaha Mala'evakapuna 'a Tonga	Pangike 'a Mamani	Pa'anga 'Amelika	9.00	2020	2024

fefononga'aki makatu'unga 'i he feliuliaki 'o e 'ea)		
Fakamatala		Kakato 'a e Poloseki
Nounou:		

1.4.2.6 Palani Faka-Sekitoa: MAPE HALA FONONGA KI HE MA'U'ANGA IVI 2021-2035

'Oku tuku mai 'e he TERMPPLUS 2021-2034 'a e ngaahi taketi, founa pea mo e ngaahi fiema'u vivili kene fakasi'isi'i 'a e tafataha 'a Tonga ki he ngaahi lolo kae 'omi ha sisitemi ki he ma'u'anga ivi, 'aia 'i he 2035 'e malava ke ma'ama'a, faingofua hono ngaue'aki, longomo'ui, tu'ulua, malu pea malava ke kake'i hake ai 'a e nofo mo'uilelei 'a e kakai Tonga. (Ma'u'anga Fakamatala: Lipooti Faka'osi 'o e TERMPPLUS -V2 na'e 'osi fakamo'oni)

Fakatatau ki he lipooti, ko e 62% 'o e sekitoa ki he fefononga'aki pea 27% ki he langa fale nofo'anga 'a e sekitoa 'oku ne tataki 'a hono ngaue'aki 'o e ma'u'anga ivi 'o Tonga. Ko e ngaahi taketi ki hono ngaue'aki 'o e ma'u'anga ivi 'oku fokotu'u ia ke fakasi'isi'i 'a hono ngaue'aki 'e he sekitoa kae tautefito ki he fefononga'aki pea mo e fale nofo'anga 'oku ha atu;

i) Fakangatangata 'a e lahi hono ngaue'aki e fehokotaki 'o e 'uhila 'i he 'api nofo'anga ki he 1% 'i he ta'u kae faka'avalisi ki he piliote 2019-2035

Ko hono maa'usia koia 'a hono ngaue'aki 'a e ngaahi taketi ki he ma'u'anga 'uhila 'o e 'api nofo'anga, kuo fakapaasi 'e he Pule'anga 'a e Mape Hala Fononga ki he Ma'u'anga ivi, 'oku ho'ata mai ai 'a e ngaahi taketi 'i he teemi nounou mo loloa, pea 'oku fakafatongia'aki 'a e ngaahi kupu fekau'aki kenau fakahoko. Ko e ngaahi ngaue 'eni 'oku felave'i mo e Potungaue pea mo hono taimi;

TEPILE 10: TOKONI 'A E POTUNGAUE MOI KI HE TERMPPLUS 2021-2035 TAKETI KI HONO NGAUE'AKI 'A E NGAHI MA'U'ANGA IVI

Fakataumu'a 'a e tokoni/tu'utu'uni ngaue,	Taumu'a taimi nounou 2025	Taumu'a taimi nounou pe loloa 2030	Taumu'a taimi loloa 2035	Ngaahi Hoa Ngaue Mahu'inga
Ngaahi Kouti ki he Langá.	Ko hano toe vakai'i kakato, fakamalahia 'o e fakamatala fakamuimitaha, fakalelei'i mo fakamalahi'i 'o e kouti 'o e langa fale pea 'e ha ia 'i he NIIP.	'Oku fie ma'u 'e he ngaahi fale fo'ou ha ngaahi naunau lelei ke matu'uaki 'a natula ke ma'u fakalotofonua. Ohi 'o e ivi 'o e ngaahi tu'unga langa lelei mo e ngaahi faka'ilonga ki he ngaahi fale.	Fakakau a e tekinolosia 'i hono fakamu'omu'a e ngaahi leseni 'o natula fokotu'utu'u ki he ngaahi kouti langa, faka'ai'ai fakapa'anga ki he pa'anga hu mai. Toe vakai'i mo fakatonutonu 'a e ngaahi kouti 'o e langa fale pea fakamalahi'i.	Taki 'o e Sekitoa: MOI, MEIDECC(DoE) Hoa ngaue: WN, ADB, Sekitoa Taautaha
Fakahoko 'o e ngaahi ako faka'aotita ki he ivi.	Fakatupulaki e ngaahi ako ki he 'aotita/polokalama. Kamata hono 'aotita'i 'o e ivi ki he ngaahi fale mo e ngaahi naunau lahi taha 'oku faka'aonga'i 'e he ivi.	Fakahoko e ngaahi 'aotita 'o e ivi ki he pule'anga, ngaahi fale fakakomesiale mo e 'api nofo'anga 'o fakatatau ki he ngaahi kouti fakamuimitaha 'o e fale.	'Aotita 'o e ivi ki he ngaahi fale fo'ou 'o fakatatau ki he ma'olunga – ivi – ngaahi kouti 'o e fale oku lelei ange.	Taki 'o e Sekitoa: MOI, MEIDECC (DoE)

Ma'u'anga Fakamatala: Mape Halafononga ki he Ma'u'anga Ivi 2021-2035

ii) **Fakangatangata e lahi 'a hono ngaue'aki 'o e lolo ki he fefononga'aki 'i he hala pule'anga ki he 25% 'o e pilote 2019-2025 (faka'avalisi ki he 1.4% 'i he ta'u)**

Ko e taha 'o e tefito'i palopalema e lahi 'a hono ngaue'aki 'o e lolo' ko e mahiki hake 'o e ngaahi salote misini. Ko e TERPLUS 'oku 'iai 'a e Mape Hala Fononga 'o e Fefononga'aki 'oku hā mai ai 'a e ngaahi taketi taimi nounou ki he taimi loloa ki he anga 'a hono a'usia 'o e taketi kene holoki e mau'anga ivi 'i he sekitoa fefononga'aki. Ko e konga mahu'inga, 'oku tataki 'e he MOI 'a e sekitoa 'e taha tolu (13) 'o fekau'aki mo e ngaahi 'elia ki he tu'utu'uni ngaue 'o e mape hala fonongani. Ko e ngaahi 'elia 'eni 'oku fekau'aki mo fenapasi ki he palani 'o e Potungaue 'oku 'oatu;

TEPILE 11: TOKONI 'A E POTUNGAUE MOI KI HE TERPLUS 2021-2035 TAKETI KI HONO NGAUE'AKI 'A E NGAHI MA'U'ANGA IVI

Fakafenāpasi ki he Tu'utu'uni Ngaue	Ola Ngaue 'a e MOI (Fika/Va'a)
1. Fokotu'u ha polokalama ke fakapapau'i 'a e tu'unga lelei 'o e ngaue	Ola Ngaue 28: Toe lelei ange hono tokangaekina 'o e fefononga'aki he Hala moe ngaahi ngaue (Va'a fefononga'aki he Hala)
2. Fakamalohia e tu'unga lelei 'oku 'iai e ngaahi salote misini & lolo	
3. Vahevahe 'a e tu'unga ngaue lelei 'oku 'iai e salote misini.	Fiema'u Vivili ki he Ta'u Fakapa'anga 2025/2026 (GPA 8): Tokanga'i e ngaahi faingamalie ki hono fokotu'u e ngaahi langa fakalakalaka ki hono ngaue'aki 'o e me'alele faka'uhila.
4. Fakalahi 'a e halanga lue mo e leini ki he pasikala	
5. Hala ki he kau lue lalo (oma/vave ki he hala ngaue'aki ki he kau lue lalo)	Ola Ngaue 29: Toe lelei ange hono palani'l e Hala, fakamalohia mo tokangaekina e fefononga'aki he Hala (Va'a ki he fefononga'aki he Hala)
6. Vahevahe hono ngaue'aki e pasikala ki he kakai	
7. Ngaahi me'alele faka'uhila taautaha	Ola Ngaue 23: Fakalakalaka hono fakamamafa'i e lao 'o e malini mo e levolo tu'unga faka-ngaue.
8. Ngaahi me'alele faka'uhila ki he kakai (Pasi)	
9. Ngaahi me'alele totongi (taxi) faka'uhila fakakomesiale	(Ofisi Pule Ngaue Malini- MAO)
10. Faka'uhila 'o e Fefononga'aki	
11. Ngaahi me'alele faka'uhila 'a e Pule'anga	
12. Feleti ngaahi me'alele faka'uhila (uta ma'ama'a) Faka'uhila e fefononga'aki he tahi (uta ma'ama'a)	

1.4.2.7 Ngaahi Kupu Fengaue'aki Langa Fale: PALANI LANGA FAKAAKEAKE HILI 'A E FAKATAMAKI HUNGA TONGA HUNGA HA'APAI

Na'e kakato 'a e konga 'o e tali ki he fakatamaki HTHH 'i he konga kimu'a 'o Fepueli 2022. Na'e ngaue fakataha 'a e pule'anga 'o Tonga mo e ngaahi hoa fakalakalaka ke ma'u 'a e Hunga-Tonga-Hunga-Ha'apai Palani Fakaakeake 2022 – 2025. Ko e visone 'a e HTHH 'o e palani fakaakeake ko e *fakaakeake mo matu'uaki 'a natula*. Kuo ohi 'e he palani 'a e fo'i fakakaukau 'o e fakatamaki 'oku tu'u fakatu'utamaki (DRR) mo fakamamafa'i ngaahi ngaue ki he fakaakeake mei he fakatamaki. 'Oku ne fakamatala 'i 'a e ngaahi founa pau kotoa pe, palani ngaue, patiseti fakakatoa, mo e ngaahi ma'u'anga tokoni fakapa'anga. 'E toe hoko foki ia ko ha ma'u'anga tokoni teuteu me'angaue ke tanaki ha pa'anga mo kumi tokoni ki he ngaahi ngaue fakaakeake 'oku 'ikai fakapa'anga, pea hoko ko ha me'a ke ne faka'ai'ai 'a e fakalakalaka lahi mo ta'eue'ia ange (ma'u'anga tokoni: Hunga Tonga Hunga Ha'apai Palani Fakaakeake).

Ko e potungaue 'eni 'oku ne tataki 'a e komiti ngaue fakafonua ki he fale hufanga'anga pea 'oku lolotonga tokoni'i mo fakahoko 'a e langa 'o e ngaahi 'api nofo'anga mo e ngaahi fale mo e ngaahi langa lalahi. Fakatatau ki he tu'utu'uni ki he fakaakeake mei he nofo'anga kuo fakangofua, 'Oku fokotu'u 'a e 'iuniti pule 'o e ngaue HTHH 'i he malumalu 'o e tokanga'i 'o e talekita ki hono pule'i 'o e langa fale. Ko ia ai, ko e fatongia 'o e potungaue ki hono fakahoko 'o e palani fakaakeake 'a e HTHH ki he 'api nofo'anga mo e 'ikai ke 'i ai ha 'api nofo'anga mo ha langa lalahi 'oku vahe ki he **Ola ngaue 32:** 'Oku 'omi 'e he ngaahi tokoni fakafale'i lelei ange 'a e ngaahi tokoni ki he 'api nofo'anga malu mo matu'uaki 'a natula mo e ngaahi fale 'oku 'ikai ko ha 'api nofo'anga.

2. TO'O KONGA LALAHİ KI HE FATONGIA 'O E POTUNGAUE

2.1 KO E NGAHI POLOKALAMA 'A E MOI PEA MO E NGAHI OLA NGAUE

2.1.1 Polokalama 1: Taki Lelei mo e Fakalelei Ngaue

TEPILE 12: POLOKALAMA 1 - OLA NGAUE MOE NGAHI FATONGIA KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

OLA NGAUE 'A E POTUNGAUE	NGAHI NGAUE LALAHİ KE FAKAHOKO	VA'A NGAUE
TAUMU'A OLA 1: KE TAKI LELEI 'I HE FAKAHOKO FATONGIA MO PULE'I 'A E POTUNGAUE, KAU KIAI POLISI MALU'I KE NGAUE'AKI 'I HE LEVOLO FAKAFONUA, FAKALOTOFONUA MO FAKATU'APULE'ANGA.	1) Ngaahi fakataha fakatu'apule'anga mo fakalotofonua kau kiai 'a e Minisita moe/pe koe Talekita Pule ke poupu'i mo faka'ai'ai 'a Tonga 'i he tafa'aki 'o e fefonga'aki mo e langa fakalakalaka. 2) Fakahu 'a e Palani Ngaue mo e Patiseti Fokotu'u ki he Va'a Palani Fakafonua (PMO) pea mo e Potungaue Pa'anga (MOF). 3) Fakahu 'o e Lipooti Fakata'u ki he Fale Alea 'o Tonga. 4) Lahi e ngaahi tu'utu'uni Kapineta kuo tali ke poupu mo fakaivia fakahoko ngaue 'a e Potungaue	'Ofisi 'o e 'Eiki Minisita
TAUMU'A OLA 2: KE FAKALAKALAKA'I E FOUNGA NGAUE PE KOE SISITEMI NGAUE'AKI, FAKAFUOFUA'I MO E MAPULE'I E OLA LELEI 'O HONO TOKANGA'I 'O E NGAHI FATONGIA 'OKU MAFATUKITUKI MO NGAUE'I LELEI E NGAHI FOUNGA PULE'I 'I HE LOTO'I POTUNGAUE.	5) Palani ki hono Tokangaekina 'o e 'Atita 6) Ngaahi Lipoot 'Atita 7) Fakalakalaka 'o e Kau Ngaue 'Atita 8) Fakapapai 'I Lelei e Tu'unga Fakahoko Ngaue 9) Vakai 'I Fakata'u mo Hono Fakahu 'o e Ola 'aotita	
TAUMU'A OLA 3: KE LELEI ANGE 'A E FEPOTALANO'A'AKI 'OKU TUKU ATU KI HE FONUA MO E NGAHI FAKAMATALA FEKAU'AKI MO E FATONGIA NGAUE 'O E POTUNGAUE.	10) Ngaahi Polokalama Fakamitia 11) Uepisaiti 'o e Potungaue 12) Ngaahi Fakamatala Tuku atu 'a e Potungaue	
TAUMU'A OLA 4: KE TAKI LELEI 'I HE FAKAHOKO FATONGIA MO PULE'I 'A E POTUNGAUE, MAKATU'UNGA 'I HA 'ATAKAI NGAUE 'OKU TAAU MO HA VA 'OKU NE 'OMAI MA'UPE HA TU'UNGA LELEI MO E TAIMI TOTONU HONO FAKAHOKO.	13) Kau atu mo fakafongai 'a Tonga ki he ngaahi fakataha fakalotofonua mo fakatu'apule'anga fekau'aki mo e fefongonga'aki vakapuna, vakatahi mo e hala. 14) Faka'ai'ai mo tokonia taimi toe liliu fakata'u 'o e Palanai Ngaue mo e Patiseti; lipooti fakata'u, lipooti Vaeuata'u, lipooti fakatau koloa, naunau fakapa'anga mo e kau ngaue. 15) 'Ilo pau ki he tu'unga ngaue 'o e ngaahi 'ofisi poloseki (PMU) 'oku 'I he malumalu 'o e Potungaue. 16) Fakataha fakauikeua 'a e Kau Taki Ngaue 'o e Ngaahi Va'a pea fakataha fakamahina mo e Minisita 17) Tokangaekina 'o e Kau 'Ofisa Le'ole'o mei he Tukuimotu	'Ofisi 'a e Talekita Pule

	18) Faksasi'i'isi 'o e ngaahi hopo mei he fakamaau'anga mo e launga mei he 'Omiputimeini	
TAUMU'A OLA 5: KE FAKALELEI' KI HE FAKAMUIMUITAHA 'O E POLOKALAMA FAKA-TEKINOLOSIA MO TAUCAVE'I 'A E NGAUE LONGOMO'UI KE A'USIA 'A E NGAHI OLA NGAUE 'I HE TAIMI.	19) Tokoni mo fale'i 'a e kau ngaue ki hono ngaue lelei'aki 'o e Netiueka fakaloto'i ngaue, Wi-Fi, 'imeili mo e sisitemi fakangāue. 20) Tokoni'i mo tokanga'i e ngaahi fiema'u naunau komipiuta (hardware) 'a e potungae MOI ('ofisi lahi pea moe ngaahi 'ofisi 'i motu). 21) Tokoni'i mo poupuu ki he ngaahi fiema'u naunau 'i loto fakakomipiuta (software) 'a e potungae MOI ('ofisi lahi pea moe ngaahi 'ofisi 'i motu).	
TAUMU'A OLA 6: KE TAIMI MO FALE'I FAKALAO LELEI.	22) Fengaue'aki felotoi ki he ngaahi fale'i fakalao mei he 'ofisi Fakahinohino Lao 'o e Pule'anga 23) Fakafaingamalie'i 'a e ngaahi lao fakalotofale mo tu'a 'i he ngaue 24) Fakafaingamalie'i e tali ki he ngaahi launga mei he 'Omiputimeni	
TAUMU'A OLA 7: Tokangaekina 'o e ngaahi me'alele ma'ama'a ange 'a e Potungae	25) Tokanga'i e fakahoko fatongia 'o e ngaahi me'alele ma'ama'a pea mo tiliva 'a e Potungae 26) Fa'u pea fakahoko hono vakai'i 'o e tu'unga taau 'o e ngaahi me'alele	
TAUMU'A OLA 8: KE FENAPASI LELEI 'A HONO FAKAHINOHINO 'O E PALANI NGAUE 'AKI 'A HONO POUPOUA HA NGAHI TAKAETI FAKATA'U MAHINO PEA MO FELAVE'I MO E NGAHI PALANI FAKAFONU MAKEHE.	27) Siofi, fakatonutonu mo fakahu 'a e Palani Ngaue 'o e Potungae. 28) Palani ki hono Tokangaekina 'o e Ngaue Fakata'u 29) Vakai'i ki he fakamuimitaha 'o e ngaahi mape felave'i mo e ngaahi palani fakafonua makehe	Va'a ki he Palani mo e Tu'utu'uni Ngaue (PPD)
TAUMU'A OLA 9: KE LELEI MO MAHINO E FA'UNGA KI HONO MUIMUI'I, SIVI'I MO E AKO KI HE OLA 'O E FAKAHOKO FATONGIA MO E NGAHI LIPOOTI.	30) Langa hake mo toe fakalelei'i e fa'unga MEL, palani mo e ola ngaue ki he CP, AMP 31) Langa hake mo toe fakalelei'i e fa'unga MEL, palani mo e ola ngaue ki he 'Asenita Tu'ukimu'a 'o e Pule'anga pea mo e ngaahi palani felave'i 'o e JNAP, WEGET etc 32) Fakataha'i e ngaahi ola 'o e MEL mei he Ngaahi Poloseki Fakalakalaka 'o e Potungae Ngaahi Ngaue Lalahi	
TAUMU'A OLA 10: KE TAIMI 'A HONO FAKAHU 'O E NGAHI LIPOOTI FAKATA'U MO E VAEUATA'U KI HE 'OFISI 'O E TALEKITA PULE	33) Tanaki, fakalelei'i mo fa'u 'a e ngaahi lipooti Vaeuata'u 'o e Potungae 34) Tanaki, fakalelei'i, fa'u mo liliu faka-Tonga 'a e Lipooti Fakata'u 'o e Potungae mei he Ta'u Fakapa'anga kimu'a	
TAUMU'A OLA 11: KE LELEI MO MAHINO E TU'UTU'UNI NGAUE MO FENGAUE'AKI KI HE FAKAMATALA FAKASETISITIKA MO FAKALAKALAKA	35) Tokoni ki hono fa'u mo fakalelei'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngaue fakalotofale 36) Tokonia 'a e Talekita Pule mo e Kau Taki Ngaue ki he Ngaahi Tu'utu'uni Ngaue Fakasekitoa/felave'i kitu'a 37) Fakalelei'i, tanaki, 'analaiso mo fakataha'i 'a e ngaahi fakamatala fakasetisitika ki he ngaahi	

	tefito'i 'elia ngaue 'e fiema'u ki hono tokangaekina 'o e fua fatongia	
TAUMU'A OLA 12: KE LELEI ANGE FAKAHOKO NGA AHI FAKATAU KOLOA FAKATATAU KI HE LAO MOE FOUNGA FAKATAU 'A E PULE'ANGA	38) Fakamalohia 'a e ngaahi lao fakapule'anga ki he fakatau koloa moe tu'utu'uni ngaue fakatau koloa 39) Teuteu'l mo fakataha'i 'a e palani fakatau fakata'u 'a e Potungāué. 40) Ngaahi founga ngaue kihe fakatau koloa fakapule'anga	
TAUMU'A OLA 13: KE TOE LELEI ANGE 'A HONO PULE'I 'O E KAU NGĀUÉ.	41) Ngaue ki hono tokangaekina e kau ngaue 42) Fakafaingofua'i mo fekau'aki hono fakahoko 'o e Sisitemi Tokangaekina 'o e Fakahoko Fatongia 'o e Potungaue 43) Fakafaingofua'i e founga fakahu mai Kau Ngāué ki he potungaue. 44) Fakafaingofua'i mo ma'u e tu'unga fakalao totonu 'o fakafou 'i he muimui ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue PSC 'o e ngaahi aleapau kau ngaue lau 'aho mo e aleapau fakapalofesinale. 45) Vakai'i mo fakamalohi'i 'a e talangofua 'a e kau ngaue ki he tu'utu'uni ngaue fakapule'anga 46) Toe vakai'i, fakahoko mo vakai'i 'a e tohi founga ngaue ki hono fakalele 'o e ngaue HR. 47) Fakafaingofua'i 'a e ngaahi launga mo e ta'e fiamalie a e kau ngaue nae fakahu mai mei he ofisi a e CEO.	
TAUMU'A OLA 14: KE LELEI 'A E PALANI FAKAPA'ANGA MO HA FAKAMATALA FALALA'ANGA PEA MO E NGA AHI FALE'I FAKAPA'ANGA 'OKU TUKU ATU KI HE TIMI PULE'I FAKAHOKO NGAUE 'I HE TAIMI TOTONU.	48) Ngaue vaofi mo e va'a palani moe tu'utu'uni ngaue 'i hono toe vakai'i e palani ngaue. 49) Fakahu Patiseti Fokotu'u atu ne tali 'e he CEO moe Minisita. 50) Teuteu'l ngaahi lipooti fakamahina 'o e tu'unga 'o e ngaahi tanaki pa'angá mo e fakamolé faka-Va'a 51) Taimi lelei hono fakahū atu 'a e ngaahi fakafuofua Pa'anga ki Fale Pa'anga 52) Teuteu'l 'i he taimi pau 'o e ngaahi lipooti fakapa'anga (fakamahina-ono) ki he kau taki ki he fiema'u 'o e lipooti Ola Ngaue he vaeuata'u. 53) Teuteu'i 'I he taimi ha ngaahi lipooti faka-Va'a ki he PPD. 54) Fengaue'aki ki hono lau 'a e koloa 'o e Potungaue faka-kuata 55) Taimi ma'upe hono tauhi 'a e ngaahi koloa naunau 'o e Potungaue pea mo lipooti 56) Fakahu 'I he taimi 'a e ngaahi foomu sivi ngaue 'a e kau ngaue Ngaahi Sevesi Tokoni	Va'a Pa'anga (FD)
TAUMU'A OLA 15: KE PAU MO TU'UNGA LELEI 'A E NGA AHI	57) Ke taimi hono fakatahataha'i mo ngaue ki he ngaahi vausia vahe mo e tu'unga vahenga.	

SEVESI FAKAPA'ANGA KI HE POTUNGAUE PEA MO E NGAHI KUPU FELAVE'I ('luniti Totongi Pa'anga)	58) Ke taimi lelei hono fakahoa 'o e ngaahi likooti vahe 'a e Potungaue 59) Taimi lelei hono fakahu fakamahina 'o e ngaahi tukuhau tanaki 'oku to'o mei he vahe 'o fakafoki mo hono fakahoa fakata'u 'o e tukuhau tanaki 'oku to'o mei he fakavahe 'o fakafoki 60) Ke taimi e fengaue'aki mo hono ta 'o e ngaahi kole fakatau koloa moe ngaahi vausia totongi koloa. 61) Ke taimi lelei hono fakahu ki he Kau Taki Ngaue 'a e tu'unga 'o e ngaahi totongi koloa 62) Fakahoko 'a e ngaue fakakuata ki hono fakahoa moe ngaahi kautaha
TAUMU'A OLA 16: KO HA SISITEMI LELEI KI HONO TANAKI 'A E PA'ANGA PEA MO TONU E NGAHI LIPOOTI 'OKU TUKU ATU KI HE NGAHI KUPU FELAVE'I. ('luniti tokangaekina e koloa moe naunau)	63) Fakatahataha'i mo fakahoko faka'aho 'a e fakahu pa'anga 64) Taimi lelei hono fakafou, tanaki mo lipooti 'a e ngaahi mo'ua 'a e Potungaue 65) Ke taimi hono muimu'i, tanaki pea mo e lipooti 'a e ngaahi mo'ua mai 'a e Potungaue 66) Taimi lelei hono fakahu atu 'a e ngaahi fakamatala fakamahina ki he tukuhau ngaue'aki 'oku fakafoki
TAUMU'A OLA 17: KE TAIMI 'A HONO FAKALELEI 'I HE TIMI PULEI PA'ANGA 'O E POTUNGAUE 'A E TU'UNGA 'O E LIPOOTI FAKAMATALA PA'ANGA 'O E POLOSEKI PANGIKE 'A MAMANI/TCRTP	67) Fakalelei fakakuata ki he ngaahi lipooti ki he tu'unga 'oku 'iai e ngaahi me'a fakapa'anga
TAUMU'A OLA 18: KE TAIMI 'A HONO FAKALELEI 'I HE TIMI PULEI PA'ANGA 'O E POTUNGAUE 'A E TU'UNGA 'O E LIPOOTI FAKAMATALA PA'ANGA 'O E POLOSEKI PANGIKE FAKALAKALAKA 'A 'ESIA/TPDF)	68) Fakalelei fakakuata ki he ngaahi lipooti ki he tu'unga 'oku 'iai e ngaahi me'a fakapa'anga

2.1.2 Polokalama 2: Ngaahi Ngaue Fakalao ki he Fefononga'aki

TEPILE 13: POLOKALAMA 2 - NGAHI OLA NGAUE MOE NGAHI FATONGIA KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

OLA NGAUE 'A E POTUNGAUE	NGAHI FOKOTU'U NGAUE	VA'A NGAUE
TAUMU'A OLA 19: FAKALAKALAKA 'I HONO MUIMUI 'I MO HONO FAKAHOKO 'A E NGAHI TU'UTU'UNI MOE FIEMA'U 'A E ICAO MOE LAO FEFOLAU'AKI VAKAPUNA 'O TONGA	70) Tanaki e ngaahi fakamatala ki he malu 'o e fefolauaki vakapuna sivile ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile, ngaueaki a e polokalama atita tu'uloa ki he malu 'o e fefolauaki vakapuna sivile 71) Tanaki e ngaahi fakamatala ki he hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile, ngaueaki a e polokalama	'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile (CAO)

	atita tu'uloa ki he hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile	
	72) Tali mo fakahoko 'a e ngaue ki he ngaahi tohi fakafonua oku tufa mei he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	
	73) Fa'u, fakalelei'l mo hono liliu a e ngaahi lao a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	
	74) Fakatupulaki mo hono poupoua 'a e fefolauaki vakapuna sivile I Tonga ke tu'uloa	
TAUMU'A OLA 20: FAKALAKALAKA 'I HE SESITEMI KI HONO TOKANGAEKINA 'A E MALU MO E HAO 'O E FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE 'I HE VAAVAA.	75) Fa'u, fakalelei'l mo hono liliu a e ngaahi tohi fakahinohino ngaue a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	
	76) Ako ngaue ke tupulaki 'a e taukei 'ilo fakangaue	
	77) Sivi'l 'a e malu moe hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile 'I he vavaa	
	78) Polokalama fakataukei ma'ae kakai fekauaki moe fefolauaki vakapuna sivile	
TAUMU'A OLA 21: FAKALAKALAKA 'I HE SISITEMI KI HONO TOKANGAEKINA 'A E MALU MOE HAO 'O E FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE 'I LOTOFONUA.	79) Fa'u, fakalelei'l mo hono liliu a e ngaahi tohi fakahinohino ngaue a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	
	80) Ako ngaue ke tupulaki 'a e taukei 'ilo fakangaue	
	81) Sivi'l 'a e malu moe hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile I he funga 'o e fonua	
	82) Polokalama fakataukei ma'ae kakai fekauaki moe fefolauaki vakapuna sivile	
TAUMU'A OLA 22: FAKALAKALAKA 'A E HAO 'O E FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE PEA MO E NGAHI TU'UNGA MALU	83) Vakai'i mo monomono 'a e ngaahi aleapau fakafonua 'o Tonga mo e ngaahi fonua muli felave'i mo e ngaahi faingamalie ki he fefolau'aki vakapuna sivile	
	84) Fokotu'u ha aleapau ngaue fo'ou mo tauhi 'a e ngaahi aleapau ngaue lolotonga	
	85) Poupoua hono fakasi'isi'i 'a e maumau 'o e fefolau'aki vakapuna sivile ki he 'ataakai	
	86) Kau atu ki he ngaahi fakataha mahu'inga 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	
	87) Kau mo muimui'i 'a e ngaahi ngaue langa fakalakalaka 'i he mala'e 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	
	88) Fakamalohia e tu'unga faka'ekonomika 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	
TAUMU'A OLA 23: FAKALAKALAKA HONO FAKAMAMAFI 'I E LAO 'O E MALINI MO E LEVOLO NGAUE	89) Fokotu'u mo fakalelei'i 'a e ngaahi naunau ki he fefolau'aki vakatahi	'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini (MAO)
	90) Fakamamafa'i 'a e ngaahi lao 'o e Malini	
	91) Fakahoko 'a e ngaahi tefito'i taumu'a 'a Tonga ko ia 'oku pule he ngaahi taulanga.	

	92) Fakafaingamalie'i mo fakahoko 'o ha ngaahi ako tautautefito pe ki he malini	
	93) Fakamahino'i 'o e ngaahi faingamalie 'e lava 'o ma'u mei he 'Atita 'o e Kautaha Fakamamani lahi ki hono pule'i 'o e ngaahi ngaue 'a e Malini 'i Me 2019.	
TAUMU'A OLA 24: FAKALELEI'I 'O HA NGAHI FEHALAAKI HE SISITEMI KI HE MALU MO E HAO 'A E MALINI.	94) Mapule'i, fakalelei'i pea fakafo'ou 'o e ngaahi lesisita mo e sitifikeiti. 95) Fakalelei'i pea fakahoko hono fakafo'ou 'o e ngaahi founa lolotonga ki he malu mo e hao 'a e malini. 96) Vakai'i mo fakamamafa'i 'o e ngaahi ako TMPI, ngaahi loki ako mo hono sivi'i.	
TAUMU'A OLA 25: MAPULE'I LELEI PEA MO HONO SIOFI 'O E SISITEMI KI HONO FAKASI'ISI'I 'A E FOUNA KEHEKEHE 'A HONO 'ULI'I 'O E 'ATAKAI 'O 'OSEN'I 'I TONGA.	97) Ngaahi naunau ki hono mapule'i 'o e 'ataakai 'i 'oseni. 98) Sivi e ngaahi vaka 'I he 'ataakai Malini 99) Founa fe'aveaki vaka uta fakalotofonua CHG 'a Tonga 100) Sivi e ngaahi naunau ki hono fakalelei 'oe taulanga moe ngaahi vaka 101) Fakahoko 'a e ngaahi Poloseki ki he 'ataakai 'o e Malini	
TAUMU'A OLA 26: FAKALELEI'I KE MALU 'A E NGAHI TAULANGA MO E POATE HE NGAHI 'OTU MOTU.	102) Pule'i mo fakalele 'a e ngaahi Taulanga mei he ngaahi 'otu motu. 103) Fakahoko ha sivi ki he Ngaahi Fakatamaki 'o e Poate moe Taulanga 104) Toe vakai'i 'a e saati fai folau ke fenapasi mo e tu'unga 'oku fiema'u 'e he IHO. 105) Fakahoko fatongia ngaue 'a e pailate 106) Fakalelei'i 'o e AtoNs 'i Tonga.	
TAUMU'A OLA 27: KE LELEI 'A HONO MATU'UAKI E FAKAAKEAKE 'A E NGAHI NGAUE LALAH'I KI HE TAULANGA 'O E TUKUIMOTU.	107) Pukepuke mo tokanga'l e poloseki 'a e Malini moe ngaahi taulanga 108) Fakalahi e ngaue ki hono fakalelei e taulanga kene matu'uaki e ngaahi feliuliaki 'o e 'ea moe ngaahi fakatamaki fakanatula	
TAUMU'A OLA 28: KE LELEI HONO TOKANGAEKINA 'O E FEFONONGA'AKI 'I HE HALA MO E NGAHI NGAUE.	109) Sivi fakata'u salote misini (Salote Misini 'oku malu ange 'I he hala pule'anga 'I he taimi kotoa pe). 110) Tanaki pa'anga tukuhau mei he TMS. 111) Foaki laiseni faka'uli 'o e kau faka'uli 112) Faka'uhila 'o e ngaahi me'alele (TERM +) 113) Tokangaekina e ngaahi 'ahu kona mei he salote misini Management of vehicles emission - TERM +	Va'a ki he Fefononga'aki Hala Pule'anga (LTD)
TAUMU'A OLA 29: KE LELEI 'A HONO PALANI'I, FAKAMALOHIA PEA MO TOKANGAEKINA 'O E FEFONONGA'AKI 'I HE HALA.	114) Fakafaingamalie'i e ngaahi tohi alepau ki he fakahoko fatongia 'i he hala (Ngaahi hala 'oku fakapa'anga 'e he Poloseki) 115) Toe fakalelei'i e tu'unga 'o e hala.	

116) Teuteu'l 'o e ngaahi pepa fokotu'u poloseki fekau'aki moe Hala
117) Fakasi'isi'i e kiu lolotonga 'a e ngaahi houa mo'umoua 'o e fefononga'aki 'i he pongipongi mo e efafi
118) Poloseki tokateu 'a Tonga ki he fefononga'aki makatu'unga 'i he feliliuaki 'a e 'Ea (TCRTP 11) - JNAP
119) Lau 'o e me'alele.
120) Poloseki ki hono fakalakalaka'i e ngaahi naunau fefononga'aki (TFDP/ADB) - JNAP
121) Toe fakalelei'i 'o e Hala Pule'anga pea mo monomono (TCRTP I) - GPA
122) Komiti Tokangaekina e malu 'o e fefononga'aki 'i he hala pule'anga
123) Tokangaekina 'o e ngaahi naunau mo e koloa ki he Hala
124) Fakapapau'l 'a e tu'unga lelei 'o e ngaue

2.1.3 Polokalama 3: Ngaahi sevesi ki he malu'i 'o e Langa Fale & Fakalelei Hala Pule'anga mo e 'Enisinia

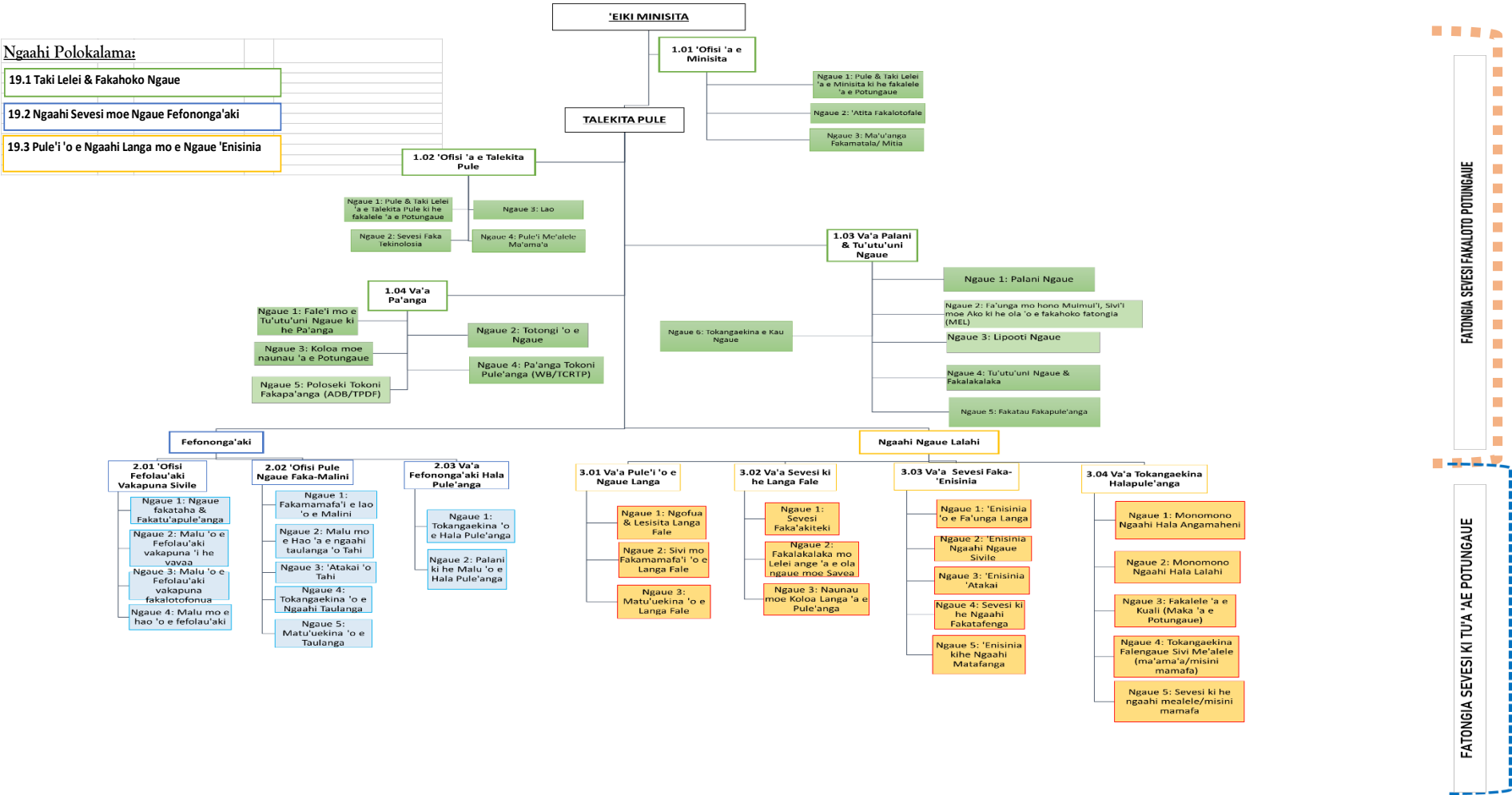
TEPILE 14: POLOKALAMA 3 - NGAHI OLA NGAUE MO E NGAHI FATONGIA KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

OLA NGAUE 'A E POTUNGAUE	NGAHI FOKOTU'U NGAUE	VA'A NGAUE
TUAMU'A OLA 30: KO HONO VAKAI'I 'A E KOLE NGOFUA LANGA HE TAIMI LELEI MO FAKAHU LELEI KI HE POLOKALAMA SISITEMI LESISITA LANGA	125) Fakahoko mo tokangaekina e kole ngofua langa ki he ngaahi fale nofo'anga pea mo hono lesisita e ngaahi langa kotoa. 126) Fakafo'ou maupe sisitemi ki he lesisita 'o e ngaahi langa. 127) Fakafo'ou, tokanga'i mo lipooti e tanaki pa'anga mei he ngaahi ngofua langa.	Va'a Tu'utu'uni Langa Fale (BCD)
TAUMU'A OLA 31: LAHI ANGE E PAASI E NGAHI NGAUE 'A E KAKAI KI HE LAO LANGA MO HONO NGAHI TU'UTU'UNI.	128) Fokotu'u, vakai'l mo fakahoko 'o e 'a'ahi & sivi langa 'o fakatatau ki he ngaahi fakahinohino, pea mo ngaue'aki 'a e sisitemi ki he lipooti. 129) Poupou'l mo fakamalohia 'a e sekitoa langa 'i Tonga ni	
TAUMU'A OLA 32: KE FAKALAKALAKA 'A HONO MATU'UEKINA 'O E FALE NOFO'ANGA PEA MO E FALE FAKATAHA'ANGA PEA MO TAIMI 'A HONO FAKAHOKO 'A E NGAHI POLOKALAMA LANGA FALE FAKAAKEAKE. (Poloseki langa fakaakeake HTHHVER)nstruction Project)	130) Fokotu'u ha ngaahi fakamatala (Data) ki hono tokangaekina 'o e ngaahi koloa langa, ke faka'ilonga'l, sivi mo mapule'l lelei 'a e ngaahi pa'anga tupu 'l ha taimi loloa 131) Fakafaingamalie'l e ngaahi polokalama langa fakaakeake 'aki hono taki lelei e komiti ki he langa fale fakaakeake (shelter cluster) ke fakapapau'l 'oku ngaue fakatatau ki he tu'utu'uni ngaue ki he langa fale 132) Ko hono toe langa 'o e ngaahi fale nofo'anga ma'ae kakai tu'u lavea ngofua	

	taha 'a ia 'oku nau a'usia 'a e ngaahi fiema'u 'oku tu'utu'uni'i mai 133) Langa 'o e ngaahi falemalolo (flush toilets) ma'ae ngaahi famili na'e kei ngaue'aki 'a e falemalolo ponu. 134) Ko hono toe langa 'o e ngaahi fale na'e maumau 'i he vela (mei he ta'u 2018 ki he taimi ni) 'i he malumalu 'o e Pa'anga Tokoni Fakafonua ki he Fakatamaki Fakatupukapē 135) Langa ha ngaahi fale nofo'anga fo'ou 'I he malumalu 'o e Poloseki ki he langa fakaakeake mei he Mo'ungaafi moe peaukula Hunga Tonga Hunga Ha'apai 136) Langa ha ngaahi fale fakataha'anga fo'ou 'I he malumalu 'o e Poloseki ki he langa fakaakeake mei he Mo'ungaafi moe peaukula Hunga Tonga Hunga Ha'apai	
TAUMU'A OLA 33: KE LELEI 'A E NGAHI SEVESI FAKA'ATITEKI LANGA FALE	137) Fa'u ta mape langa fale mo supavaisa 'a e ngaahi poloseki 'o e Pule'anga 138) Fale'I fakatekinikale ki he poloseki 'o e Pule'anga 139) Pa'anga Tanaki mei he ngaahi sevesi langa fale	Va'a ki he Ngaahi Sevesi Langa Fale (BSD)
TAUMU'A OLA 34: KE A'USIA LELEI E MAHU'INGA 'O E NGAUE MO E LELEI TAHA MO LAHI 'O E SAVEA LANGA FALE.	140) Toe lelei ange 'a e tu'unga mo e lahi 'o e ngaahi savea 'oku fakahoko.	
TAUMU'A OLA 35: KE FAKALAKALAKA E TOKANGAEKINA PEA MO TAIMI 'A HONO MONOMONO 'A E NGAHI KOLOA 'O E PULE'ANGA.	141) Monomono mo tauhi 'oe ngaahi naunau 'a e Potungaue 142) Monomono mo tauhi 'oe ngaahi kuata fakapule'anga.	
TAUMU'A OLA 36: KE LELEI ANGE MO FAKALAKALAKA 'A E SISITEMI KI HE NGAHI SEVESI FAKA'ENISINIA KI HE FA'UNGA 'O E NGAHI LANGA FALE PEA MO E NGAHI FA'UNGA LANGA FALE FEKAU'AKI.	143) Langa hake mo tuku atu ha ngaahi sevesi ki he fa'unga langa fale faka'enisinia 144) Pa'anga tanaki mei he ngaahi sevesi ngaue	Va'a ki he ngaahi sevesi/ngaue Faka'enisinia (ESD)
TAUMU'A OLA 37: KE FAKALAKALAKA 'A E NGAHI SEVESI FAKA'ENISINIA KI HE NGAHI NGAUE LALAH	145) Fa'u mo 'omi ha ngaahi ngaue faka'enisinia fakapule'anga. 146) Fakalelei'i e ngaahi ngaue faka'enisinia fakapule'anga ma'ae uafu kuini Salote.	
TAUMU'A OLA 38: KE LELEI ANGE 'A E NGAHI SEVESI FAKA'ENISINIA KI HE 'ATAKAI.	147) Tokanga'i 'o e aleapau. 148) Fakamālohia 'a e 'Ātakai Tokoni. 149) Mapule'i lelei.	
TAUMU'A OLA 39: KE LELEI ANGE 'A E SISITEMI KI HE NGAUE FAKATAFENGA VAI PEA MO E NGAHI SEVESI.	150) Faka'ata'ata 'a e ngaue fakatafenga vai. 151) Faka'ata'ata 'a e ngaue fakatafenga vai.	
TAUMU'A OLA 40: KE LELEI ANGE 'A E NGAHI SEVESI FAKA'ENISINIA LALAH KI HE MATĀFANGA.	152) Fakakakato hono toe fakalelei'i 'o e ngaahi feitu'u kehe 'oku uesia 'e he fa'ahinga (matatahi/uafu) mei he HTHH.	

TAUMU'A OLA 41: KO HA SISITEMI 'OKU TAIMI KI HONO FAKALELEI'I 'A E NGAACHI HALA	153) Fakafaingamalie'i 'o e ngaahi aleapau ki he ngaue hala (Ngaahi Hala Pule'anga 'oku fakapa'anga 'e he Pule'anga) 154) Malu'i 'o e ngaahi ngaue mo e kau ngaue. 155) Polokalama Monomono Hala lolotonga 'o e ta'u ki he kotoa 'o e ngaahi hala lalahi/tefito (Tt, Vv, Hp & 'Eua) 156) Polokalama Monomono Hala lolotonga 'o e ta'u ki he kotoa 'o e ngaahi hala loto (Tt, Vv, Hp, 'Eua & Niua's) 157) Polokalama Monomono Hala lolotonga 'o e ta'u ki he kotoa 'o e ngaahi hala iiki (Tt, Vv, Hp, 'Eua & Niua's)	Va'a ki hono Tokangaekina 'o e Hala Pule'anga (RMD)
TAUMU'A OLA 42: KO HA SISITEMI LELEI KI HE POLOKALAMA FAKALELEI HALA TAIMI TU'UPAU.	158) Polokalama tanu hala taimi pau ki he kotoa 'o e ngaahi hala loto 159) Polokalama tanu hala taimi pau ki he kotoa 'o e ngaahi hala iiki	
TAUMU'A OLA 43: KE TOKANGA'I LELEI E NGAUE 'A E NGAACHI KELI'ANGA MAKI 'O E PULE'ANGA KE TOKONIA 'A E SEVESI KI HE POLOKALAMA TANU HALA PEA MO E FONUA.	160) Tokangaekina mo fakalele e ngaue 'a e keli'anga Maka 'a e Potungaue	
TAUMU'A OLA 44: KE TOKANGA'I LELEI 'A E ME'ALELE 'O E POTUNGAUE (NGAACHI ME'ALELE MAMAFI MO MA'AMA'A)	161) 'Oku 'i ai ha ngaahi lekooti mahino ngofua ki he ngaahi me'alele kotoa 'a e potungaue pea kuo pau ke 'i ha tu'unga lelei mo ma'a ke faka'aonga'i faka'aho. 162) Fakapapau'i 'oku tokolahi fe'unga 'a e kau faka'uli 'oku 'omai ke potupotutata e ngaahi fie ma'u ki he fefononga'aki mei he ngaahi va'a ngaue kotoa 'o e potungaue. 163) Fakatupulaki e ngaahi poto'i ngaue a e kau faka'uli misini mamafa. 164) Sivi angamaheni mo hono fakalelei'i 'o e ngaahi misini mamafa he MOI. 165) Tokanga'i lelei 'o e pausa. 166) Faka'aonga'i ngaahi misini mamafa.	
TAUMU'A OLA 45: KE LELEI ANGE 'A HONO FETONGI MO TOKANGAEKINA 'A E NGAACHI NGAUE KI HE NGAACHI ME'ALELE MA'AMA'A MO E NGAACHI ME'ANGAUE MAMAFI.	167) Fai ha ngaahi monomono lelei & ngaahi ngaue ki hono tokanga'i 'o e ngaahi me'alele (fakatautaha). 168) Fai ha ngaahi monomono lelei & ngaahi ngaue ki hono tokanga'i 'o e ngaahi me'alele 'a e pule'anga mo e fefononga'aki 'a e kakai (pasi mo e ala me'a pehe).	

2.2 FA'UNGA 'O E POTUNGAUE MOE PATISETI KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

FAKATATA 2: FA'UNGA NGAUE & FA'UNGA PATISETI 'A E MOI, TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026. FAKATOKANGA'I ANGE KO HONO FAKAIKI'I HE KONGA FAKALAHII

2.3 NGAABI LILIU 'OKU FOKOTU'U ATU 'EHE POTUNGAUE KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

Fika Polokalama:	Polokalama Tokoni/ Va'a:	Fakaikiiki 'o e liliu (iiki);
1	1.02 – 'Ofisi Talekita Pule 1.03- Va'a Palani moe Ngaahi Tu'utu'uni	To'o pea hiki 'a e Ngaue Fika 3 (Fakatau Fakapule'anga) moe 4 (Tokangaekina e Kau Ngaue) mei he 'Ofisi 'o e Talekita Pule kae tanaki atu 'a e Ngaue Fika 4 (Ngaahi Me'alele Ma'ama'a) ki he 'Ofisi 'o e Talekita Koe Va'a Palani moe Ngaahi Tu'utu'uni ke ne fakahoko e fatongia Fakatau FakaPule'anga moe Tokangaekina e Kau Ngaue 'aia koe Ngaue Fika 5 moe 6
2	2.01 'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile 2.02 'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini	Liliu e hingoa 'o e Polokalama Tokoni Fika 2.01 moe 2.02 'ehe Kapineti (Tu'utu'uni Fika 243, 'aho 4 'Epeleli 2025) 'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile 'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini

2.4 Ngaahi fokotu'u ngaue fo'ou ki he Ta'u Fakapa'anga 2025/2026

Fika	Fiema'u fo'ou	Polokalama	Tokoni Polokalama	Ngaue Fika	Lahi Pa'anga 'oku fokotu'u atu (TOP\$)	'UHINGA
1	Me'angaue Fokilifi (Uafu Vava'u)	2	2.02	4- Fakalele Ngaue 'a e Taulanga 'I he 'Otu motu	\$570,000	'I Vava'u 'oku 'iai 'a e poate taulanga fakavaha'apule'anga mo fakalotofonua, 'I he ongo taulanga ni 'oku 'ikai ke 'iai ha fokilifi ke tokoni ki he tokotaha fakahoko fatongia ki hono fetuku 'o e ngaahi koniteina 'o tatau pe 'I he ongo taulanga fakatou'osi. Ka 'e hoko 'i hono fokotu'u ke fakatau mai ha fokilifi fo'ou toni e 16 ma'a Vava'u 'e malava ke tokoni ki hono fakalelei' 'a e ngaahi ngaue 'I hono fetuku mo hono hiki 'o e ngaahi nge'esi koniteina pe ko ha koniteina fonu 'o tatau pe 'I he taulanga fakavaha'apule'anga mo e fakalotofonua. Taimi 'e ni'ihii 'I ha teuteu ke tu'uta mai 'a e tama Tu'l Tupou IV ki he taulanga 'I Neiafu, 'oku 'ikai ha ngaahi me'a ngaue e tokoni ki hono fakafaingofua' 'a hono fetuku mo faka'ata'ataa 'o e ngaahi koniteina mo ha hala ki ha tu'uta mai 'a e tama Tu'i. Kapau pe 'e 'iai ha fokilifi, 'e malava leva ke faingofua mo fakahoko lelei' hono fetuku mo faka'ata'ataa 'o ha hala 'I he poate taulanga ki ha taimi e tu'uta mai ai 'a e tama Tu'i.
2	Poloseki Langa Fale tokoni Tapanekale	3	3.01	3- Ngaahi Langa Fale Tu'uloa	\$6.7m	Hoko atu 'ae ngaue ki he fale Tapanekale 'o malumalu 'I he MOI ('aia 'oku 'iloa 'aki he taimi ni koe polokalama fale tokoni tapanekale)
3	Ngaahi Uafu iiki 'i he 'Otu Motu	2	2.02	5 (Uafu Tu'uloa)	\$2.0m	Ko e poloseki ngaue ni kuo fakafoki mei he PAT ki he MOI. 'oku palani 'a e MOI ke langa ha ngaahi uafu fo'ou 'e 3 'I he ta'u fakapa'anga hoko 'o hange koia kuo lisi; <i>Ha'apai: 'O'ua, Ha'afeva</i> <i>Vava'u: 'Otea, Ovaka and Tu'anuku</i>

5	Hala Fakakavakava Nafanua	3	3.03	2 (Ngaue 'Enisinia Sivile)	\$1.2m	Ke tufunga'l mo fakalelei'l 'a e hala fakakavakava Nafanua 'a ia na'e maumau'l 'e he tafea mo e 'uha lahi
7	Hala fakakavakava Fanga'uta	2	2.03	2- Palani Hala	\$40m	Poloseki ki hono ngaue'l mo e Poloseki teuteu ki hono fakava'e mo hono fakahoko 'e he Pule'anga 'a e Poloseki ngaue
8	Pa'anga ki he Malu moe Hao Fefononga'aki Vakapuna Sivile	2	2.01	4- Malu mo Hao	\$1.0m	Ke langa ha nofo'anga fakatu'l moha fale 'e taha 'l 'Atalanga ki ha ngaahi ouau 'e fakahoko ai moha taimi 'e 'a'ahi kiai 'a e fale 'o e Tu'i

3. PATISETI 'A E POTUNGAUE MO E KAU NGAUE KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

'I he konga ko 'eni 'oku ne fakamahino mai 'a e patiseti fakakatoa ki he 2025/2026 'a e Potungaue, 'o fakakalasi ki he pa'anga ngaue mei he Pule'anga, pa'anga meihe ngaahi kautaha tokoni pea moe ngaahi fakamole, moe kau ngaue fakalukufua.

TEPILE 15: PATISETI FAKAANGAANGA 'A E MOI – PATISETI ANGAMAHENI FAKAKATOA, FAKALAKALAKA MO E KOTOA 'O E NGAHI FAKAMOLE (TOP\$)

Fakamole (\$m)	Patiseti ngaue ta'u fakapa'anga 2024/2025	Patiseti fakalakalaka ta'u fakapa'anga 2024/2025	Patiseti ngaue fakaangaanga ta'u fakapa'anga 2025/2026	Patiseti fakalakalaka fakaangaanga ta'u fakapa'anga 2025/2026	Patiseti ngaue fakaangaanga ta'u fakapa'anga 2026/2027	Fakafuofua pa'anga ngaue poloseki fakalakalaka ta'u fakapa'anga 2026/2027	Patiseti ngaue fakaangaanga ta'u fakapa'anga 2027/2028	Fakafuofua pa'anga ngaue poloseki fakalakalaka ta'u fakapa'anga 2027/2028
Kau Ngaue Tu'uma'u (10xx)	5,240,600		4,885,200		4,830,400		4,830,400	
Kau Ngaue fakataimi (11xx)	2,814,500	2,959,400	5,473,900	-	5,176,600	-	5,176,600	-
Folau moe Fetu'utaki (12xx)	987,000	739,000	2,081,700	206,100	2,094,700	180,000	2,094,700	180,000
Fakalelei moe Fakahoko ngaue (13xx)	10,182,400	33,014,500	15,940,700	16,009,800	24,274,800	19,518,500	24,472,200	17,018,500
Fakatau Koloa (14xx)	3,241,600	13,087,200	14,654,300	8,884,600	11,277,000	9,461,600	11,277,000	8,406,900
Ngaahi pa'anga Tokoni & Pa'anga Fe'ave'aki (15xx)	18,000	17,024,300	-	5,745,600	-	-	-	-
Koloa 'a e Potungaue (20xx)	2,663,900	53,351,400	23,364,200	33,173,900	2,947,800	120,754,000	5,947,800	135,687,200
Katoa Patiseti Ngaue 'a e MOI	25,148,000	120,175,800	66,400,000	64,020,000	50,601,300	149,914,100	53,798,700	161,292,600
Penisoni moe Ponasi (19xx)								
Koloa 'a e Potungaue (20xx)	2,663,900	53,351,400	23,364,200	33,173,900	2,947,800	120,754,000	5,947,800	135,687,200
Totongi vahevahetatau (21xx)								
Fakalakalaka sekitoa taautaha (22xx)								
Katoa pa'anga tokoni 'a e Pule'anga	2,663,900	53,351,400	23,364,200	33,173,900	2,947,800	120,754,000	5,947,800	135,687,200
Katoa Fakamole lolotonga	25,148,000	120,175,800	66,400,000	64,020,000	50,601,300	149,914,100	53,798,700	161,292,600

TEPILE 16: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE 'A E MOI FAKAPOLOKALAMA

Fakakulupu	Patiseti Ngaue Lolotonga 2024/2025	Patiseti Ngaue Fakaangaanga 2025/2026	Fakafuofua patiseti ngaue 2026/27	Fakafuofua pa'anga ngaue poloseki fakalakalaka ta'u fakapa'anga 2027/2028
Tokolahi Kau Ngaue Tu'uma'u	211	218	218	218
Kau Taki Ngaue (Band G above)	460,357	420,214	420,214	420,214
Kau Ngaue Polofesinale (Band H - L)	2,336,733	2,338,695	2,338,695	2,338,695
Kau Ngaue kehe (Band M below)	1,596,401	1,665,457	1,665,457	1,665,457
Katoa kau Ngaue Tu'uma'u	4,393,491	4,424,366	4,424,366	4,424,366
Tokolahi Kau Ngaue Fakataimi	450	303	303	303
Fakamole kau Ngaue Fakataimi	6,790,100	5,473,900	5,473,900	5,473,900
Faka -katoa kau Ngaue	661	521	521	521
Fakamole kau Ngaue Tu'uma'u	11,183,591	\$ 9,898,266	\$ 9,898,266	\$ 9,898,266
Katoa fakamole lolotonga (\$m)	11,183,591	\$ 9,898,266	\$ 9,898,266	\$ 9,898,266
Kau Ngaue 'oku fakapa'anga mei he patiseti fakalakalaka				

4. NGAARI PALANI 'A E MOI MO E NGAARI POLOKALAMA PATISETI

4.1. POLOKALAMA 1: TATAKI NGAUE MO E PULE'I NGAUE

4.1.1 Tokoni ki he ngaari kaveinga vivili fakafonua (TSDF II)

Polokalama si'i 101 – 104 'Oku 'I heni 'a e 'Ofisi ki he Minisita, 'Ofisi ki he Talekita Pule, Va'a ki he Taki Ngaue moe Va'a Pa'anga. Ko e ngaari taumu'a ola fakaloto Potungaue mei he ngaari Va'a ni 'oku tokoni ia ki hono a'usia hangatonu 'a e ngaari taumu'a Ola Fakafonua ko eni;

Ngaari Taumu'a Ola Fakafonua (TSDF II) -

- A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonomika
- D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohia e pule 'a e lao
- E: Tu'uloa e fakalakalaka 'a e ngaari ngaue lalahi mo e tekinolosia

Ngaari Taumu'a Ola faka-potungaue –

- 1.2 Vaofi ange 'a e takaua 'a e Pule'anga mo e sekitoa taautaha ke tupulekina 'a e tupu faka'ekonomika
- 4.2 Ke falala'anga, malu pea ma'ama'aange 'a hono a'usia e ngaari faingamalie 'I he fefononga'aki
- 4.4 Ke falala'anga ange, malu pea ma'ama'a hono a'usia e ngaari faingamalie 'o e langa pea mo e ngaari fa'unga kehe

4.1.2 Polokalama Taumu'a Ola ki tu'a

Polokalama Si'i 1.01 'Ofisi 'o e Minisita – Tataki Ngaue: Fakalakalaka 'o e ngaari sevisi mo e ngaue ki he fefononga'aki mo e ngaue lalahi 'i ha sisitemi taliui fakahoko fatongia, taimi pea mo lelei ange ki he ngaue.

Polokalama Si'i 1.02 'Ofisi 'o e Talekita Pule – Pule'i 'o e ngaue: Ke fakafehokotaki lelei 'a e ngaari taumu'a ola fakaloto potungaue pea ke a'usia e ngaari ola ko ia 'o fakatatau ki he ngaari taimi 'oku fokotu'u 'I he Palani ko eni.

4.1.3 Polokalama Taumu'a Ola Fakaloto Potungaue

Polokalama Si'i 1.03 Va'a Tu'utu'uni mo e Palani: Ko e fatongia ngaue 'a e Potungaue 'oku palani, siofi pea mo lipooti 'o fakatatau ki he taimi 'oku tuku mai ai 'I he feima'u 'a e Talekita Pule.

Polokalama Si'i 1.04 Va'a Pa'anga: Taimi lelei ange 'a hono fakahoko 'o e palani ngaue 'a e Potungaue 'o fakafou he sisitemi ngaue fakapa'anga 'oku vave ange.

4.1.4 Ngaari liliu 'oku fokotu'u ki he Ta'u Fakapa'anga 2025/2026

TEPILE 17: NGAARI LILIU IIKI KI HE POLOKALAMA 1 'O E TA'U FAKAPA'ANGA 24/26

Ngaari liliu mei he Palani mo e Patiseti kuo'osi	Tu'ulāhoko	Liliu iiki	Liliu Lahi	Fo'ou
Hiki 'a e Ngaue fika 4 (Tokangaekina kau ngaue) mo e Ngaue fika 5 (Fakatau koloa fakapule'anga) mei he Polokalama si'i 1.02 (CEO) ki he Polokalama si'i 1.03(Va'a Palani).				
Hiki 'a e ngaue ki hono tokangaekina 'a e ngaari me'alele ma'ama'a mei he Ngaue Fika 4 'o e Polokalama si'i 3.04 ki he Polokalama Si'i 1.02 (CEO)				

Fakahoa ki he Patiseti fokotu'u atu ki he Ta'u Fakapa'anga 25/26

- 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisita (Polokalama si'i 1.01)
- 'Ofisi 'o e Talekita Pule (Polokalama si'i 1.02)
- Va'a Tu'utu'uni Ngaue & Palani (Polokalama si'i 1.03)
- Va'a Pa'anga (Polokalama si'i 1.04)

4.1.5 Fakakatoa 'o e Kau Ngaue 'I he fa'ahinga – Polokalama 1

TEPILE 18: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 1.01 ('OFISI 'O E MINISITA)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafoufua 2026/2027	2027/28 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	467,900	268,616	268,616	268,616
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (Hon. Minister)			
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	6	4	4	4
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	7	3	3	3
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	14	8	8	8
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	7	8	8	8
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	21	16	16	16

TEPILE 19: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I ('OFISI 'O E TALEKITA PULE)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafoufua 2026/2027	2027/28 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	504,300	365,051	365,051	365,051
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (CEO)	1 (CEO)	1 (CEO)	1 (CEO)
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	9	5	5	5
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	8	4	4	4
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	18	10	10	10
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	10	6	6	6
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	28	16	16	16

TEPILE 20: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 1.03 (VA'A TU'UTU'UNI NGAUE & PALANI)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafoufua 2026/2027	2027/28 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	179,000	569,413	569,413	569,413
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	3	10	10	10
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	1	7	7	7
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	5	18	18	18
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	3	10	10	10
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	8	28	28	28

TEPILE 21: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 1.04 (VA'A PA'ANGA)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafoufua 2026/2027	2027/28 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	719,900	674,795	674,795	674,795
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	8	8	8	8
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	12	12	12	12
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	21	21	21	21
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	13	13	13	13
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	34	34	34	34

4.1.6 TEPILE 'O E NGAHI TAUMU'A OLA NGAUE – POLOKALAMA 1: TATAKI NGAUE MO E PULE'I NGAUE

POLOKALAMA SI'I 1.01: 'OFISI 'O E 'EIKI MINISITA										
TAUMU'A OLA 1: KE TAKI LELEI 'I HE FAKAHOKO FATONGIA MO PULE'I 'A E POTUNGAUE, KAU KIAI POLISI MALU'I KE NGAUE'AKI 'I HE LEVOLO FAKAFONUA, FAKALOTOFONUA MO FAKATU'APULE'ANGA.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Ngaahi fakataha fakatu'apule'anga mo fakalotofonua kau kiai 'a e Minisita moe/pe koe Talekita Pule ke poupou'i mo faka'ai'ai 'a Tonga 'i he tafa'aki 'o e fefonga'aki mo e langa fakalakalaka.	Lahi 'o e ngaahi fakataha 'oku kau atu kiai he feitu'u koia pe koe ope	7	8	8	8	n/a	n/a	1.2	\$283,300	
Fakahu 'a e Palani Ngaue mo e Patiseti Fokotu'u ki he Va'a Palani Fakafonua (PMO) pea mo e Potungaue Pa'anga (MOF).	Fakahu 'i he taimi e 'aho 'oku tuku mai ke tanaki ki NPD (PMO) mo MOF	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	n/a	n/a	1.2		
Fakahu 'o e Lipooti Fakata'u ki he Fale Alea 'o Tonga.	Fakahu 'i he taimi e 'aho 'oku tuku mai ke tanaki ki he Fale Alea	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	n/a	n/a	1.2		
Lahi e ngaahi tu'utu'uni Kapineti kuo tali ke poupou mo fakaivia fakahoko ngaue 'a e Potungaue	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni 'oku fakahu mo fakapaasi 'e he Kapineti.	>5	>7	>9	>9	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 2: KE FAKALAKALAKA'I E FOUNGA NGAUE PE KOE SISITEMI NGAUE'AKI, FAKAFUOFUA'I MO E MAPULE'I E OLA LELEI 'O HONO TOKANGA'I 'O E NGAHI FATONGIA 'OKU MAFATUKITUKI MO NGAUE'I LELEI E NGAHI FOUNGA PULE'I 'I HE LOTO'I POTUNGAUE.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka

Palani ki hono Tokangaekina 'o e 'Atita	Peseti Fakata'u 'o e Palani 'aotitā kuo fakakakato mo e ngaahi ola e 'aotita kuo'osi.	60%	70%	80%	80%	n/a	n/a	1.2	\$249,400	
	Lahi 'o e Ngaahi 'Aotita 'Oku Tu'unga Fakatu'utāmaki kuo fakakakato fakata'u	2	2	2	2					
Ngaahi Lipoot 'Atita	Peseti 'o e 'luniti 'Aotita fakaloto fonua (IAU) mo e ngaahi fokotu'u na'e fakahoko 'e he pule'anga 'i he vaha'a taimi fakata'u	60%	60%	70%	70%	n/a	n/a	1.2		
	Peseti 'o e ngaahi fokotu'u 'oku fakafuofua 'i 'e he IAU ki hono fakahoko fakata'u ke fakalalakaka mo tupulaki e ngaahi ngaue.	60%	70%	80%	90%					
Fakalalakaka 'o e Kau Ngaue 'Atita	Peseti 'o e kau ngaue 'oku nau ma'u ha houa 'e 40 'o e fakalalakaka fakapalofesinale fakata'u.	90%	90%	90%	90%	n/a	n/a	1.2		
	Peseti 'o e kau ngaue 'oku fekau'aki mo e fe'unga tu'unga fakaako ma'olunga ange.	0%	0%	0%	20%					
Fakapapau'I Lelei e Tu'unga Fakahoko Ngaue	Peseti 'o e tali lelei ki he tu'unga ngaue 'a IAD 'i he savea 'a e kasitomaa fakata'u.	80%	80%	80%	80%	n/a	n/a	1.2		

	Peseti 'o e kau kasitomaa 'oku nau vakavakai ki he fiemalie fakata'u 'o e ngaue 'a e 'aotita.	100%	100%	100%	100%					
Vakai'I Fakata'u mo Hono Fakahu 'o e Ola 'aotita	Toe vakai'i fakata'u 'o e tohi lēsoni 'aotitā, mape 'o e 'aotitā mo e fakahinohino faka'aotitā kuo fakahoko mo fakatonutonu.	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2		
	Palani fakata'u, lipooti fakata'u AMP mo e fakata'u, palani mahu'inga, 'oku 'omi 'e he PMS 'i loto he taimi 'oku fie ma'u	90%	90%	90%	90%					
TAUMU'AOLA 3: KE LELEI ANGE 'A E FEPOTALANOA'AKI 'OKU TUKU ATU KI HE FONUA MO E NGAAHI FAKAMATALA FEKAU'AKI MO E FATONGIA NGAUE 'O E POTUNGAUE.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketiki #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Ngaahi Polokalama Fakamitia	Lahi 'o e ngaahi polokalama fakamitia 'oku tuku atu he ta'u fakapa'anga	10	10	15	20	n/a	n/a	1.2	\$111,300	
Uepisaiti 'o e Potungaue	Kakato hono fakalakalaka'i e uepisaiti 'o e Potungaue pea tokanga'i ma'u pe 'i he kuata	Toe fakalakalaka'i e uepisaiti 'o e MOI ki he 50%	Toe fakalakalaka'i e uepisaiti 'o e MOI ki he 100%	Ke tokanga'i e uepisaiti 'o e MOI 'i he kuata	Ke tokanga'i e uepisaiti 'o e MOI 'i he kuata					
Ngaahi Fakamatala Tuku atu 'a e Potungaue	Lahi 'o e ngaahi fakamatala tuku atu 'a e Potungaue 'oku tukuange ki he kakai 'I he ngaahi metia kehekehe.	30	30	35	40					

POLOKALAMA SI'I 1.02: 'OFISI 'O E TALEKITA PULE

TAUMU'A OLA 4: KE TAKI LELEI 'I HE FAKAHOKO FATONGIA MO PULE'I 'A E POTUNGAUE, MAKATU'UNGA 'I HA 'ATAKAI NGAUE 'OKU TAAU MO HA VA 'OKU NE 'OMAI MA'UPE HA TU'UNGA LELEI MO E TAIMI TOTONU HONO FAKAHOKO.						SDGs/TSDf			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDf (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Kau atu mo fakafongai'i 'a Tonga ki he ngaahi fakataha fakalotofonua mo fakatu'apule'anga fekau'aki mo e fefononga'aki vakapuna, vakatahi mo e hala.	Lahi 'o e ngaahi fakataha 'oku kau atu kiai he feitu'u koia pe koe ope	5	5	5	5	n/a	n/a	1.2	\$242,900	
Faka'ai'ai mo tokonia taimi toe liliu fakata'u 'o e Palanai Ngaue mo e Patiseti; lipooti fakata'u, lipooti Vaeuata'u, lipooti fakatau koloa, naunau fakapa'anga mo e kau ngaue.	Fakahu 'i he taimi e 'aho 'oku tuku mai ke tanaki ki NPD (PMO) mo MOF	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	Uike 3 – faka'osinga 'o Ma'asi 'i he ta'u kotoa	n/a	n/a	1.2		
	Taimi hono fakahu fakakuata 'a e fakalelei ki he PMS ki PSC	4	4	4	4	n/a	n/a	1.2		
	Fakahu 'i he taimi e 'aho 'oku tuku mai ke tanaki ki he 'Eiki Minisita mo e Kapineta ke fakapaasi .	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	Faka'osinga 'o Sepitema – 'Okatopa 'i he ta'u kotoa	n/a	n/a	1.2		
	Taimi hono fakahu 'a e Lipooti vaeua ta'u 'o e CEO ke fakamo'oni 'e he 'Eiki Minisita mo tanaki 'i he taimi ki he PSC.	2	2	2	2	n/a	n/a	1.2		
'Ilo pau ki he tu'unga ngaue 'o e ngaahi 'ofisi poloseki (PMU) 'oku 'i he	Lahi 'o e ngaahi fakataha 'oku fakaho mo e PMUs mei he ngaahi Poloseki	12	12	12	12	n/a	n/a	1.2		

malumalu 'o e Potungaue.	takitaha (ie, TC RTP, TPDF etc)									
	Lahi 'o e ngaahi lipooti 'oku fakahu mo tali mei he PMUs.	12	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
Fakataha fakauikeua 'a e Kau Taki Ngaue 'o e Ngaahi Va'a pea fakataha fakamahina mo e Minisita	Lahi 'o e ngaahi fakataha 'oku fakahoko.	4	>6	>10	>10	n/a	n/a	1.2		
Tokangaekina 'o e Kau 'Ofisa Le'ole'o mei he Tukuimotu	Lahi 'o e fepotalanoa'aki mo e Kau OIC	6	6	6	6	n/a	n/a	1.2		
Faksasi'i'isi 'o e ngaahi hopo mei he fakamaau'anga mo e launga mei he 'Omiputimeini	Lahi 'o e ngaahi launga 'oku tapuni 'osi 'I he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga	3	>3	>3	>3	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi hopo fakamaau'anga fo'ou 'I he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga	1	1	1	1					
TAUMU'A OLA 5: KE FAKALELEI'I KI HE FAKAMUIMUITAHA 'O E POLOKALAMA FAKA-TEKINOLOSIA MO TAUHAVE'I 'A E NGAUE LONGOMO'UI KE A'USIA 'A E NGAHI OLA NGAUE 'I HE TAIMI.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Tokoni mo fale'i 'a e kau ngaue ki hono ngaue lelei'aki 'o e Netiueka fakaloto'i ngaue, Wi-Fi, 'imeili mo e sisitemi fakangāue.	Ke siofi ma'u pe 'a e ngaue mo fakalelei'i ki he fakamuimui taha 'o e netiueka 'ihe 'elia fakalotofale 'a e Potungaue mo e ngaahi sevesi 'initaneti	100% e ngaue mo fakalelei'i ki he fakamuimui taha 'o e netiueka	100% e ngaue mo fakalelei'i ki he fakamuimui taha 'o e netiueka	100% e ngaue mo fakalelei'i ki he fakamuimui taha 'o e netiueka	100% e ngaue mo fakalelei'i ki he fakamuimui taha 'o e netiueka	n/a	n/a	1.2	\$266,100	
	Lahi 'o e ngaahi launga 'oku ma'u mai pea solova 'i loto he 'aho ngaue 'e 2.	5	5	4	3	n/a	n/a	1.2		

Tokoni'i mo tokanga'i e ngaahi fiema'u naunau komipiuta (hardware) 'a e potungaue MOI ('ofisi lahi pea moe ngaahi 'ofisi 'i motu).	Lahi 'o e ngaahi sevesi kuo lava hono tokanga'i 'a e ngaahi fiema'u naunau fakakomipiuta 'a e Potungaue	10	10	11	13	n/a	n/a	1.2		
Tokoni'i mo poupu ki he ngaahi fiema'u naunau 'i loto fakakomipiuta (software) 'a e potungaue MOI ('ofisi lahi pea moe ngaahi 'ofisi 'i motu).	Lahi 'o e ngaahi sevesi kuo lava hono tokanga'i 'a e ngaahi fiema'u naunau i loto fakakomipiuta 'a e Potungaue	7	8	9	11	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 6: FAKAFEKAU'AKI MO FAKAHOKO E NGAahi NGAUE FAKALAO 'I HA TAIMI VAVE						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fengau'e'aki felotoi ki he ngaahi fale'i fakalao mei he 'ofisi Fakahinohino Lao 'o e Pule'anga	Lahi 'o e ngaahi fale'i fakalao 'oku kole lolotonga 'o e Ta'u Fakapa'anga	10	10	15	20	n/a	n/a	1.2	\$86,900	
	Lahi 'o e lao tukuatu ke fakahoko mei he 'ofisi Fakahinohino Lao 'a e Pule'anga	5	7	7	7	n/a	n/a	1.2		
Fakafaingamalie'i 'a e ngaahi lao fakalotofale mo tu'a 'i he ngaue	Lahi 'o e ngaahi ngaue lao 'oku fakafaingamalie'i 'l he ta'u	>5	>5	>5	>5	n/a	n/a	1.2		
Fakafaingamalie'i e tali ki he ngaahi launga mei he 'Omiputimeni	Lahi 'o e ngaahi launga mei he 'Omiputimeni 'oku tapuni 'osi ki he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga	4	4	4	4	4	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 7: TOKANGAEKINA 'O E NGAahi ME'ALELE MA'AMA'A						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Pule'i 'o e ngaahi mealele ma'ama'a	Lahi 'o e ikai muimui he tu'utu'uni 'a e PSC	Me'afua Fo'ou	0	0	0	n/a	n/a	1.2	\$137,800	

Fakatupulaki mo fakfekau'aki hono tokanga'l 'o e ngaahi me'alele ma'ama'a	Lahi 'o e ngaahi me'alele ma'ama'a 'oku tokanga'l 'l he tau'u takitaha	Me'afou Fo'ou	100%	100%	100%	n/a	n/a	1.2		
---	--	------------------	------	------	------	-----	-----	-----	--	--

POLOKALAMA SI'I 1.03: VA'A PALANI & TU'UTU'UNI NGAUE

TAUMU'A OLA 8: KE FENAPASI LELEI 'A HONO FAKAHINOHINO 'O E PALANI NGAUE 'AKI 'A HONO POUPOUA HA NGAahi TAKAETI FAKATA'U MAHINO PEA MO FELAVE'I MO E NGAahi PALANI FAKAFONUA MAKEHE.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalak a
Siofi, fakatonutonu mo fakahu 'a e Palani Ngaue 'a e Potungaue.	Lahi hono fakalelei'i 'o e CP + ngaahi fakataha mo fakahoko ha ngaahi fepotalanoa'aki	5	5	5	5	n/a	n/a	1.2	\$130,900	
	Lahi 'o e Palani Ngaue 'oku fakahu	3	3	3	3	n/a	n/a	1.2		
Palani ki hono Tokangaekina 'a e Ngaue Fakata'u	Fa'u 'a e tatau fakaangaanga 'o e Palani Fakata'u ke 'osi kimu'a 'I he faka'osinga 'o Ma'asi tau kotoa	Me'afua fo'ou	Kakato kimu'a 'i Ma'asi	Kakato kimu'a 'i Ma'asi	Kakato kimu'a 'i Ma'asi	n/a	n/a	1.2		
	Fakapaasi 'o e AMP 'i he faka'osinga 'o 'Akosi 'i he ta'u	Faka'osinga 'o 'Akosi	Faka'osinga 'o 'Akosi	Faka'osinga 'o 'Akosi	Faka'osinga 'o 'Akosi	n/a	n/a	1.2		
Vakai'i ki he fakamuimitaha 'o e ngaahi mape felave'i mo e ngaahi palani fakafonua makehe	Ke si'i hifo 'i he 70% 'o e ngaahi palani fekau'aki 'oku fenapasi mo e Palani Ngaue	70%	80%	100%	100%	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 9: KE LELEI MO MAHINO E FA'UNGA KI HONO MUIMUI'I, SIVI'I MO E AKO KI HE OLA 'O E FAKAHOKO FATONGIA MO E NGAahi LIPOOTI.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalak a

Langa hake mo toe fakalelei'i e fa'unga MEL, palani mo e ola ngaue ki he CP, AMP	Tali 'o e Palani Ngaue pea mo e Fa'unga ki hono Muimui'I, sivi'i mo e ako ki he ola 'o e fakahoko fatongia 'i Siulai	Tali 'o e Fa'unga ki hono Muimui'I, sivi'i mo e ako ki he ola 'o e fakahoko fatongia 'i 'Akosi	Tali 'o e Fa'unga ki hono Muimui'I, sivi'i mo e ako ki he ola 'o e fakahoko fatongia 'i 'Akosi	Tali 'o e Fa'unga ki hono Muimui'I, sivi'i mo e ako ki he ola 'o e fakahoko fatongia 'i 'Akosi	Tali 'o e Fa'unga ki hono Muimui'I, sivi'i mo e ako ki he ola 'o e fakahoko fatongia 'i 'Akosi	n/a	n/a	1.2	\$97,100	
	Lahi 'o e lipooti fakakuata ki he AMP MEL 'i he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga kotoape	4	4	4	4	n/a	n/a	1.2		
Langa hake mo toe fakalelei'i e fa'unga MEL, palani mo e ola ngaue ki he 'Asenita Tu'ukimu'a 'o e Pule'anga pea mo e ngaahi palani felave'i 'o e JNAP, WEGET etc	Lahi 'o e ngaahi palani tu'ukimu'a 'o e Fa'unga MEL, palani 'oku tali	2	2	2	3	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi lipooti ngaue ki hono fakalakalaka 'o e ngaahi palani tu'ukimu'a pea mo fakahu ki he CEO	2	2	2	3	n/a	n/a	1.2		
Fakataha'i e ngaahi ola 'o e MEL mei he Ngaahi Poloseki Fakalakalaka 'o e Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi	Lahi e ngaahi ola 'oku tanaki mei he MEL	2	2	2	2	n/a	n/a	2.2		
	Lahi 'o e ngaahi lipooti MEL 'oku fakahu ki he CEO	1	2	2	2	n/a	n/a	3.2		
TAUMU'A OLA 10: KE TAIMI 'A HONO FAKAHU 'O E NGAAHI LIPOOTI FAKATA'U MO E VAEUATA'U KI HE 'OFISI 'O E TALEKITA PULE						SDGs/TSDF				
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Takeiti #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka

Tanaki, fakalelei'i mo fa'u 'a e ngaahi lipooti Vaeuata'u 'o e Potungauue	Ke taimi 'a hono fakahu 'a e ngaahi lipooti Vaeuata'u ki PMO,PSC,MOF	I he faka'osinga 'o Siulai (lipooti hono 2 'o e ta'u fakapa'anga kimu'a)	I he faka'osinga 'o Siulai (lipooti hono 2 'o e ta'u fakapa'anga kimu'a)	I he faka'osinga 'o Siulai (lipooti hono 2 'o e ta'u fakapa'anga kimu'a)	I he faka'osinga 'o Siulai (lipooti hono 2 'o e ta'u fakapa'anga kimu'a)	n/a	n/a	1.2	\$20,000	
		I he faka'osinga 'o Sanuali ('uluaki lipooti vaeuata'u 'o e ta'u fakapa'anga lolotonga)	I he faka'osinga 'o Sanuali ('uluaki lipooti vaeuata'u 'o e ta'u fakapa'anga lolotonga)	I he faka'osinga 'o Sanuali ('uluaki lipooti vaeuata'u 'o e ta'u fakapa'anga lolotonga)	I he faka'osinga 'o Sanuali ('uluaki lipooti vaeuata'u 'o e ta'u fakapa'anga lolotonga)	n/a	n/a	1.2		
Tanaki, fakalelei'i, fa'u mo liliu faka-Tonga 'a e Lipooti Fakata'u 'o e Potungaue mei he Ta'u Fakapa'anga kimu'a	Ke taimi 'a hono fakahu 'a e Lipooti Fakata'u	I he faka'osinga 'o 'Okatopa ki he 'Ofisi 'o e Talekita Pule	Faka'osinga 'o Sepitema	Faka'osinga 'o Sepitema	Faka'osinga 'o Sepitema	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 11: KE LELEI MO MAHINO E TU'UTU'UNI NGAUE MO FENGAUE'AKI KI HE FAKAMATALA FAKASETISITIKA MO FAKALAKALAKA						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Tokoni ki hono fa'u mo fakalelei'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngaue fakalotofale	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku fakalelei'i	2	2	3	5	n/a	n/a	1.2	\$42,500	
Tokonia 'a e Talekita Pule mo e Kau Taki Ngaue ki he Ngaahi Tu'utu'uni	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku tokoni'i	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2		

Ngaue Fakasekitoa/felave'i kitu'a										
Fakalelei'i, tanaki, 'analaiso mo fakataha'i 'a e ngaahi fakamatala fakasetisitika ki he ngaahi tefito'i 'elia ngaue 'e fiema'u ki hono tokangaekina 'o e fua fatongia	Fakalelei'i mo tali 'a e ngaahi tefito'l fakamatala fakasetisitika 'i Novema	Kakato 'i 'Okatopa	I 'Okatopa	I 'Okatopa	I 'Okatopa	n/a	n/a	2.2		
	% 'o e ngaahi fakamatala kuo tanaki	30%	60%	60%	75%	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 12: KE TOE LELEI ANGE 'A HONO PULE'I 'O E KAU NGĀUÉ.										
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Takeiti #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalak a
Fakafaingofua'i e founa fakahu mai Kau Ngāué ki he potungaue.	% 'o e ngaahi lakanga 'oku fakafonu 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga.	80%	82%	83%	84%	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi lipooti ki he fakahu mai 'o e kau ngaue na'e fakahu ki he CEO mo e Kau Talekita	>10	>10	>10	>10	n/a	n/a	1.2		
Fakafaingofua'i mo ma'u e tu'unga fakalao totonu 'o fakafou 'i he muimui ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue PSC 'o e ngaahi aleapau kau ngaue lau 'aho mo e aleapau fakapalofesinale.	Lahi 'o e aleapau ngaue totongi faka'aho na'e lava lelei hono fakaloloa 'o e ngaahi aleapau he ta'u ni	>50	>50	>50	>50	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi aleapau ngaue fo'ou ne lava lelei 'o fakamo'oni he ta'u ni	30+	10	10	10	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi aleapau fakapalofesinale na'e fakamo'oni hingoa he ta'u ni	>10	10	10	10	n/a	n/a	1.2		
Fakafaingofua'i mo fekau'aki hono fakahoko	95% hono fakahoko lelei 'o e PMS 'i he potungaue	95%	96%	97%	98%	n/a	n/a	1.2		

\$334,600

'o e Sisitemi Tokangaekina 'o e Fakahoko Fatongia 'o e Potungaue	kau ai 'a e 'otu motu 'i tu'a ('Eua, Ha'apai, Vava'u, mo Niuafo'ou). Lahi 'o e Ngaahi Lipooti Fakakuata 'a e PMS. % 'o e kau ngaue 'a e MOI na'e fakakakato 'a e ngaahi foomu PMS ki he vaeua'angamalie 'o e ta'u mo e faka'osinga 'o e ta'u. Lahi 'o e ngaahi fakataha ki hono fakataukei'i 'o e tohi fakamatala ngaue (JDs) mo e Kau Talekita/Supavaisa kuo fakakakato 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga.	4	4	4	4					
		>95%	>95%	>95%	>95%					
		>2	>2	>2	>2					
Palani mo Fakahoko Ngaahi Ako ma'ae kau ngaue	Lahi 'o e Palani Ako kuo tali 'ehe CEO	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi ako kuo lava	5	5	5	5					
	Lahi 'o e ngaahi ako fakafe'iloaki ngaue kuo lava	4	4	4	4					
Fakafaingofua'i 'a e ngaahi launga mo e ta'e fiemalie a e kau ngaue nae fakahu mai mei he ofisi a e CEO.	Lahi 'o e ngaahi launga nae fakafaingofua'i pea fakalelei'i .	>4	>4	>4	>4	n/a	n/a	1.2		
	Lahi 'o e ngaahi launga 'oku kei fakatatali mei he PSC.	<3	<3	<3	<3					
Tokoni 'I he ngaahi ngaue fakataki faka'aho 'o e HR 'I he malumalu 'o e fakahinohino 'a e Talekita Pule	Lahi 'o e ngaahi keisi faka-ngaue na'e fai ki ai 'a e ngaue 'I loto 'I he 'aho 'e 1 mei he 'aho ne ma'u 'o e ngaahi fetohi'aki mei he 'ofisi 'o e Talekita pule .	120	120	120	120	n/a	n/a	1.2		

	Lahi 'o e ngaahi tohi faka-ongoongolelei kuo fakamo'oni kiai 'a e Talekita Pule	25	25	25	25					
Tokanga'l mo tauhi e ngaahi faingamalie livi moe ngaahi faingamalie makehe	Lahi 'o e ngaahi ma'u ngaue kuo fakahoa pea faka-kakato 'l he mahina	12	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
	Lahi e ngaahi faingamalie livi kuo faka-kakato ki he PSC	120	120	120	120					
	Lahi e ngaahi etivaisa kuo ave kihe Potungaue moe kau ngaue fekau'aki moe ngaahi tu'utu'uni ki he faingamalie poaki 'a e tokotaha ngaue.	30	30	30	30					
	Lahi hono tokanga'l e Sisitemi HR (HRM Sisitemi)	10	10	10	10					
Tokanga'l 'o e founa kihe faile	Kakato, pea 'l he taimi totonu o tonu e ngaahi fakamatala kuo malava ke ma'u fekau'aki moe tokotaha ngaue.	85%	85%	85%	85%	n/a	n/a	1.2		
	Tokanga'l pea siofi ma'u pe ke tatau moe tu'utu'uni ngaue 'a e PSC	12	12	12	12					
		75%	75%	75%	75%					
Siofi pea faka-malohi'l e muimui kihe ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku 'omai 'l he tu'utu'uni 'a e kau ngaue fakapule'anga	Lahi 'o e ngaahi fale'i kuo ave ki he kau taki ngaue 'l he tohi faka-loto'l potungaue moe ngaahi fakamanatu e tu'utu'uni ngaue.	>6	>6	>6	>6	n/a	n/a	1.2		
	Peseti 'o e Potungaue fakalukufua 'l he kuata l he muimui kakato kihe fakahoko fatongia	75%	75%	75%	75%					

Toe vakai'i, fakahoko mo vakai'i 'a e tohi founa ngaue ki hono fakalele 'o e ngaue HR.	'Oua na'a toe si'i hifo he 1 fakalelei'i 'o e tohi founa ngaue a e HR 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga. % 'o e talangofua ki he tohi founa ngaue ki hono fakalele 'o e ngaue HR.	1 >75%	1 >75%	1 >75%	1 >75%	n/a	n/a	1.2		
Ngaahi fale'i faka HR 'l he tu'utu'uni ngaue	Lahi 'o e ngaahi etivaia faka-HR fekauaki moe ngaahi tu'utu'uni ngaue fakatautaha hili ha fiema'u mai. Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue kuo tuku atu he ngaahi imeili 'o tufaki 'atu ki he kau ngaue faka-uike	>4 40	>4 40	>4 40	>4 40	n/a	n/a	1.2		
Lipooti	Lahi ngaahi lipooti fakalakalaka kuo fakahu atu mei he HR kihe ofisi e Talekita Pule moe kau taki ngaue Tonu pea kakato hono fakahu atu 'o e M&E faka-kuata ihe taimi totonu kihe Va'a Palani Tonu pea kakato hono fakahu ki he Talekita pule 'a e lipooti fakavaeua ta'u mei he tafaaki e HR kihe Va'a Palani Fakahu taimi totonu pea tonu mo kakato e ngaahi lipooti kihe faka-ta'u mei he tafaaki e HR kihe Va'a Palani	12 92% 92% 92%	13 93% 93% 93%	14 94% 94% 94%	15 95% 95% 95%	n/a	n/a	1.2		

TAUMU'A OLA 13: KE LELEI ANGE FAKAHOKO NGAHI FAKATAU KOLOA FAKATATAU KI HE LAO MO E NGAHI FOUNGÁ.						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakala ka
Fakamalohia 'a e ngaahi lao fakapule'anga ki he fakatau koloa moe tu'utu'uni ngaue fakatau koloa	Fakapaasi ha Tu'utu'uni Ngaue Fakalotofale ki he fakatau koloa fakapule'anga Lahi 'o e ako fakalotofale ki he fakatau koloa fakapule'anga ki he Ngaahi Va'a moe Tukuimotu	>30	1	1	1	12.7	12.7.1	1.2	\$124,900	
		0	>3	>3	>3					
	% 'o e ngaahi kole fakatau 'oku fakatatau ki he palani moe tu'utu'uni (compliance) % 'o e ngaahi kole fakatau 'oku ngaue'aki 'a e founga fefakatau'aki 'oku fe'au'auhi (competitive)	35%	>60%	>70%	>80%					
		<25% o e fakatau koloa fakapule'ang a 'oku fokotu'u ke fakapaasi	>50% o e fakatau koloa fakapule'ang a 'oku fokotu'u ke fakapaasi	>50% o e fakatau koloa fakapule'ang a 'oku fokotu'u ke fakapaasi	>50% o e fakatau koloa fakapule'ang a 'oku fokotu'u ke fakapaasi					
Teuteu'l mo fakataha'i 'a e palani fakatau fakata'u 'a e Potungāué.	Taimi 'o fakatatau ki he taimi 'a MOF ke tanaki 'a e APP Lahi 'oe APP 'i he ta'u	'l he taimi	'l he taimi	'l he taimi	'l he taimi	12.7	12.7.1	1.2		
		>13	<5	<5	<5					
Ngaahi founga ngaue kihe fakatau koloa fakapule'anga	Peseti 'o e palani fakatau koloa 'oku ngaue kiai pea fakapaasi	55%	70%	70%	70%	12.7	12.7.1	1.2		
	Peseti 'o e kole fakatau koloa fakapule'anga 'oku fakahoko 'o fakatatau mo e tu'utu'uni ngaue	45%	>55%	80%	80%	12.7	12.7.1	1.2		

	Ngaahi lipooti fakakuata 'oku fakapaasi mo fakahu ki CEO	4	4	4	4	12.7	12.7.1	1.2
--	--	---	---	---	---	------	--------	-----

POLOKALAMA SI'I 1.4: VA'A PA'ANGA

TAUMU'A OLA 14: KE LELEI 'A E PALANI FAKAPA'ANGA MO HA FAKAMATALA FALALA'ANGA PEA MO E NGAHI FALE'I FAKAPA'ANGA 'OKU TUKU ATU KI HE TIMI PULE'I FAKAHOKO NGAUE 'I HE TAIMI TOTONU.						SDGs/TSDf			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDf (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Ngaue vaofi mo e va'a palani moe tu'utu'uni ngaue 'i hono toe vakai'i e palani ngaue.	Fakahu atu e uluaki patiseti faka-angaangna	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2	\$559,600	
	Fenāpasi e Palani Ngaue moe Patiseti fokotu'u atu	Palanisi	Palanisi	Palanisi	Palanisi					
Teuteu'l ngaahi lipooti fakamahina 'o e tu'unga 'o e ngaahi tanaki pa'angá mo e fakamolé faka-Va'a	Lipooti fakakuata ke fakahu 'I he 'aho 12 'o e mahina hoko mai ki he kau HOD/CEO	4	4	4	4	n/a	n/a	1.2		
	Lipooti fakamahina ke fakahū 'I he 'aho 10 'o e mahina hoko mai	12	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
Taimi lelei hono fakahū atu 'a e ngaahi fakafuofua Pa'anga ki Fale Pa'anga	Fakahū atu e fakafuofua pa'anga kihe 31st Siulai.	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2		
	Fakahu fakamahina oe ngaahi lipooti fakafuofua pa'anga 'I he aho 5th 'o e mahina hoko mai	10	11	11	11	n/a	n/a	1.2		

Siofi mo vakai'i e Sisitemi kihe ngaahi totongi vausia oku falala'anga	Tonu pea l he taimi totonu ho vakai'i 'a e ngaahi vausia totongi	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	n/a	n/a	1.2		
Vakai'i e Sisitemi kihe vahe 'a e kau ngaue tuuma'u moe vahe kihe kau ngaue lau'aho	Tonu pea vakai'i he taimi totonu hono sivi'l e vahe kihe kau ngaue tu'uma'u Tonu pea lelei hono vakai'i he taimi totonu ho sivi e vahe kihe kau ngaue lau'aho	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l 'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l 'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l 'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l 'oku fakafuofua kihe 10% e ngaahi fehu'l kuo ma'u makatu'unga mei ha fehalaaki 'oku 'ikai 'il'o'l	n/a	n/a	1.2		

TAUMU'A OLA 15: KE PAU MO TU'UNGA LELEI 'A E NGAHI SEVESI FAKAPA'ANGA KI HE POTUNGAUE PEA MO E NGAHI KUPU FELAVE'I (PA'ANGA FAKAMOLE)						SDGs/TSDf			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketu #	SDG Lulafua #	TSDf (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Ke taimi hono fakatahataha'i mo ngaue ki he ngaahi vausia vahe mo e tu'unga vahenga.	Fakahu 'a e ngaahi tohi vausia vahe 'o 'ikai toe tomui hifo 'i he 'aho Monite 'o e uike vahe.	26	26	26	26	n/a	n/a	1.2	\$1,470,700	
	Fakahu fakauike 'a e ngaahi vausia vahenga 'o 'ikai toe tomui 'i he 'aho Tusite he uike kotoa.	48	50	50	50	n/a	n/a	1.2		
Ke taimi lelei hono fakahoa 'o e ngaahi likooti vahe 'a e Potungaue	Fakahu fakakuata 'a e lipooti ki hono fakahoa 'o e lekooti vahe ki he Taki Ngaue/Supavaisa 'i he 'aho 25 'o e mahina hoko mai.	4	4	4	4	n/a	n/a	1.2		
Taimi lelei hono fakahu fakamahina 'o e ngaahi tukuhau tanaki 'oku to'o mei he vahe 'o fakafoki mo hono fakahoa fakata'u 'o e tukuhau tanaki 'oku to'o mei he fakavahe 'o fakafoki	Fakafehoanaki 'o e totongi tukuhau fakata'u ke fakahu 'i he 'aho 30 'o 'Akosi	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2		
	Fakahu fakamahina 'o e totongi tukuhau fakafoki 'i he 'aho 28 'o e mahina hoko mai	12	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
Ke taimi e fengau'e'aki mo hono ta 'o e ngaahi kole fakatau koloa moe ngaahi vausia totongi koloa.	Ko e ngaahi kole fakatau koloa nomolo 'oku ngaue kiai 'i loto he 'aho ngaue 'e 5	Lahi taha ko e 10% e tomui	Lahi taha ko e 10% e tomui	Lahi taha ko e 10% e tomui	Lahi taha ko e 10% e tomui	n/a	n/a	1.2		
	Ngaahi totongi ki tu'apule'anga mo e ngaahi fakamole kehe, 'oku ngaue kiai	Lahi taha ko e 10% e tomui	Lahi taha ko e 10% e tomui	Lahi taha ko e 10% e tomui	Lahi taha ko e 10% e tomui	n/a	n/a	1.2		

	'i loto he 'aho ngaue 'e 15									
Fakahoko 'a e ngaue fakakuata ki hono fakahoa moe ngaahi kautaha	Kakato mo fakahū atu 'a e lipooti 'i he 'aho 25th 'o e mahina hoko mai	2	3	3	3	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 16: KO HA SISITEMI LELEI KI HONO TANAKI 'A E PA'ANGA PEA MO TONU E NGAHI LIPOOTI 'OKU TUKU ATU KI HE NGAHI KUPU FELAVE'I. (PA'ANGA TANAKI)						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakatahataha'i mo fakahoko faka'aho 'a e fakahū pa'anga	Fakahū atu 'a e ngaahi tali totongi pa'anga 'i he 'aho hoko	242	242	242	242	n/a	n/a	1.2	\$409,800	
Taimi lelei hono fakafo'ou, tanaki mo lipooti 'a e ngaahi mo'ua 'a e Potungaue	Fakahu fakamahina 'a e lipooti ki he Kau Taki Ngaue/Supavaisa 'i he 'aho 15 'o e mahina hoko mai.	10	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
	Lipooti fakakuata 'a e fakatonutonu mo e ngaahi lekooti 'o Fale Pa'anga 'i he 'aho 25 'o e mahina hoko mai ki he Kau Taki Ngaue & Potungaue Pa'anga	4	4	4	4	n/a	n/a	1.2		
Ke taimi hono muimui'l, tanaki pea mo e lipooti 'a e ngaahi mo'ua mai 'a e Potungaue	Tiliva ngaahi fakamatala fakamahina 'i he 'aho 15 'o e mahina hoko mai	10	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
	Ngaahi lipooti mo'ua ke fakahū fakamahina 'i he 'aho	10	12	12	12	n/a	n/a	1.2		

	7th 'o e mahina hoko mai									
Taimi lelei hono fakahu atu 'a e ngaahi fakamatala fakamahina ki he tukuhau ngaue'aki 'oku fakafoki	Fakahū ki he MORC 'I he 'aho 28th 'o e mahina hoko mai	12	12	12	12	n/a	n/a	1.2		
Taimi lelei hono lipooti e tuunga oku iai e ngaahi koloa e potungaue kuo lekooti	Fakahu e lipooti kihe ngaahi koloa 'a e potungaue kihe MOF ihe aho 31 st Siulai	1	1	1	1	n/a	n/a	1.2		
	Fakahu e lipooti fakakuata kihe kau taki ngaue moe Talekita pule ihe aho 28 th 'o e mahina hoko	4	4	4	4	n/a	n/a	1.2		
TAUMU'A OLA 17: KE TAIMI 'A HONO FAKALELEI' 'E HE TIMI PULE'I PA'ANGA 'O E POTUNGAUE 'A E TU'UNGA 'O E LIPOOTI FAKAMATALA PA'ANGA 'O E POLOSEKI PANGIKE 'A MAMANI (WB/TCRTP)						SDGs/TSDf			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDf (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakalelei fakakuata ki he ngaahi lipooti ki he tu'unga 'oku 'iai e ngaahi me'a fakapa'anga	Fakahu 'a e lipooti ki he CEO 'i he 'aho 28 'o e mahina hoko mai	3	3	3	3	n/a	n/a	1.2	\$109,100	
TAUMU'A OLA 18: KE TAIMI 'A HONO FAKALELEI' 'E HE TIMI PULE'I PA'ANGA 'O E POTUNGAUE 'A E TU'UNGA 'O E LIPOOTI FAKAMATALA PA'ANGA 'O E POLOSEKI PANGIKE FAKALAKALAKA 'ESIA (ADB/TFDP)						SDGs/TSDf			PATISETI	

Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakalelei fakakuata ki he ngaahi lipooti ki he tu'unga 'oku 'iai e ngaahi me'a fakapa'anga	Fakahu 'a e lipooti ki he CEO 'i he 'aho 28 'o e mahina hoko mai	3	3	3	3	n/a	n/a	1.2	\$60,000	

4.2 POLOKALAMA 2: NGAHI SEVESI FEFONONGA'AKI MO HONO NGAHI NGAUE LALAH

4.2.1 Tokoni ki he Ngaahi Kaveinga Mahu'inga Vivili Fakafonua (TSDFI)

Ko e ngaahi Polokalama Si'i (Ngaahi Va'a Ngaue) 'i he malumalu 'o e polokalama ko'eni 'oku nau kau fakataha ke tokonia 'a e;

Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga II-

- E: 'Tu'ulua e fakalakalaka 'a e ngaahi ngaue lalahi mo e tekinolosia'

Ngaahi Ola 'o e Fokotu'utu'u Ngaue TSDFI's –

- 4.2: Ke to e falala'anga ange, malu mo malava ke totongi e ngaahi sevesi fefononga'aki 'i he motu takitaha, pea fakafekotaki 'a Tonga mo e toenga 'o māmani' 'i he fefonga'aki vakatahi' mo e vakapuna' ke toe lelei ange 'a e fefononga'aki 'a e kakai mo e fe'ave'aki 'o e ngaahi koloa.

4.2.2 Ngaahi Ola kitu'a 'o e Polokalama

Polokalama Si'i 2.01; 'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile: Ke maluange mo ma'ama'a ange 'a e fefolau'aki vakapuna sivile fakalotofonua pea pehe ki tu'apule'anga, 'aia 'e malava ke ne tokonia 'a e ngaahi ngaue faka'ekonomika mei he sekitoa fefolau'aki vakapuna.

Fakamatala: Koe Ola ko'eni 'oku fakafatongia'aki 'a e 'Ofisi Fefolau'aki Vakapuna Sivile, 'aia 'oku 'iai e mafai ki hono palani, fa'u 'o ha tu'utu'uni pe fakalao ma'ae sekitoa fefolau'aki vakapuna. Ko hono fakahoko koia 'o e ngaue ni, 'oku fiema'u ai e Va'a ni ke ne toe fakafenapasi ange mo toe fa'u fo'ou 'a 'ene ngaahi tu'utu'uni fefolau'aki vakapuna mo'ene ngaahi founa ngaue ke fakatatau ki he Lao Fefolau'aki Vakapuna Sivile 2014, pea pehe foki mo ha toe ngaahi lao felave'i pea ke toe hiki'i hake 'a 'ene ngaahi ngaue ne fale'i mei he Kautaha Fakamamani lahi ki he Fefolau'aki Vakapuna pe koe ICAO. Kau atu ki he piliote palani ko'eni 'a e mahu'inga lahi ki he CAO 'enau hokohoko atu hono tuku atu 'a e ngaahi sevesi lelei ki he fefononga'aki vakapuna ki he ngaahi kupu fekau'aki. Na'e fakahoko 'a e 'atita ki he malu 'o e sekitoa fefolau'aki vakapuna 'o Tonga 'I Epeleli 2023, 'a ia ko e ola koia 'oku hoko atu hono siofi 'e he CAO 'o fakatau ki he ngaahi ola ngaue na'e ma'u 'I he 'atita. 'I Tonga, 'oku pau ke fou 'i he CAO 'a hono fakalele'i 'a e tu'unga malu lolotonga 'o e fefolau'aki vakapuna ke tokanga'i e fefolau'aki 'I he 'ataa 'o Tonga.

'I he kaha'u, 'e tokoni 'a e CAO ke fakapapau'I koe ngaahi mala'e vakapuna 'oku falala'anga mo malu ki he fefolau'aki fakalotofonua moe tu'apule'anga. 'Oku kei fiema'u pe foki ha tokoni ki he ivi fakakaungaue, mo faka'amu ke fakangaue'i mai ha kau ngaue 'oku toe taukei ange 'I he ta'u fakapa'anga ni.

Polokalama Si'i 2.02; 'Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini: Ke maluange mo ma'ama'a ange 'a e fefolau'aki vakatahi fakalotofonua pea pehe ki tu'apule'anga foki, 'aia 'e malava ke ne tokonia 'a e ngaahi ngaue faka'ekonomika mei he sekitoa fefolau'aki vakatahi.

Fakamatala: Koe ola ko'eni 'oku fakataumu'a ia ki he Va'a Taulanga moe ngaahi Uafu (MAO) 'aia 'oku fakafatongia'aki ki he tu'utu'uni, Palani moe Founa Pule'i 'i he ngaahi sekitoa Folautahi kau atu foki kiai 'a hono tokangaekina 'o e ngaahi taulanga mei he ngaahi 'Otu motu. 'Oku palani 'a e Va'a ni ke a'usia 'ene ngaahi taumu'a 'o fakafou he ngaahi fa'unga ngaue 'oku ha atu 'I he tepile 5. Koe fatongia 'o e MAO hange koia 'oku fakakalasi mai 'e he Kautaha Fakamamani Lalahi koe IMO, ko kinautolu koe tefito'i 'ofisi ki hono fakahoko e ngaue fakamalini kotoa 'a e fonua. 'Oku nau ngaue ki hono 'omi e ngaahi faingamalie fakamaketi ki he Malini fou mai he ngaahi sevesi vaka fe'aveaki koloa he tahi tatau pe 'i he fakalotofonua mo e fakatu'apule'anga. Hange pe koe tafa'aki fefolau'aki Vakapuna Sivile, na'e lava hono 'atita'i 'o e Va'a Malini he mahina ko Me 'o e ta'u 2019. Koia ai, koe taimi palani lolotonga ko'eni 'oku kei 'iai pe ngaahi ngaue 'oku fokotu'u atu ke fakapapau'i hono fakahoko 'o e ngaahi fakalelei ne fiema'u 'ehe 'atita ni. Ka neongo ia, 'e kei hokohoko atu pe 'a e ngaue 'a e MAO ki he ngaahi tafa'aki 'oku fie ma'u ke fakalelei'i hange ko e ngaahi tu'utu'uni ngaue. Ka neongo ia, koe'uhi 'oku 'i heni 'a e Covid-19, 'e fakafaingofua'i 'e he MAO 'a hono toe vakai'i 'o 'ene Ngaahi Founa Ngaue Angamaheni 'a e Komiti Malu'i 'o e Fefolau'aki vakatahi ke fakapapau'i

‘oku malu ange ‘a e ‘ataakai ‘i he uafu ma’a e kau laine mu’a mo e kakai ‘o e fonua. ‘Ikai ngata ai, ‘e kei hokohoko atu pe ‘a hono fakalelei’i ‘o e ngaahi ngaue lahi hange koe ngaahi lao moe ngaahi tu’utu’uni ngaue. Tanaki kiai, ‘oku ‘iai e palani ke toe fakatokolahi ange ‘a e kau ngaue ke malava lelei ‘a ‘ene fakahoko fatongia. Koe ako ngaue ‘oku kau ia he konga mahu’inga ‘e taha ‘o e palani ko’eni. ‘E toe leleiange hono fakamalohia e ngaahi sevesi e Malini’ ‘i hono fakalelei’i ‘a e ngaahi lao’ mo e fa’unga ngaue ‘a e ‘ofisi ni. Koe ngaahi taulanga he ngaahi ‘Otu Motu’ ‘oku fiema’u ia ke fakalelei’i ‘aia ‘oku kau ia he palani ko’eni. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi ngaue fakalakalaka ke tokoni ‘o hange ko e ngaue ‘oku lolotonga fakahoko ki he ngaahi uafu ‘o e ngaahi ‘out motu. ‘Oku fakapa’anga ‘e he Pule’anga pea mo e Tonga Climate Resilience Transport Project (TCRTP) ‘oku fakapa’anga ‘e he Pangike ‘a Mamani.

Polokalama Si’i 2.03; Va’a Fefononga’aki he Hala Pule’anga; Holoki ‘a e lahi ‘o e pekia ‘I he Hala Pule’anga ‘aia ne tupu mei ha ngaahi maumau ‘i he ngaahi naunau fefononga’aki Hala Pule’anga pea mo e tu’unga malu ‘o e ngaahi saliate misini mo e kakai ‘oku nau lue he hala.

Fakamatala: Koe Ola ko’eni ‘oku fakafatongia’i ‘aki ‘a e Va’a Fefononga’aki Hala Pule’anga (pe LTD), ‘aia ko honau fatongia ke siofi ‘a e ngaahi tu’utu’uni, palani moe ngaahi lao ‘o e sekitoa fefononga’aki ‘I he Hala Pule’anga. Na’e lava lelei ‘a hono tataki ‘e he Va’a LTD ‘a e ngaahi ngaue ki hono fakapaasi ‘oe Lao fo’ou ki he Fefononga’aki (fakatonutonu) 2020 pea moe Lao ki he Hala Pule’anga 2020. ‘E ola lelei hono fakahoko e ngaahi Tu’utu’uni Ngaue ko’eni ‘I hono fakalelei’i e ngaahi Lao ki hono ngaue’aki e hala lolotonga e piliote palani ko’eni. Tanaki kiai, ke toe fakalelei ange he Va’a ni hono toe siofi ‘a e ngaahi tu’utu’uni ngaue ki he hala ki hono ngaueaki he kakai. Ka ‘I he Palani ko’eni ‘oku fakamavahe’i ai ‘a e ngaahi fatongia fakalao moe fatongia fakapalani ki he hala’, mei he ngaahi ngaue sevesi ki he hala. Fakatatau ki he tu’utu’uni ngaue kuo tali, ko e talekita ki he Va’a ni ‘oku fakafatongia’aki ke ne palani, fakalele mo mapule’I ‘a e ngaahi sevesi fefononga’aki mo e ngaahi ngaue hala. Ko e palani ko’eni ke ne fakapapau’I ‘oku fenapasi ‘a e ngaahi fatongia ‘oku fakafatongia’I ‘aki ‘ae Potungaue mo e ngaahi tefito’I fatongia ‘a e Potungaue. Ko e fatongia e Va’a ni kuo ‘osi fokotu’utu’u ke fakapatonu ki he ngaahi palani, tokangaekina mo hono pule’I ‘o e sekitoa fefononga’aki.

4.2.3 POLOKALAMA 2: Tu’unga ‘o e ngaahi liliu

TEPILE 22: NGAHI LILIU IIKI KI HE POLOKALAMA 2 KI HE TA’U FAKAPA’ANGA 2025/2026

Ngaahi liliu mei he Palani mo e Patiseti kuo’osi	Tu’ulāhoko	Liliu iiki	Liliu Lahi	Fo’ou
Na’e tali ‘ehe Kapineti ‘a e fokotu’u ‘a e Potungaue ke liliu ‘a e hingoa ‘o e Va’a Fefolau’aki vakapuna sivile pea moe Va’a Malini ki he ‘Ofisi Fefolau’aki Vakapuna Sivile pea moe ‘Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini				
Tu’uma’u kotoa ‘ae ngaahi taumu’a ola mo e ngaahi ngaue mei he ta’u fakapa’anga mei he ta’u kuo’osi				

Fakahoa ki he Patiseti fokotu’u atu;

Va’a Ngaue/Ofisi fakahoko ngaue –

- ‘Ofisi Fefolau’aki Vakapuna Sivile/CAO (Polokalama Si’i 2.01)
- ‘Ofisi Pule Ngaue Faka-Malini/MAO (Polokalama Si’i 2.02)
- Va’a Fefononga’aki Hala Pule’anga/LTD (Polokalama Si’i 2.03)

4.2.4 Fakakatoa 'o e kau Ngaue faka polokalama si'i – Polokalama 2

TEPILE 23: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 2.01 ('OFISI FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafuofua 2026/2027	2027/2028 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	524,000	470,062	470,062	470,062
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	10	8	8	8
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	5	5	5	5
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	16	14	14	14
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	11	9	9	9
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	27	23	23	23

TEPILE 24: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 2.02 ('OFISI PULE NGAUE FAKA-MALINI-MAO)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafuofua 2026/2027	2027/2028 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	926,800	834,959	834,959	834,959
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	14	14	14	14
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	12	11	11	11
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	27	26	26	26
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	22	19	19	19
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	49	44	44	44

TEPILE 25: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE- POLOKALAMA SI'I 2.03 (VA'A FEFONONGA'AKI HALA PULE'ANGA)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/2026	Patiseti Fakafuofua 2026/2027	2027/2028 Fakaangaanga
Fakakatoa= Pa'anga Ngaue(\$m)	937,000	1,003,501	1,003,501	1,003,501
Kau Taki Ngaue (Tu'unga vahenga G ki 'olunga)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale (Tu'unga vahenga H - L)	11	17	17	17
Kau Ngaue Kehe (Tu'unga vahenga M 'i lalo ai)	15	19	19	19
Katoa e kau Ngaue Tu'uma'u	27	37	37	37
Kau Ngaue fakataimi (Kau Ngaue Palofesinale & Kau ngaue lau'aho)	12	14	14	14
Fakakatoa 'o e Kau Ngaue	39	51	51	51

4.2.5 TEPILE 'O E NGAHI TAUMU'A OLA NGAUE- POLOKALAMA 2: NGAHI NGAUE FAKALAO MOE SEVESI KI HE FEFONONGA'AKI MO HONO ME'A NGAUE LALAH

POLOKALAMA SI'I 2.01: 'OFISI FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE										
TAUMU'A OLA 19: FAKALAKALAKA 'I HONO MUIMUI'I MO HONO FAKAHOKO 'A E NGAHI TU'UTU'UNI MOE FIEMA'U 'A E ICAO MOE LAO FEFOLAU'AKI VAKAPUNA 'O TONGA						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Tanaki e ngaahi fakamatala ki he malu 'o e fefolauaki vakapuna sivile ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	% 'o e Palani Fakatonutonu ngaue 'oku fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2	\$378,200	\$723,000
	Lahi 'o e sivi ngaue 'oku fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	50	50	50	50	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e Ngaahi Fehu'i Fakafonua ki he Malu 'o e Fefolau'aki Vakapuna 'oku fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e lisi ki he ngaahi faikehekehe 'oku tanaki ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	80%	80%	80%	80%	9.a	9.a.1	4.2		
Tanaki e ngaahi fakamatala ki he hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile ki he kautaha	% 'o e Palani Fakatonutonu ngaue 'oku fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		

fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile, ngaueaki a e polokalama atita tu'uloa ki he hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile	Lahi 'o e sivi ngaue 'oku fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	100	100	100	100	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e Ngaahi Fehu'i Fakafonua ki he Malu 'o e Fefolau'aki Vakapuna 'oku fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e lisi ki he ngaahi faikehekehe 'oku tanaki ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	80%	80%	80%	80%	9.a	9.a.1	4.2		
Tali mo fakahoko 'a e ngaue ki he ngaahi tohi fakafonua oku tufa mei he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	% 'o e ngaahi Tohi Fakafonu 'oku ngaue kia i pea fakahu ki he kautaha fakamamani lahi ki hono pulei ae fefolauaki vakapuna sivile	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
Fa'u, fakalelei'l mo hono liliu a e ngaahi lao a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	% ki hono liliu a e ngaahi lao a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
	% ki hono fakama'ala'a'a 'a e Lao ki he Fefolau'aki Vakapuna Sivile.	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
Fakatupulaki mo hono poupoua 'a e fefolauaki vakapuna	% 'o e ngaahi fakataha fakaloto fonua mo fakatu'apule'anga 'oku kau atu kia i.	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		

sivile I Tonga ke tu'uloa	% 'o e ngaahi fokotu'ututu'u fo'ou na'e fakahoko	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
TAUMU'A OLA 20: FAKALAKALAKA 'I HE SESITEMI KI HONO TOKANGAEKINA 'A E MALU MO E HAO 'O E FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE 'I HE VAAVAA.						SDGs/TSDf			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDf (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fa'u, fakalelei'l mo hono liliu a e ngaahi tohi fakahinohino ngaue a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	% 'o e ngaahi tohi fakahinohino 'oku fakalelei'i	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2	\$225,900	
	% 'a hono fiema'u ke fakahoko ha ngaue ki he tohi fakahinohinou mo e founa 'o e ngaue	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
Ako ngaue ke tupulaki 'a e taukei 'ilo fakangaue	% 'o e polokalama ako ngaue	80%	80%	80%	80%	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e palani ako ngaue kuo kakato	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
Sivi'l 'a e malu moe hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile 'I he vavaa	% 'o e ngaahi setifikeiti 'oku fakahoko 'o fakatatau ki he tohi fakahinohino setifikeiti	90%	90%	90%	90%	n/a	n/a	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi kole ngofua 'o fakatatau ki he fiema'u i he tu'utu'uni ngaue moe fakahinohino	<5	<5	<5	<5	n/a	n/a	4.2		
	Lahi 'oe ngaahi kole ngofua kuo 'osi solova pea moe ngaahi fiema'u ngaue kuo 'osi fakahoko o hange koe fiema'u moe tu'utu'uni ngaue	5	5	5	5	n/a	n/a	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi ngaue fakatoto ki he malu mo e hao 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	5	5	5	5	n/a	n/a	4.2		

	% 'o e ngaahi palopalema ki he malu 'o e fefola'aki vakapuna sivile pea lava 'o solova	90%	90%	90%	90%	n/a	n/a	4.2		
Polokalama fakatauaki ma'ae kakai fekauaki moe fefolauaki vakapuna sivile	Lahi 'o e ngaahi polokalama ki tu'a ma'ae kakai 'o fakatauaki ki he fefolau'aki vakapuna sivile	2	2	2	2	9.a	9.a.1	4.2		
	% Ngaahi ngaue ki tu'a 'oku taau mo lelei kihe fefolauaki vakapuna sivile	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
TAUMU'A OLA 21: FAKALAKALAKA 'I HE SISITEMI KI HONO TOKANGAEKINA 'A E MALU MOE HAO 'O E FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE 'I LOTOFONU. TCRTPII						SDGs/TSDF			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDF (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fa'u, fakalelei'l mo hono liliu a e ngaahi tohi fakahinohino ngaue a Tonga ki he fefolauaki vakapuna sivile	% 'o e ngaahi tohi fakahinohino 'oku fakalelei'i	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2	\$312,300	\$287,200
	% 'a hono fiema'u ke fakahoko ha ngaue ki he tohi fakahinohino mo e founa 'o e ngaue	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
Ako ngaue ke tupulaki 'a e taukei 'ilo fakangaue	% 'o e polokalama ako ngaue	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e palani ako ngaue kuo kakato	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
Sivi'l 'a e malu moe hao 'o e fefolauaki vakapuna sivile I he funga 'o e fonua	% 'o e ngaahi setifikeiti 'oku fakahoko 'o fakatatau ki he tohi fakahinohino setifikeiti	90%	90%	90%	90%	9.a	9.a.1	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi kole ngofua 'o fakatatau ki he fiema'u i he tu'utu'uni ngaue moe fakahinohino	5	5	5	5	9.a	9.a.1	4.2		

	Lahi 'oe ngaahi kole ngofua kuo 'osi solova pea moe ngaahi fiema'u ngaue kuo 'osi fakahoko o hange koe fiema'u moe tu'utu'uni ngaue	<5	<5	<5	<5	9.a	9.a.1	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi ngaue fakatoto ki he malu mo e hao 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	5	5	5	5	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e ngaahi palopalema ki he malu 'o e fefola'aki vakapuna sivile pea lava 'o solova	90%	90%	90%	90%	9.a	9.a.1	4.2		
Polokalama fakataukei ma'ae kakai fekauaki moe fefolauaki vakapuna sivile	Lahi 'o e ngaahi polokalama ki tu'a ma'ae kakai 'o fakataukei ki he fefolau'aki vakapuna sivile	2	2	2	2	9.a	9.a.1	4.2		
	% Ngaahi ngaue ki tu'a 'oku taau mo lelei kihe fefolauaki vakapuna sivile (% fakafiemalie ki he ngaahi kupu felave'i)	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
TAUMU'A OLA 22: FAKALAKALAKA 'A E HAO 'O E FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE PEA MO E NGAHI TU'UNGA MALU						SDGs/TSDf			PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	TSDf (Lulafua) KPI #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Vakai'i mo monomono 'a e ngaahi aleapau fakafonua kuo fai hono sivi'i	Lahi 'o e aleapau fakafonua kuo fai hono sivi'i	2	2	2	2	9.a	9.a.1	4.2	\$1,000,000	
Vakai'i mo monomono 'a e ngaahi aleapau fakafonua 'o Tonga mo e ngaahi fonua muli felave'i mo e	% 'o e aleapau fakafonua 'oku fakahoko 'o muimui ki he ngaahi fakahinohino kuo fokotu'u 'i loto 'i he aleapau	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		

ngaahi faingamalie ki he fefolau'aki vakapuna sivile	% 'o e aleapau fakafonua 'oku muimui ki he fakahinohino tokoni kuo fa'u 'e he kautaha fakamamani lahi ki hono pule'i 'a e fefolau'aki vakapuna sivile fekau'aki mo e aleapau fakafonua	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
Fokotu'u ha aleapau ngaue fo'ou mo tauhi 'a e ngaahi aleapau ngaue lolotonga	Lahi 'o e aleapau ngaue kuo fokotu'u pe fakalelei'i	2	2	2	2	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e aleapau ngaue 'oku ngaue'aki	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
Poupoua hono fakasi'isi'i 'a e maumau 'o e fefolau'aki vakapuna sivile ki he 'ataakai	% 'o e palani fakafonua ki hono tokangaekina e maumau 'a e fefolau'aki vakapuna sivile ki he 'ataakai	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e tanaki 'a Tonga ki he polokalama holoki 'o e maumau ki he 'etimosifia	50%	50%	50%	50%	9.a	9.a.1	4.2		
Kau atu ki he ngaahi fakataha mahu'inga 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	% 'o e fakataha mahu'inga na'e kau atu kiai	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi ola mei he fakataha 'oku tokoni fakapatonu ki he tu'uloa 'o e fefolau'aki vakapuna sivile 'I Tonga mo e fakamalohi'i 'a e ngaahi va fengaue'aki mo e ngaahi kautaha moe fonua muli	5	5	5	5	9.a	9.a.1	4.2		
Kau mo muimui'i 'a e ngaahi ngaue langa fakalalakaka 'i he mala'e 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	Lahi 'o e ngaue langa fakalalakaka na'e fokotu'u	1	1	1	1	9.a	9.a.1	4.2		
	% 'o e ngaue langa fakalalakaka na'e fakakakato fakatatau ki he taimi	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		

	% 'o e taumu'a ngaue lana fakalakalaka na'e 'os a'usia	75%	75%	75%	75%	9.a	9.a.1	4.2		
Fakamalohia e tu'unga faka'ekonomika 'o e fefolau'aki vakapuna sivile	Lahi 'o e savea faka'ekonomika na'e fakahoko pe fakalelei'i pe tanaki	1	1	1	1	9.a	9.a.1	4.2		

POLOKALAMA SI'I 2.02: 'OFISI PULE'I 'O E NGAUE FAKA-MALINI

TAUMU'A OLA 23: FAKALAKALAKA HONO FAKAMAMAFI E LAO 'O E MALINI MO E LEVOLO NGAUE						SDGs/TSDf		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fokotu'u mo fakalelei'i 'a e ngaahi naunau ki he fefolau'aki vakatahi	Lahi 'o e ngaahi naunau fefolau'aki vakatahi kuo fakalakalaka mo fakalelei'i	1	1	1	1	13.2	4.2	\$293,700	\$6,300
	Fa'u ha tu'utu'uni ngaue ki he malini	30%	70% (kakato)						
	Lahi hono vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e ngaahi naunau 'a e Malini fakatatau ki he tohi fakahihino tu'o 1 'l he kuata.	4	4	4	4	13.2	4.2		
Fakamamafa'i 'a e ngaahi lao 'o e Malini	% 'o e kautaha fefolau'aki vakataha ne fakapaasi 'ehe Sisitemi ki hono Tokangaekina e malu 'o e fefolau'aki vakatahi/ Palani ki he Malu 'o e Ngaue	50%	50%	50%	50%	9.1	4.2		
	% 'o e ngaahi vaka toutai kuo 'iai 'enau Palani Ngaue ki he Malu moe Hao 'i hono ngaue'aki 'o e vaka	30%	30%	30%	40%	9.1	4.2		

	Lahi 'o e 'atita ki he hao moe malu 'o e malini	2	2	2	2	9.1	4.2		
Fakahoko 'a e ngaahi tefito'i taumu'a 'a Tonga ko ia 'oku pule he ngaahi taulanga.	Lahi 'o e ngaahi ako ki he Mapule'i 'o e ngaahi taulanga 'e he Pule'anga mo fakahoko ke langa hake e taukei ngaue	4	4	4	4	9.1	4.2		
	Lahi hono savea'i 'o e ngaahi vaka ke fakahoko 'i Tonga ni hono lesisita mo sivi fakata'u.	20	20	20	20	9.1	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi ako mo e fakataha ki he fekumi mo e fakahaofi mo'ui 'l tahi	1	1	1	1	9.1	4.2		
Fakafaingamalie'i mo fakahoko 'o ha ngaahi ako tautautefito pe ki he malini	Lahi 'o e ngaahi ako 'i he kuata	4	4	4	4	13.2	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi fakataha fakatu'apule'anga, fakalotofonua 'oku kau atu kiai.	5	5	5	5	13.2	4.2		
Fakamahino'i 'o e ngaahi faingamalie 'e lava 'o ma'u mei he 'Atita 'o e Kautaha Fakamamani lahi ki hono pule'l 'o e ngaahi ngaue 'a e Malini 'i Me 2019.	% 'o e ngaahi ola tamaki mei he 'Atita kuo 'osi fakalelei'i	90%	90%	90%	90%	13.2	4.2		
TAUMU'A OLA 24: FAKALELEI'I 'O HA NGAHI FEHALAAKI HE SISITEMI KI HE MALU MO E HAO 'A E NGAHI ME'A NGAUE MOE NGAUE FAKA-MALINI.						SDGs/TSDf		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka

Mapule'i, fakalelei'i pea fakafo'ou 'o e ngaahi lesisita mo e sitifikeiti.	% 'o e kau folau tahi Tonga kuo 'osi 'i ai 'enau ngaahi sitifikeiti "Competency" kuo foaki 'o fakatatau ki he ngaahi fiema'u 'a e STCW.	90%	90%	90%	90%	9.a	4.2	\$189,400	\$511,200
	% 'o e ngaahi vaka kuo lesisita 'o fakatatau ki he founa Lesisita Vaka Tonga. (Tonga's Ship Registration)	100%	100%	100%	100%	9.a	4.2		
Fakalelei'i pea fakahoko hono fakafo'ou 'o e ngaahi founa lolotonga ki he malu mo e hao 'a e malini.	% 'o e ngaahi founa ki he malu 'a e Malini kuo 'osi fakahoko fakata'u.	75%	75%	75%	75%	9.a	4.2		
	% 'o e ngaahi 'atita ISPS 'o e ngaahi ngaue'anga 'o Tonga 'oku fakahoko he DA.	80%	80%	80%	80%	9.a	4.2		
	% 'o e ngaahi hopo fakamaau'anga faka'eke'eke 'a e Malini kuo fakahoko 'i he ta'u.	80%	80%	80%	80%	9.a	4.2		
	Tokolahi 'o e ngaahi mo'ui kuo mole pe ngaahi faingatamaki kuo fakatotolo'i 'o lipooti ki he Kautaha Fakamamani lahi ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngaue fakamalini.	40%	40%	40%	40%	9.a	4.2		
Vakai'i mo fakamamafa'i 'o e ngaahi ako TMPI, ngaahi loki ako mo hono sivi'i.	% 'o e ngaahi silapa ako kuo tali 'e he Va'a Malini mo e ngaahi Taulang	90%	90%	90%	90%	9.a	4.2		
	Lahi 'o e atitia 'oku fakahoko ki he Tu'unga 'o e ako ngaue moe tohi fakamo'oni ako 'o e Kau tauhi le'o ki he 'Apiako	1	1	1	1	9.a	4.2		

	folautahi mo e ako fakatekinikale 'o Tonga								
	% 'o hono vakai'i tau'atina kuo fakahoko pea kuo kakato.	75%	75%	75%	75%	9.a	4.2		
	% hono fakahoko 'o e sivi finolo na'e fakahu	50%	50%	50%	50%	9.a	4.2		
TAUMU'A OLA 25: MAPULE'I LELEI PEA MO HONO SIOFI 'O E SISITEMI KI HONO FAKASI'ISI'I 'A E FOUNGA KEHEKEHE 'A HONO 'ULI'I 'O E 'ATAKAI 'O 'OSEN'I 'I TONGA.						SDGs/TSDf		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalalakaka
Ngaahi naunau ki hono mapule'i 'o e 'ataakai 'i 'oseni.	Lahi 'o e ngaahi me'a 'oku hoko 'i 'oseni 'i he ta'u.	<4	<4	<4	<4	14.1	4.2	\$142,600	\$1,266,400
	Lahi 'o e ngaahi founga ngaue mo e ngaahi fakahinohino ki he 'ataakai 'o e Malini kuo fokotu'u.	3	3	3	3	14.1	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi ako ke 'ilo ki he 'ataakai 'o e Malini	2	2	2	2	14.1	4.2		
Sivi e ngaahi vaka 'I he 'ataakai Malini	Lahi e ngaahi vaka toutai 'oku sivi'I mo muimui ki he ngaahi feima'u 'o e 'ataakai malini.	5	5	5	5	14.1	4.2		
Founga fe'aveaki vaka uta fakalotofonua CHG 'a Tonga	% ki hono fakalalakalaka mo fakahoko 'a e Taumu'a 'o e Kautaha Vaka ki he Malini Fakafonua.	80%	80%	80%	80%	14.1	4.2		

Sivi e ngaahi naunau ki hono fakalelei 'oe taulanga moe ngaahi vaka	Lahi 'o e ngaahi taulanga mo e ngaahi vaka toutai 'oku fetongi mo fakalelei'i 'a e naunau ngaue 'o fakatatau ki he feima'a 'a e 'ataakai 'i he malini	100%	100%	100%	100%	14.1	4.2		
Fakahoko 'a e ngaahi Poloseki ki he 'ataakai 'o e Malini	% 'a hono fakahoko 'o e Poloseki ki he 'Atakai Malin fakafatau ki he taimi 'oku 'omai 'o fengaue'aki mo e kupu felave'i.	20%	20%	20%	20%	14.1	4.2		
TAUMU'A OLA 26: FAKALELEI'I KE MALU 'A E NGAaHI TAULANGA MO E POATE HE NGAaHI 'OTU MOTU.						SDGs/TSDF		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Pule'i mo fakalele 'a e ngaahi Taulanga mei he ngaahi 'otu motu.	Lahi 'o e ngaahi lipooti ngaue 'oku fakahu ki he Takekita Va'a Malini mo e Ngaahi Taulanga meihe 'ofisi tukuimotu (fakamahina mo e lipooti 'o ha fakatamaki)	10	10	10	10	9.a	4.2	\$1,319,300	\$8,042,000
Fakahoko ha sivi ki he Ngaahi Fakatamaki 'o e Poate moe Taulanga	Lahi 'o e sivi ki he Ngaahi Fakatamaki 'o e Poate moe Taulanga 'I he ta'u	2	2	2	2	9.a	4.2		
Ngaahi Poloseki ki hono fakalelei'i e ngaahi Taulanga moe ngaue fakamalini	Lahi 'o e ngaahi poloseki monomono uafu kuo kakato he ta'u	3	3	4	4	9.a	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi poloseki fakamalini kuo palani'i	2	4	4	4	9.a	4.2		
Toe vakai'i 'a e saati fai folau ke fenapasi mo e tu'unga 'oku fiema'u 'e he IHO.	% 'o e ngaahi saati faifolau mo fakalelei'i 'a e ngaahi savea ki tahi (fakata'u)	70%	70%	70%	70%	9.a	4.2		

Fakahoko fatongia ngaue 'a e pailate	% 'o e ngaahi ngaue fakapailate kuo fakahoko	90%	90%	90%	90%	9.a	4.2		
Fakalelei'i 'o e AtoNs 'i Tonga.	% 'o e ngaahi maama kamo mo e ngaahi poe kuo fokotu'u pea fetongi 'oku kei ngaue.	90%	90%	90%	90%	9.a	4.2		
Tokangaekina 'o e Maama Kamo	Lahi 'o e maama kamo kuo fakafoki ki he potungaue	4	4	5	8	9.a	4.2		
TAUMU'A OLA 27: KE LELEI 'A HONO MATU'UAKI E FAKAAKEAKE 'A E NGAahi NGAUE LALAHI KI HE TAULANGA 'O E TUKUIMOTU. (Poloseki uafu iiki, Poloseki fakalelei'i 'o e Uafu Nuku'alofa- Queen Salote)						SDGs/TSDF		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taumu'a SDG/ Ngaahi Taketi #	SDG Lulafua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Pukepuke mo tokanga'l e poloseki 'a e Malini moe ngaahi taulanga	Lahi e poloseki 'o e malini 'oku fokotu'u 'l he palani fakalakalaka	2	2	2	2	9.1,13.1.13.2	4.2	\$2,120,900	\$4,000,000
	Lahi e monomono kihe ngaahi taulanga kuo kakato he ta'u	1	2	2	2	9.1,13.1.13.2	4.2		
Fakalahi e ngaue ki hono fakalelei e taulanga kene matu'uaki e ngaahi feliuliuaki 'o e 'ea moe ngaahi fakatamaki fakanatula	Lahi 'o e ngaahi taulanga/uafu iiki kuo kakato hono fakalelei'l (fakata'u)	Me'afua fo'ou	>2	4	4	9.1,13.1.13.2	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi poloseki 'a'ahi ki he ngaahi taulanga 'oku fakahoko	0	>3	>4	>6	9.1,13.1.13.2	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi lipooti ngaue 'oku fakahu ki he Talekita	6	6	6	6	9.1,13.1.13.2	4.2		

POLOKALAMA SI'I 2.03: VA'A FEFONONGA'AKI 'I HE HALA PULE'ANGA

TAUMU'A OLA 28: KE LELEI HONO TOKANGAEKINA 'O E FEFONONGA'AKI 'I HE HALA MO E NGAHI NGAUE.						SDGs/TSDF		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Sivi fakata'u salote misini (Saliote Misini 'oku malu ange 'I he hala pule'anga 'I he taimi kotoa pe).	Lahi 'o e ngaahi me'alele na'e sivi he ta'u (WOF).	24,000	25,000	25,000	25,000	3,6,9.a	4.2	\$1,598,400	
	Lahi 'o e lesisita fo'ou ki he ngaahi me'alele he ta'u.	1800	1800	2000	2500	3,6,9.a	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi me'alele 'oku kei 'aonga e lesisita fakakuata	90,000	80,000	80,000	80,000	3,6,9.a	4.2		
Tanaki pa'anga tukuhau mei he TMS.	Tanaki 'o e pa'anga hu mai ki he ta'u.	>\$6.5m	\$6.5m	\$6.5m	\$6.5m	3,6,9.a	4.2		
Foaki laiseni faka'uli 'o e kau faka'uli	Tokolahi 'o e kau faka'uli lolotonga ne fakafo'ou 'enau laiseni	30,000	30,000	30,000	30,000	3,6,9.a	4.2		
	Tokolahi 'o e kau faka'uli fo'ou kuo 'osi laiseni.	2,000	500	500	500	3,6,9.a	4.2		
	Fokotu'u ha 'apiako laiseni faka'uli – oku 'i ai ha tohi leseni.	Fakahoko	Fakahoko ha naunau ako faka'uli	Fakahoko	Fakahoko	3,6,9.a	4.2		
Faka'uhila 'o e ngaahi me'alele (TERM +)	Ako fekau'aki mo e me'alele faka'uhila.	Te'eki ke fakakakato e akó	Fakangofu a 'e he Kapineta	Fakahoko	Fakahoko	3,6,9.a	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi salote misini 'i he kalasi kehekehe (pasese taautaha, me'alele ki he kakai, me'alele fakapule'anga & feleti 'o e	Saliote misini 'e 11 kuo lesisita	Tatau pe mo e ta'u fakapa'ang a kuo'osi	> 1 'a e salote misini faka'uhila 'oku lesisita	> 5 'a e salote misini faka'uhila 'oku lesisita	3,6,9.a	4.2		

	ngaahi salote misini) 'oku ma'u mo lesisita he ta'u.								
Tokangaekina e ngaahi 'ahu kona mei he salote misini Management of vehicles emission - TERM +	Ako ki he tu'unga 'o e 'ahu kona 'o e me'alele fo'ou mo lolotonga pea mo e lolo ngaue'aki.	Kaniseli 'e he pule'anga 'a e tu'utu'uni fakangatangata ki hono hu mai 'o e mealele	Fakangofu a ke fakahoko 'a e ako	Fakapaasi 'e he kapineti mo fakahoko ha fepotalano a'aki	Fakahoko 'a e Euro iv	3.6,9.a	4.2		
TAUMU'A OLA 29: KE LELEI 'A HONO PALANI'I, FAKAMALOHIA PEA MO TOKANGAEKINA 'O E FEFONONGA'AKI 'I HE HALA. (TCRTP 11/TFDP(ADB))						SDGs/TSDF		PATISETI	
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakafaingamalie'i e ngaahi tohi alepau ki he fakahoko fatongia 'i he hala (Ngaahi hala 'oku fakapa'anga 'e he Poloseki)	Lahi 'o e ngaahi alepau ngaue hala fo'ou ki he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga	Fakakuata	>5	>7	>8	9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2	\$20,808,600	\$30,296,000
Toe fakalelei'i e tu'unga 'o e hala.	Fa'u ha ngaahi fakatata angamaheni ki he hao mo e malu a e hala.	Fakaangaanga	Fakapaasi pea fakahoko	Fakahoko	Fakahoko	9.1, 9.a	4.4		
Teuteu'I 'o e ngaahi pepa fokotu'u poloseki fekau'aki moe Hala	Ngaahi fokotu'u ki he poloseki ngaue fo'ou.	4	4	2	2	3.6,9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2		
	Fakatonutonu 'o e fokotu'u ngaue lolotonga 'i he lisi 'o e ngaahi me'a ke fakamu'omu'a NIIP	6	6	6	6	3.6,9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2		
Fakasi'isi'i e kiu lolotonga 'a e ngaahi houa mo'umoua 'o e	Fokotu'u ha Lao fo'ou ki he Hala Pule'anga ki hono fokotu'u 'o e leini 3	Me'afua fo'ou	Konga hono 2 koe fa'u 'o e lao	Hokohoko atu	Hokohoko atu	9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2		

fefononga'aki 'i he pongipongi mo e efiafi	Fokotu'u fakataimi e hala leini 3 'i Pea/Poutaha (Villa)/ Tofoa	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	Lahi e fetaulaki'anga ki hono fakafaingofua'i 'o e fefononga'aki 'i he hala pule'anga 'oku lelei 'i he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga	5 kuo'osi palani'i	Fakahoko	Fakahoko	5 Fo'ou	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
Poloseki tokateu 'a Tonga ki he fefononga'aki makatu'unga 'i he feliliuaki 'a e 'Ea (TCRTP 11) - JNAP	% ngaahi hala tu'u laveangofua ki he feliliuaki 'a e 'Ea ke matu'uaki lahi ange ki he ngaahi fakatamaki 'e hoko.	25%	25%	50%	50%	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	% 'o e tokolahi 'oku malava 'o ngaue'aki e ngaahi hala ne fakalelei'i ke matu'uaki e fakatamaki 'e hoko	2%	>4%	>6%	>10%	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	% Ngaahi feitu'u 'oku tu'u fakatu'utamaki ai e hala ma'olunga 'i he ngaahi founa malu'i 'o e hala.	0%	70%	75%	75%	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
Lau 'o e me'alele.	(i) Fakahoko hono tisaini ha hala fo'ou/ngaahi me'a 'oku fiema'u	4	4	4	4	9.1, 9.a	4.4		
	(ii) Fokotu'u ha ngaahi hala fili ki hono fakafaingamalie'i e kiu	35	35	35	35	9.1, 9.a	4.4		
Poloseki ki hono fakalakalaka'i e ngaahi naunau fefononga'aki (TFDP/ADB) - JNAP	% 'o e ngaahi ngaue fakasivile kuo kakato – Fetukutuku 'i he Fanga'uta halafakakavakava.	Te'eki ai fakamo'oni e aleapau (fakafuofua ki Tisema 2025)	Fakatahat aha'i 'a e timi ngaue mo e ngaahi ma'u'anga tokoni,	45%	70%	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		

			kamata 'a e ngaahi ngaue ki hono teuteu'i 'o e tefito'i laine 1% ngaue sivile						
Toe fakalelei'i 'o e Hala Pule'anga pea mo monomono (TCRTP I) - GPA	Kilomita mo e feitu'u 'o e hala lalahi 'oku toe fakalelei'i	'Oua toe si'i hifo he 25km	> 20km	20km he ta'u	20km he ta'u	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
Komiti Tokangaekina e malu 'o e fefononga'aki 'l he hala pule'anga	Lahi 'o e fakatu'utamaki fakalilifu 'o e hala ki he kakai 'e toko 100,000 'i Tonga.	10	<10	<10	<10	3.6	4.4		
	Lahi 'o e kakai kolosi'anga lalo kuo mate 'i he toko 100,000 'l Tonga.	5	<5	<5	<5	3.6	4.4		
	Lahi 'o e faiongoongo 'i he mitia	7	10	>10	>10	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	Lahi 'o e Ako mo e fealea'aki fakakolo.	2	2	2	2	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi papa tu'uaki kuo fokotu'u.	12	12	12	12	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	Lahi 'o e ngaahi me'a ke paaki 'aki e malú he hala.	5	5	5	5	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
Tokangaekina 'o e ngaahi naunau mo e koloa ki he Hala	Fa'u ha founa tokanga'i 'o e hala 'l Tonga.	Hokohoko atu	Hokohoko atu	Hokohoko atu	Hokohoko atu	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	Kilomita 'o e hala 'oku fakahoko a e savea ki ai.	100km he ta'u	100km he ta'u	100km he ta'u	100km he ta'u	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		
	Fakakalakalasi 'a e netiueka hala.	Fakata'u	Fakata'u	Fakata'u	Fakata'u	3.6,9.4,9.a,11.2, 13.1,13.2	4.2		

	Lahi 'o e nāunau hala kuo lekooti.	250	250	250	250	3.6,9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2		
	Lahi 'o e laine faka'ilonga'i he hala e aleapau.	10	>10	>10	>10	9.1, 9.a	4.4		
	Lahi 'o e ngaahi me'a ngaue kuo fokotu'u 'oku ne pule'i a e lele vave.	5	5	5	5	9.1, 9.a	4.4		
	Fakatau mai mo e ma'u'anga 'o e ngaahi faka'ilonga hala.	10	>10	>10	>10	9.1, 9.a	4.4		
	Lōloa 'o e ngaahi 'ā pamu malu'i kuo fokotu'ū.	60m	60m	60m	60m	9.1, 9.a	4.4		
Fakapapau'l 'a e tu'unga lelei 'o e ngaue	Lahi 'o e ngaahi loli valita E2 kuo fakamo'oni'i.	3	3	3	3	3.6,9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2		
	Fakatupulaki hono tokanga'i & fa'unga 'o e sivi.	Faka'osi (fakangofua) + fakahoko a e ngaue.	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	Hokohoko atu hono fakahoko e ngaue	3.6,9.4,9.a,11.2,13.1,13.2	4.2		
	Sivi he fale fakatotolo:								
	Sima	Sipinga 'e 20/mahina	Lahiange he sipinga 20	Lahiange he sipinga 20	Lahiange he sipinga 20				
	Piliki	Sipinga 'e 10/mahina	Lahiange he sipinga 10	Lahiange he sipinga 10	Lahiange he sipinga 10				
	Makamaka momosi	Sipinga 'e 5	Lahiange he sipinga 5	Lahiange he sipinga 5	Lahiange he sipinga 5				
	Malohi 'o e hala	Lahiange he MDD 'e 5			Lahiange he sivi 'e 5				

	Fakava'e 'o e fale	Lahiange he MDD 'e 5	Lahiange he sivi MDD 'e 5	Lahiange he sivi MDD 'e 5	Lahiange he sivi MDD 'e 5				
	Sivi'i 'o e kelekele	Lahiange he DCP 'e 10	Lahiange he sivi MDD 'e 5	Lahiange he sivi MDD 'e 5	Lahiange he DCP 'e 15				
			Lahiange he DCP 'e 15	Lahiange he DCP 'e 15					

4.3 POLOKALAMA 3: PULE'I NGAUE LANGA MO E SEVESI 'ENISINIA SIVILE

4.3.1 Tokoni ki he Ngaahi Kaveinga Fiema'u Vivili Fakafonua (TSDFII)

'I hono fehokotaki ki he TSDF II, ko e ngaahi Polokalama Si'i 'i he malumalu 'o e polokalama ko'eni 'oku nau kau fakataha ke tokonia 'a e;

Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga II -

- E: 'Ke tu'ulua e fakalakalaka 'a e ngaahi ngaue lalahi mo e tekinolosia'

Ngaahi Ola 'o e Fokotu'utu'u Ngaue TSDFII –

- 4.4: Ke falala'anga ange, malu pea ma'ama'a 'a hono a'usia e ngaahi faingamalie 'o e langa pea moe ngaahi fa'unga kehe, taliui ki he ngaahi maumau fakalotofale, tokonia e ngaue langa ma'ulalo, tokanga'i pea mo e ngaahi ngaue fakamole, langa hake e ngaue fakaakeake ki ha maumau, ke fakalakalaka e ngaahi sevesi ngaue 'oku fakahoko pea mo faingamalie hono ngaue'aki.

4.3.2 Polokalama Taumau'a Ola ki tu'a

Ko e polokalama ko 'eni 'oku tuku atu ai ha ngaahi taumu'a ola 'e **FA** (4). Fakatatau ki he 'Asenita Vivili 'a e Pule'anga (pe GPA), ko e polokalama ko'eni 'oku fokotu'utu'u ke a'usia lelei e ngaahi taumu'a ngaue ki he ngaahi 'elia vivili 'a e Potungaue kau ai ke poupou'i 'ae ngaahi tu'utu'uni ngaue mo e ngaahi palani 'aia koe;

Polokalama Si'i 3.01; Va'a Pule'i 'o e Langa Fale: Ke a'usia ha langa 'oku malu 'aki hono fakalelei'i e ngaahi lao, tu'utu'uni ngaue, 'a'ahi mo ha sisitemi ki hono fakamamafa'i e langa.

Fakamatala: Ko e taumu'a ngaue ko'eni 'oku vahe ia ki he Va'a 'oku ne Pule'i 'a e Langa (BCD) 'a ia ko hono fatongia ke fakamamafa'i mo palani 'ae tu'utu'uni ngaue moe lao kihe sekitoa langa fale. Ko e fatongia 'o e Va'a Pule'i 'o e Langa (BCD) 'oku fakamavahevahe'i meihe ngaahi sevesi langa (BSD). 'A ia koe BCD 'oku ne tokangaekina e ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi lao faka langa moe ngaahi fatongia ki he langa fale tokoni (shelter cluster). Pea ko e ngaahi sevesi ki he langa (BSD) 'oku tokanga ia ki he ngaahi ngaue faka- 'atiteki hange koe ta palani/mape, mo hono fakalelei'i e ngaahi langa 'a e Pule'anga.

'Oku mei kakato 'a e ngaue 'o e BCD ki hono toe fakalelei'i 'ae Lao lolotonga 'oe Langa fale. 'A ia 'oku palani ke fakahoko e ngaue 'I he ta'u fakapa'anga ko 'eni. 'Oku toe palani foki 'a e BCD ke toe hiki hake e tu'unga ngaue moe fakalahi e ngaahi ngaue faka'inisipekita langa fale ke fakahoko 'i Tongatapu mo e ngaahi 'otu motu pehee ki he ngaahi poloseki mahu'inga langa fale 'o e Pule'anga (Tonga High School Sport Complex, Fale Alea fo'ou, fakalahi ki he falehoko 'ae Potungaue Fakamaau'anga 'i Nuku'alofa, Poloseki kihe langa fakaakeake mei he Peaukula mo e Mo'ungaafi HTHH et. Al).

'I he palani koeni 'oku ha ai 'a e mahu'inga ke sivi'i, toe siofi mo fakamalohia 'a e kau ngaue lolotonga moe kau ngaue fo'ou kihe sekitoa langa fale. 'Oku toe palani 'a e BCD ke fakalelei'i 'enau polokalama faka'ilo'ilo (public awareness) ki he kakai kenau 'ilo ki he ngaahi liliu fakamuimui ki he lao moe tu'utu'uni ki he langa fale. 'Oku hokohoko atu aipe 'a e fatongia 'a e 'luniti ki he Ngaahi Langa Fale tu'ulua 'i he Va'a ni, 'aia ko hono fatongia ke tataki 'a e ngaahi fiema'u mei he kalasita nofo'anga pea mo fakahoko 'a e ngaue ki he poloseki kuo fakataha'i 'o ui koe Poloseki Langa Fale Tapanekale Malava ke Fakapa'anga 'aia na'e 'iloa koe Poloseki Langa Fale Tapanekale ('Ofisi 'o e Palemia) pea moe Poloseki Langa Fale Malava he Ivi Fakapa'anga 'aia na'e ngaue kiai 'a e Potungaue. 'Oku kau ki heni 'a e poloseki langa 'o e Ngaahi Fale Fakafiemalie 'aia na'e hiki mai e fatongia koia ki he Potungaue pea 'e tataki mo fakalele ia 'ehe 'luniti ki he Langa Fale Tu'ulua. Ko hono fakahoko 'o e fatongia ki he komiuniti moe ngaahi fale fakafonua 'oku vahevahe ai 'a e Va'a ni moe Va'a Fakalelei 'o e Hala Pule'anga.

Polokalama Si'i 3.02; Va'a Sevesi ki he Langa Fale: Ke a'usia lelei e ngaue 'o e Polokalama Fakafonua 'aki 'a e tokoni 'a e ngaahi Potungaue, tauhi ma'upe e taimi, kau kiai mo ha ngaahi sevesi langa fale falala'anga.

Ko e fatongia 'o e Sevesi ki he langa fale 'oku mahu'inga 'aupito makatu'unga 'I he ngaahi poloseki lalahi langa fale 'oku palani 'e he Puleanga ke fakahoko. Tanaki ki ai, 'oku 'iai pe ngaahi langa 'a e Pule'anga 'oku hokoatu pe he ta'u koeni, kau ki ai e ngaahi kuata pule'anga, 'ofisi etc. 'Oku 'iai e palani e Potungaue ke fakalahi e faingamalie kihe kau ngaue faka 'atiteki ke fakakakato e ngaahi sevesi faka'atiteki 'oku fiema'u mei he Pule'anga ki he ngaahi Poloseki lalahi. Tanaki kiai, kuo tali 'ehe Kapineti 'a e Tu'utu'uni Ngaue ki he Komuniti moe Ngaahi Fale/Fa'unga Fakafonua, 'aia na'e fokotu'u mei he Potungaue. 'Oku 'omai 'ehe tu'utu'uni ko'eni 'a e ngaahi fatongia ke tokanaekina 'ehe Potungaue 'a e ngaahi fa'unga pe fale fakafonua hange koe ngaahi monomono iiki pe 'e fiema'u mei he Fale Alea 'o Tonga, Holo Fakamanatu Kuini Salote, Palasi pe ha fa'ahinga fale pe 'oku ui ko ha fale fakafonua. Koe kotoa e ngaahi fatongia ko'eni 'oku 'i he malumalu ia 'o e Va'a ko'eni.

Polokalama Si'i 3.03; Va'a ki he ngaahi sevesi faka'enisinia: Ke toe lelei ange hono fakahoko mo hono fokotu'utu'u 'o e ngaahi ngaue mo e ngaahi sevesi faka 'enisinia kihe ngaahi langa fakalakalaka lalahi, 'aki ha sisitemi tolonga mo ha 'ataakai ngaue faka'enisinia.

Fakamatala: Ko e taumu'a ngaue ko'eni 'oku vahe ia ki he Va'a ngaahi sevesi faka'enisinia (ESD). Kimu'a, na'e fakahoko pe he Va'a ni 'a e ngaahi polokalama hono tokangaekina e hala pule'anga. Ka 'I he palani koeni 'oku tokanga ia ke toe fakalahi e ivi malava moe ngaahi taukei matiketika 'a e Potungaue 'I he ngaue faka'enisinia. Koia ai 'I he palani koeni, katoa e ngaahi fatongia kimu'a 'a e ESD kuo 'ave ia ki he polokalama fo'ou koe 'Tokangaekina 'o e hala' (RMD). 'I he taimi ni 'e tokanga leva 'a e ESD ki hono fakahoko e ngaahi sevesi faka'enisinia pehe ki he ngaue ki he ngaahi fakatafenga vai. Ko e ngaahi liliu koeni kene poupoua 'a e fokotu'u e Pule'anga "Ke langa ke toe lelei ange". Tanaki kiai, ko 'etau matu'uekina ngofua e ngaahi fakafe'atungia 'o natula, koe tefito ia 'I he tafa'aki kotoa koe'uhi ko'etau fe'ao mai koeni moe feliuliaki 'o e 'ea. Ko e ngaahi sevesi faka'enisinia' koe konga mahu'inga ia ki hono matu'uekina e ngaahi fakafe'atungia 'o natula' pea 'oku 'iai e fiema'u ke toe fakamalohia ange 'a e ngaahi taukei faka'enisinia 'I he Potungaue. 'Oku 'iai e falala 'a e Potungaue' koe ngaahi liliu koeni' 'e toe lelei ange ia ki he ngaahi maketi faka'enisinia fakalotofonua. 'I he piliote palani ko'eni, koe poloseki ki hono malu'i 'o e ngata'anga e fonua (holisi ki tahi) 'aia 'oku fakapa'anga 'e he JICA 'oku 'I he malumalu ia 'o e Va'a ni. 'Oku toe fatongia'aki foki 'a e Va'a ni ki hono muimui'i 'a e ngaue langa 'amanaki ke fakahoko ki he Hala Fakakavakava 'Eua.

Polokalama Si'i 3.04; Va'a Tokangaekina 'o e Hala Pule'anga: Katoa e ngaahi naunau moe ngaahi koloa ki he Hala Pule'anga 'oku tokangaekina lelei pea toe fakalelei 'I he tu'unga 'oku lelei.

Fakamatala: Ko e taumu'a ngaue ko'eni 'oku vahe ia ki he Polokalama fo'ou ko'eni' 'a ia 'oku ui koe "Va'a Tokangaekina 'o e Hala Pule'anga (RMD)". Hange pe koia na'e fakaikiiki atu kimu'a, katoa e ngaahi ngaue ki hono fakalelei 'o e hala pule'anga 'oku fakataha' I ia ki he polokalama si'i 'e taha. Katoa e ngaahi fatongia fekau'aki moe keli'anga maka, ngaahi misini lalahi mo e ngaahi sevesi fakamakēnika 'oku fakataha' i kotoa ia 'I he malumalu 'oe Va'a Tokangaekina 'o e Hala Pule'anga pe koe RMD. 'Oku palani 'a e Va'a ni ke kamata 'ene ngaue hala hili pe hano tali 'o e Patiseti 'e he Fale Alea. Koe palani hala kuo fokotu'u ki he ta'u fakapa'anga 2025/2026 'oku kau kiai 'a e ngaue monomono hala, ngaue fakalelei hala lalahi mo tu'upau, ngaue hala tokoni ma'ae ngaahi komiuniti. Ko hono fakapa'anga 'o e ngaue ni, 'oku ha'u ia mei he ngaahi pa'anga hu mai kuo tanaki 'ehe Pule'anga ki he Pa'anga Monomono Hala. 'Oku palani 'a e Potungaue ke ne ngaue'aki 'a e pa'anga ko'eni ke tauhi'aki 'a e ngaahi hala mahu'inga mo lalahi 'a Tonga ni, pea pehe foki ki hono fatongia ki he komiuniti. 'Oku 'iai e falala e Potungaue' 'e kei hokohoko atu pe hono fakahoko lelei ange ngaahi sevesi hala' ki he kakai kotoa 'I he taimi kotoa pe.

4.3.3 POLOKALAMA 3: Tu'unga 'o e ngaahi liliu

TEPILE 26: LILIU IIKI KI HE POLOKALAMA 3 'O E TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026

Ngaahi liliu mei he Palani mo e Patiseti kuo'osi	Tu'ulāhoko	Liliu iiki	Liliu Lahi	Fo'ou
Hokohoko atu 'a e kotoa 'o e ngaahi taumu'a ola mo e ngaahi ngaue mei he ta'u fakapa'anga kuo'osi				

Fakahoa ki he Patiseti Fokotu'u atu

Va'a Ngaue/'Ofisi fakahoko ngaue –

- Va'a Pule'i 'o e Langa Fale/BCD (Polokalama Si'i 3.01)
- Va'a Sevesi ki he Ngaahi Langa Fale/BSD (Polokalama Si'i 3.02)
- Va'a ki he Sevesi Faka-'enisinia/ESD (Polokalama Si'i 3.03)
- Va'a Tokangaekina Hala Pule'anga/RMD (Polokalama si'i 3.04)

4.3.4 Fakakatoa 'o e kau ngaue 'i he fakakalakalasi

TEPILE 27: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE - POLOKALAMA SI'I 3.01 (VA'A PULEI OE LANGA FALE)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/26	Patiseti Fakafuofua 2026/27	2027/2028 Fakaangaanga
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	581,700	550,652	550,652	550,652
Kau Taki Ngaue	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale	5	7	7	7
Kau Ngaue Kehe (DPL)	14	15	15	15
Katoa kau Ngaue Tu'uma'u	20	23	23	23
Kau Ngaue fakataimi (DPL)	11	7	7	7
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	31	30	30	30

TEPILE 28: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 3.02 (VA'A SEVESI KI HE NGAHI LANGA FALE)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/26	Patiseti Fakafuofua 2026/27	2027/2028 Fakaangaanga
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	629,200	424,394	424,394	424,394
Kau Taki Ngaue	0	0	0	0
Kau Ngaue Palofesinale	6	6	6	6
Kau Ngaue Kehe (DPL)	11	10	10	10
Katoa kau Ngaue Tu'uma'u	16	16	16	16
Kau Ngaue fakataimi (DPL)	22	9	9	9
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	38	25	25	25

TEPILE 29: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE – POLOKALAMA SI'I 3.03 (VA'A KI HE NGAHI SEVESI FAKA'ENISINIA)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/26	Patiseti Fakafuofua 2026/27	2027/2028 Fakaangaanga
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	493,600	304,830	304,830	304,830
Kau Taki Ngaue	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)	1 (HOD)
Kau Ngaue Palofesinale	7	4	4	4
Kau Ngaue Kehe (DPL)	0	0	0	0

Katoa kau Ngaue Tu'uma'u	8	5	5	5
Kau Ngaue fakataimi (DPL)	15	6	6	6
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	23	11	11	11

TEPILE 30: FAKAKATOA 'O E KAU NGAUE - POLOKALAMA SI'I 3.04 (VA'A TOKANGAEKINA HALA PULE'ANGA)

Fakamatala	Patiseti 2024/25	Patiseti Fakafoufua 2025/26	Patiseti Fakafuofua 2026/27	2027/2028 Fakaangaanga
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	5,220,191	4,431,994	4,431,994	4,431,994
Kau Taki Ngaue	0	0	0	0
Kau Ngaue Palofesinale	16	12	12	12
Kau Ngaue Kehe (DPL)	31	29	29	29
Katoa kau Ngaue Tu'uma'u	47	41	41	41
Kau Ngaue fakataimi (DPL)	324	202	202	202
Katoa patiseti Ngaue (\$m)	371	243	243	243

4.3.5 TEPILE 'O E NGAHI TAUMU'A OLA NGAUE - POLOKALAMA 3: NGAHI SEVESI 'O E NGAUE LALAH

POLOKALAMA SI'I 3.01, VA'A TU'UTU'UNI LANGA FALE									
TUAMU'A OLA 30: KO HONO VAKAI'I 'A E KOLE NGOFUA LANGA HE TAIMI LELEI MO FAKAHU LELEI KI HE POLOKALAMA SISITEMI LESISITA LANGA									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakahoko mo tokangaekina e kole ngofua langa ki he ngaahi fale nofo'anga pea mo hono lesisita e ngaahi langa kotoa.	% 'o e ngaahi kole ngofua langa 'oku foaki 'i loto he 'aho 'e 21 pe si'i hifo mei he 'aho totongi.	90%	90%	90%	90%	9.a, 9.4, 11.c	4.4	\$204,200	
	% 'o e ngaahi kole ngofua fe'unga 'oku foaki 'i loto he 'aho 'e 7 pe si'i hifo mei he 'aho totongi.	90%	90%	90%	90%	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	% 'o e ngaahi kole ngofua ke holoki ha fale 'oku foaki 'i loto he 'aho 'e 7 pe si'i hifo mei he 'aho totongi.	90%	90%	90%	90%	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	% 'o e ngaahi kole setifikeiti 'osi e fale 'oku foaki 'i loto he 'aho 'e 7 pe si'i hifo mei he 'aho totongi.	90%	90%	90%	90%	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	% 'o e ngaahi kole laiseni langa 'oku foaki 'i loto he 'aho 'e 7 pe si'i hifo mei he 'aho totongi.	90%	90%	90%	90%	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Lahi 'o e ngaahi langa 'oku 'ikai taau mo e tu'utu'uni langa fale 'i he ta'u.	20	20	20	20	9.a, 9.4, 11.c	4.4		

	Lahi 'o e ngaahi fale fakakomesiolo, fale fakapule'anga, moe fale fakakulupu ne 'ikai taau fakata'u.	10	10	10	10	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
Fakafo'ou maupe sisitemi ki he lesisita 'o e ngaahi langa.	Ke kamata'i 'a hono ngaue'aki 'o e sisitemi lesisita langa fale	1	1	1	1	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
Fakafo'ou, tokanga'i mo lipooti e tanaki pa'anga mei he ngaahi ngofua langa.	Langi 'o e ngaahi lipooti 'oku fakahu.	12	12	12	12	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Taketi 'o e Pa'anga Hū mai ke tanaki	\$ 200,000.00	\$ 200,000.00	\$ 200,000.00	\$200,000.00	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
TAUMU'A OLA 31: LAHI ANGE E PAASI E NGAHI NGAUE 'A E KAKAI KI HE LAO LANGA MO HONO NGAHI TU'UTU'UNI.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDf		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fokotu'u, vakai'l mo fakahoko 'o e 'a'ahi & sivi langa 'o fakatatau ki he ngaahi fakahinohino, pea mo ngaue'aki 'a e sisitemi ki he lipooti.	Lahi 'o e ngaahi savea mo e lipooti.	300	300	300	300	9.a, 9.4, 11.c	4.4	\$285,600	\$100,100
	Lahi 'o e ngaahi langa fale ta'efakalao.	30	<30	<30	<31	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Lahi 'o e ngaahi langa 'oku tō 'i hono 'a'ahi he taimi savea	20	20	20	20	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Lahi 'o e ngaahi fale fakakomesiolo, fale fakapule'anga, moe fale fakakulupu ne tō 'i he taimi 'a'ahi savea.	10	10	10	10	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Lahi 'o e ngaahi tohi ta'ofi 'oku tufaki. TERM +	30	30	30	30	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Lahi e ngaahi ngaue fakamamafa'i e lao kuo fakahoko	30	30	30	30	9.a, 9.4, 11.c	4.4		

	Lahi e ngaahi tohi setifikeiiti 'oku tufaki kuo kakato.	100	100	100	100	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
Poupou'l mo fakamalohia 'a e sekitoa langa 'i Tonga ni	Lahi ngaahi fakataha mo e ngaahi kupu fekau'aki, ngaahi kautaha felave'i moe langa, etc.	6	6	6	6	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
	Fakahoko e 'aho langa fakata'u ke toe vaofi ange ai e fengaue'aki mo e ngaahi kautaha taautaha moe kakai e fonua 'i he kamata'anga 'oe ta'u fakapa'anga fo'ou. (Siulai) - TERM +	1	1	1	1	9.a, 9.4, 11.c	4.4		
TAUMU'A OLA 32: KE FAKALAKALAKA 'A HONO MATU'UEKINA 'O E FALE NOFO'ANGA PEA MO E FALE FAKATAHA'ANGA PEA MO TAIMI 'A HONO FAKAHOKO 'A E NGAHI POLOKALAMA LANGA FALE FAKAAKEAKE. (Poloseki langa fakaakeake HTHHVER, Poloseki Langa Tapanekale, Fatongia Ngaue ma'ae Komuniti)									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fokotu'u ha ngaahi fakamatala (Data) ki hono tokangaekina 'o e ngaahi koloa langa, ke faka'ilonga'i, sivi mo mapule'l lelei 'a e ngaahi pa'anga tupu 'l ha taimi loloa	Lahi 'o e savea 'oku fakahoko ki he sekitoa langa fale ke tanaki ha fakamatala fekau'aki mo e Fale nofo'anga	2	>5	5	5	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4	\$7,295,100	\$5,105,400
	Lahi 'o e ngaahi poloseki 'oku fokotu'u ke 'inivesimeni 'l he ta'u fakapa'anga loloa 'o fakatefito meihe ngaahi ola 'o e savea.	4	4	4	4	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		

	Lahi 'o e ngaahi polokalama tuku ki tu'a mo e polokalama ako 'oku fakahoko ke tokoni ki he matu'uekina 'o e fale nofo'anga mei ha fakatamaki.	2	10	12	12	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		
Fakafaingamalie'i e ngaahi polokalama langa fakaakeake 'aki hono taki lelei e komiti ki he langa fale fakaakeake (shelter cluster) ke fakapapau'i 'oku ngaue fakatatau ki he tu'utu'uni ngaue ki he langa fale	Lahi 'o e ngaahi fakataha 'oku fakahoko 'e he komiti tokangaekina 'o e langa fale fakaakeake mei he fakatamaki ke tokateu ki he fa'ahi ta'u saikolone kae pehee ki he 'osi 'o e fakatamaki.	2	8	12	12	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		
	Lahi 'o e ngaahi lipooti 'oku fengaue'aki ai 'a e komiti mateuteu ki he fakatamaki mo e Palani fakaakeake 'o ha fakatamaki	2	2	2	2	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		
	Peseti kuo fa'u he Tohi Ngaue mo e Ngaahi Tu'utu'uni ki he ngaue poloseki langa fale	0	80%	20%		9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		
Ko hono toe langa 'o e ngaahi fale nofo'anga ma'ae kakai tu'u lavea ngofua taha 'a ia 'oku nau a'usia 'a e ngaahi fiema'u 'oku tu'utu'uni'i mai (Polokalama Langa	Lahi 'o e ngaahi fale nofo'anga 'oku langa	Me'afua Fo'ou	>200	>200	>100	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		

Fale Tapanekale Ma'ama'aange) Kau ki heni 'a e ngaahi fale vela, kau faingata'a'ia pea ngaahi 'api tu'ulavea ngofua)									
Langa 'o e ngaahi fale fakafiemalie lelei ange (flush toilets) ma'ae ngaahi famili	Lahi 'o e ngaahi fale fakafiemalie kuo langa	Me'afua Fo'ou	>50	>80	>100	9.a, 9.4, 11.c,13.1,1 3.2	4.4		
Ngaahi ngaue monomono iiki hili ha fakatamaki pe ha fakatu'utamaki fakaenatula, kau ai 'a e tafea (Tu'utu'uni Ngaue ki he Komuniti moe Ngaahi Fale Fakafonua)	Lahi 'o e fale kuo monomono Lahi 'o e Ngaahi Holo kuo langa	Me'afua Fo'ou	>8 3	>10 4	>10 3	9.a, 9.4, 11.c,13.1,1 3.2	4.4		
Langa ha ngaahi fale nofo'anga fo'ou 'I he malumalu 'o e Poloseki ki he langa fakaakeake mei he Mo'ungaafi moe peaukula Hunga Tonga Hunga Ha'apai	Lahi 'o e ngaahi fale nofo'anga 'oku langa	70	0	0	0	9.a, 9.4, 11.c,13.1,1 3.2	4.4		

Langa ha ngaahi fale fakataha'anga fo'ou 'I he malumalu 'o e Poloseki ki he langa fakaakeake mei he Mo'ungaafi moe peaukula Hunga Tonga Hunga Ha'apai	Lahi 'o e ngaahi fale fakataha'anga 'oku langa	7	4	0	0	9.a, 9.4, 11.c, 13.1, 13.2	4.4		
---	--	---	---	---	---	----------------------------	-----	--	--

POLOKALAMA SI'I 3.02: VA'A KI HE NGAHI SEVESI LANGA FALE

TAUMU'A OLA 33: KE LELEI 'A E NGAahi SEVESI FAKA'ATITEKI LANGA FALE									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDf		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fa'u ta mape langa fale mo supavaisa 'a e ngaahi poloseki 'o e Pule'anga	Lahi 'o e ngaahi poloseki 'o e Potungaue	5	5	5	5	13.2	4.4	\$230,800	
	Lahi 'o e ngaahi poloseki mei he Ngaahi Potungaue kehe	10	10	10	10	13.2	4.4		
	Fale'l fakatekinikale ki he poloseki 'o e Pule'anga	Lahi 'o e ngaahi poloseki tokoni	5	5	5				
Pa'anga Tanaki mei he ngaahi sevesi langa fale	Taketi 'o e Pa'anga Hū mai ke tanaki	\$ 100,000.00	\$ 100,000.00	\$ 100,000.00	\$100,000.00	13.2	4.4		
TAUMU'A OLA 34: KE A'USIA LELEI E MAHU'INGA 'O E NGAUE MO E LELEI TAHA MO LAHI 'O E SAVEA LANGA FALE.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDf		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Toe lelei ange 'a e tu'unga mo e lahi 'o	Lahi 'o e ngaahi sevesi totongi kuo kakato mo fakapaasi	10	10	10	10	13.2	4.4	\$97,600	

e ngaahi savea 'oku fakahoko.	Lahi 'o e ngaahi lipooti ngaue kuo fakapaasi	10	10	10	10	13.2	4.4				
	Lahi 'o e ngaahi koloa maumau kuo fakapaasi 'e he Komiti Faka'auha Koloa 'o e Pule'anga	10	10	10	10	13.2	4.4				
TAUMU'A OLA 35: KE FAKALAKALAKA E TOKANGAEKINA PEA MO TAIMI 'A HONO MONOMONO 'A E NGAahi KOLOA 'O E PULE'ANGA.											
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDf		PATISETI			
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka		
Monomono mo tauhi 'oe ngaahi naunau 'a e Potungaue	% 'o e ngaahi naunau 'o e Potungaue 'oku tauhi	90%	90%	90%	90%	13.2	4.4	\$980,700			
	Lahi 'o e ngaahi naunau 'o e Potungaue 'oku toe fakalele'i	1	1	1	1	13.2	4.4				
	Lahi 'o e ngaahi naunau fo'ou 'o e Potungaue	1	1	1	1	13.2	4.4				
Monomono mo tauhi 'oe ngaahi kuata fakapule'anga. (Tu'utu'uni Ngaue ki he Komiuniti moe Ngaahi Fale Fakafonua)	% 'o e ngaahi kuata Pule'anga 'oku tauhi	20%	20%	20%	20%	13.2	4.4				
	Lahi 'o e ngaahi kuata Pule'anga 'oku toe fakalele'i ke fe'unga mo e tu'unga ke nofo ai	1	1	1	1	13.2	4.4				
	Lahi 'o e ngaahi kuata Pule'anga fo'ou	1	1	1	1	13.2	4.4				
	Lahi 'o e Ngaahi Fale/Fa'unga Fakafonua kuo fakalelei'i/monomono	Me'afua Fo'ou	15	>15	>15	13.2	4.4				

POLOKALAMA SI'I 3.03, VA'A KI HE NGAahi SEVESI FAKA'ENISINIA

TAUMU'A OLA 36: KE LELEI ANGE MO FAKALAKALAKA 'A E SISITEMI KI HE NGAahi SEVESI FAKA'ENISINIA KI HE FA'UNGA 'O E NGAahi LANGA FALE PEA MO E NGAahi FA'UNGA LANGA FALE FEKAU'AKI.

Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Langa hake mo tuku atu ha ngaahi sevesi ki he fa'unga langa fale faka'enisinia	Lahi 'o e tisaini/fakatātā fa'unga langa fale faka'enisinia na'e fakapaasi	2	5	5	5	13.2	4.4	\$178,400	
	Lahi e ngaahi poloseki pule'anga na'e tokoni'i	4	10	10	10	13.2	4.4		

TAUMU'A OLA 37: KE FAKALAKALAKA 'A E NGAahi SEVESI FAKA'ENISINIA KI HE NGAahi NGAUE LALAH (Poloseki Seawall –JICA, Hala fakakavakava 'Eua)

Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Tokoni faka'enisinia sivile	Lahi 'o hono vakai'i mo tokanga'i 'o e ngaahi ngaue lalahi mo iiki fakapule'anga 'oku fekau'aki mo e poloseki a e pule'anga.	Lipooti 5	Lipooti 5	Lipooti 5	Lipooti 5	13.2	4.4	\$548,900	\$3,713,200
	Lahi 'o e ngaahi tisaini faka'enisinia kuo 'osi fakangofuá/ngaahi fakatātā mo e alā me'a pehe.	1	5	5	5				

Ngaahi ngaue faka'enisinia Sivile ma'ae uafu kuini Salote, Hala fakakavakava 'Eua moe Seawall -JICA									
	Lahi 'o e Ngaahi taulanga uafu, halafakakavakava pe seawall kuo fakalelei'i	1	3	3	3				
	% uta o e uafu fakavaha'a pule'anga mo e tokoni ki he langa lalahi o e ngaahi uafu.	80%	100%	100%					
	% Fakalalakaka ngaue mo e tokanga'i ngaahi taulanga	40%	50%	80%	100%				
	Tokolahi 'o e kakai Tonga na'e fakangaue'i	90	100	14	30				
TAUMU'A OLA 38: KE LELEI ANGE 'A E NGAahi SEVESI FAKA'ENISINIA KI HE 'ATAKAI.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		Budget	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalalakaka
Tokanga'i 'o e aleapau.	Fakahū mo fakangofua e ngaahi palani 'a e kau pulé.	100% ki he aleapaú	100% ki he aleapaú	100% ki he aleapaú	100% ki he aleapaú	9.1	4.4	\$78,800	
	Peseti 'o e aleapau fakata'u na'e fakahoko taimi totonu pea 'i loto he patiseti.	80%	80%	80%	80%				
	Peseti 'o e ngāue ki he aleapaú ne vakai'i.	80%	80%	80%	80%				

	Lahi 'o e aleapau kuo fakamo'oni hingoa.	7	7	7	7				
	Malu'i 'o e aleapau kuo fakahu mo fakangofua.	100% ki he aleapaú	100% ki he aleapaú	100% ki he aleapaú	100% ki he aleapaú				
	Peseti si'isi'i taha 'o e ngāue kuo fakakakato he kuata.	40%	40%	40%	40%				
Fakamālohia 'a e 'Ātakai Tokoní.	# 'o e ngaahi founa pe 'ataakai tokoni 'oku 'ilo'i mo fakahoko.	3	10	10	10				
	# 'o e mataotao malu'i 'o e 'ataakai.	1	1	1	1				
Mapule'i lelei.	(i) lahi 'o e sivi 'o e kelekelei (leepi).	2	4	4	4				
	(i) lahi 'o e kelekele 'oku ma'opo'opo sivi (saiti)	10	20	20	20				
TAUMU'A OLA 39: KE LELEI ANGE 'A E SISITEMI KI HE NGAUE FAKATAFENGA VAI PEA MO E NGAahi SEVESI.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		Budget	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Faka'ata'ata 'a e ngaue fakatafenga vai.	Mita 'o e luo fakatafenga vai ke fakama'a.	800m	900m	900m	900m	11.2, 13.2	4.4	\$62,800	
Fakalelei'i mo toe fokotu'u.	Sikuea Mita 'o e fakatafe'anga vai kuo fakalelei'l pea toe fokotu'u 'a e fakatafe 'o e paipa 'i lalofonua.	150	150	150	150	11.2, 13.2	4.4		

TAUMU'A OLA 40: KE LELEI ANGE 'A E NGAHI SEVESI FAKA'ENISINIA LALAH KI HE MATĀFANGA.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		Budget	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakakakato hono toe fakalelei'i 'o e ngaahi feitu'u kehe 'oku uesia 'e he fa'ahinga (matatahi/uafu) mei he HTHH.	# 'o e ngaahi fa'unga kehe 'oku toe langa kakato 'aki ha fa'ahinga: (i) Matatahi (kilomita)	Me'afua Fo'ou	Matatahi (kilomita)	Matatahi (kilomita)	Matatahi (kilomita)	11.2, 13.2	4.4	\$73,900	
	(II) Matafanga (kilomita)		Matafanga (kilomita)	Matafanga (kilomita)	Matafanga (kilomita)				
	(iii) Halafakakavakava (kilomita)		Halafakakava kava (kilomita)	Halafakakav akava (kilomita)	Halafakakavakav a (kilomita)				
	(iv) Uafu (kilomita)		Uafu (kilomita)	Uafu (kilomita)	Uafu (kilomita)				

<u>POLOKALAMA SI'I 3.04, VA'A TOKANGAEKINA HALA PULE'ANGA</u>									
TAUMU'A OLA 41: KO HA SISITEMI 'OKU LELEI ANGE KI HONO FAKALELEI'I MO MONOMONO 'A E NGAHI HALA									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fakafaingamalie'i 'o e ngaahi aleapau ki he ngaue hala (Ngaahi Hala Pule'anga 'oku fakapa'anga 'e he Pule'anga)	Lahi 'o e ngaahi aleapau ki he hala fo'ou (Fa'unga Ngaue) 'i he faka'osing 'o e Ta'u Fakapa'anga.	3	4	4	4	9.1,9.a	4.4	\$6,926,800	\$9,542,900
	Tokolahi 'o e kau ngāue ne ngāué.	>70	>80	>90	>100	9.1,9.a	4.4		

	Tokolahi 'o e kakai fefine na'e ngāué.	32	40	40	40	9.1,9.a	4.4		
Malu'i 'o e ngaahi ngaue mo e kau ngaue.	I ai 'a e CESMP(Palani Langa 'o e 'Atakai pea mo hono tokongaekina Fakasosiale)	Hoko atu e ngaue ki hono fakapaasi	Fakapaasi & Fakahoko	Fakahoko	Fakahoko	9.1,9.a	4.4		
Polokalama Monomono Hala lolotonga 'o e ta'u ki he kotoa 'o e ngaahi hala lalahi/tefito (Tt, Vv, Hp & 'Eua)	km 'o e hala toe tanu 'l he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga	>30km	>40km	>40km	>60km	9.1,9.a	4.4		
Polokalama Monomono Hala lolotonga 'o e ta'u ki he kotoa 'o e ngaahi hala loto (Tt, Vv, Hp, 'Eua & Niua's)	km 'o e hala toe tanu 'l he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga	>60km	>60km	>70km	>70km	9.1,9.a	4.4		
	km 'o e hala 'oku fakalelei'i 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga	>10km	>20km	>20km	>30km	9.1,9.a	4.4		
Polokalama Monomono Hala lolotonga 'o e ta'u ki he kotoa 'o e ngaahi hala iiki (Tt, Vv, Hp, 'Eua & Niua's)	km 'o e hala toe tanu 'l he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga	>5km	>5km	>5km	>5km	9.1,9.a	4.4		
	km 'o e hala 'oku fakalelei'i 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga	>30km	>30km	>40km	>30km	9.1,9.a	4.4		

Ngaahi Ngaue Hala tokoni ki he Komuniti kau kiai e maka tanu, me'angaue etc (Tu'utu'uni Ngaue tokoni ki he Komuniti moe Ngaahi fa'unga fakafonua)	Km of community roads upgraded Coral fill – No. of loads approved and issued to eligible requests Total no. of hours per type of approved heavy plant	Ngaahi Me'afua fo'ou	>20km >30 >80 houa	>30km >50 >80 houa	>30km >50 >80 houa				
TAUMU'A OLA 42: KO HA SISITEMI LELEI MO TAIMI KI HE POLOKALAMA MONOMONO HALA TAIMI TU'UPAU.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDf		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Polokalama tanu hala taimi pau ki he kotoa 'o e ngaahi hala loto	km 'o e ngaahi hala 'oku toe tanu fo'ou (fakalelei'i fo'ou & valita fo'ou) 'i he ta'u	>80km	>100km	>50km	>50km	9.1, 9.a	4.4	\$11,597,000	\$426,300
Polokalama tanu hala taimi pau ki he kotoa 'o e ngaahi hala iiki	km 'o e ngaahi hala 'oku toe tanu fo'ou (fakalelei'i fo'ou & valita fo'ou) 'i he ta'u	>80km	>100km	>50km	>50km	9.1, 9.a	4.4		

TAUMU'A OLA 43: KE TOKANGA'I LELEI E NGAUE 'A E NGAaHI KELI'ANGA MAKa 'O E PULE'ANGA KE TOKONIA 'A E SEVESI KI HE POLOKALAMA TANU HALA PEA MO E FONUA.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Tokangaekina e ngaue 'o e keli'anga 'a e Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi	Lahi 'o e ngaahi keli'anga maka 'oku lisi 'e he Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi (kotoa mo e tukuimotu).	3	>5	>5	>5	n/a	4.4	\$2,913,400	
	Pa'anga Hu mai 'oku tanaki mei he keli'anga maka 'i he Ta'u Fakapa'anga	Me'afua fo'ou	>\$10,000	>\$20,000	>\$30,000	n/a	4.4		
TAUMU'A OLA 44: KE TOKANGA'I LELEI 'A E ME'ALELE 'O E POTUNGAUE (NGAAHI ME'ALELE MAMAFa MO MA'AMA'A)									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
'Oku 'i ai ha ngaahi lekooti mahinongofua ki he ngaahi me'alele kotoa 'a e potungaue pea kuo pau ke 'i ha tu'unga lelei mo ma'a ke faka'aonga'i faka'aho.	Lahi 'o e fakamatala fakamuimitaha 'o e ngaahi tohi loka ki he ngaahi me'alele kotoa pe pea kuo pau ke 'ataa ia ki hono fakatatau 'o e 'utu (penisini), 'aotita mo e ngaahi taumu'a faka'ofisiale.	17	18	19	19	n/a	4.4	\$1,060,600	

Fakapapau'i 'oku tokolahi fe'unga 'a e kau faka'uli 'oku 'omai ke potupotutatau e ngaahi fie ma'u ki he fefononga'aki mei he ngaahi va'a ngaue kotoa 'o e potungaue.	Tokolahi 'o e kau faka'uli 'oku fe'unga (kau faka'uli fo'ou + fakafo'ou 'o e kau faka'uli lolotonga).	8	9	9	9	n/a	4.4		
Fakatupulaki e ngaahi poto'i ngaue a e kau faka'uli misini mamafa.	% fakahoko hono fakapapau'i 'o e ngaahi tu'unga malava a e kau ngaue.	70%	70%	70%	70%	13.2	4.4		
	Fakangaue'i ha kau ngaue taukei mo malava 'i ha ngaahi misini kehekehe.	Fakangaue'l ha faka'uli misini mamafa 'e toko 4	Fakangaue'l ha faka'uli misini mamafa 'e toko 4	Fakangaue'l ha faka'uli misini mamafa 'e toko 4	Fakangaue'l ha faka'uli misini mamafa 'e toko 4	13.2	4.4		
	Polokalama ako ki he kau faka'uli ('i loto pe 'i tu'a).	Ako 'e 1	Ako 'e 1	Ako 'e 1	Ako 'e 1	13.2	4.4		
Sivi angamaheni mo hono fakalelei'i 'o e ngaahi misini mamafa he MOI.	% 'o e ngaahi me'angaue mamafa 'i he tu'unga lelei pea 'oku lava ke ma'u ia ki he ngaahi ngaue hala.	95%	95%	95%	95%	13.2	4.4		
Tokanga'i lelei 'o e pausa.	'ikai laka hake 'i he 2 ha me'a 'e uesia ki hono fakalele 'o e Bowser.	<2	<2	<2	<2	13.2	4.4		

Faka'aonga'i ngaahi misini mamafa.	% 'o e faka'aonga'l me'angaue misini mamafa ki he ngaahi fie ma'u fakafo'ituitui mo fakapule'anga.	10%	10%	10%	10%	13.2	4.4		
	Lahi 'o e vahevahe pe fe'ave'aki 'o e misini mamafa ke fe'unga mo e ngaahi fie ma'u 'a e 'otu motu 'i tu'a.	30	30	30	30	13.2	4.4		
TAUMU'A OLA 45: KE LELEI ANGE 'A HONO FETONGI MO TOKANGAEKINA 'A E NGAahi NGAUE KI HE NGAahi ME'ALELE MA'AMA'A MO E NGAahi ME'ANGAUE MAMAFa.									
Ngaue	Me'afua	2024/2025	2025/2026	2026/2027	2027/2028	SDG/TSDF		PATISETI	
						Taketi#	Me'afua #	Patiseti Ngaue \$	Fakalakalaka
Fai ha ngaahi monomono lelei & ngaahi ngaue ki hono tokanga'i 'o e ngaahi me'alele (fakatautaha).	Lahi 'o e Pa'anga Humai kuo tanaki	80,000	100,000	200,000	200,000	13.2	4.4	\$739,200	
	Lahi e ngaahi launga mei he kau kasitoma	<5	<5	<5	<5	13.2	4.4		
		90%	90%	90%	90%	13.2	4.4		
	% 'o e ngaahi ngaue kuo fakalelei'i	95%	95%	95%	95%	13.2	4.4		
Fai ha ngaahi monomono lelei & ngaahi ngaue ki hono tokanga'i 'o e	'Oku a'usia fakataumu'a tanaki pa'anga hu mai.	<5	<5	<5	<5	13.2	4.4		

ngaahi me'alele 'a e pule'anga mo e fefononga'aki 'a e kakai (pasi mo e ala me'a pehe).	'Ikai ha launga mei he kau kasitoma.	<5	<5	<5	<5	13.2	4.4		
	% 'o e ngaahi ngaue kuo fakalelei'i	90%	90%	90%	90%	13.2	4.4		
FAKAFUOFUA E PA'ANGA (TOP) KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026 KI HE MA'U'ANGA PA'ANGA TAKITAHÄ (PA'ANGA MEI HE PULE'ANGA MOE PA'ANGA TOKONI)								\$66,400,000	\$64,020,000
FAKAKATOA 'O E PATISETI FOKOTU'U ATU KI HE TA'U FAKAPA'ANGA 2025/2026								\$130,420,000	

Fakalahi 1: 'Analaiso 'o e ngaahi kupu felave'i

NGAAHI VA FENGAUE'AKI 'A E POTUNGAUE MO HONO NGAAHI KUPU FELAVE'I				
Ngaahi Kupu Felave'i	Kasitoma 'a e MOI	Kupu tokoni ki he MOI	Kupu fengaue'aki mo e MOI	Kupu Tokangaekina e ngaue 'a e MOI
	Ma'u meia/ foaki pe fakahoko e ngaue ki he Potungaue			
Kapineti	Fale'i, Fakaongoongolelei, Fakamatala	Fai Tu'utu'uni	Fengaue'aki 'aonga mo e Pule'anga	Ngaahi faitu'utu'uni
Falealea 'o Tonga	Fale'i, Fakaongoongolelei, Fakamatala	Fai tu'utu'uni, Lao		Ngaahi faitu'utu'uni
Ngaahi Potungaue 'a e Pule'anga	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala	Fakamatala	Fengaue'aki 'aonga mo e Pule'anga, Poupou'i 'a e TSDF	Siofi fakalukufua 'e he PMO, PSC – Tu'utu'uni mo e Ngaahi Ngaue
Ngaahi Kautaha Fakapule'anga	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala	Fakamatala	Ngaue 'aonga e Pule'anga mo poupou ki he TSDF	
Ngaahi Pisinisi	Ngaahi fale'i, Tataki, Fakahinohino, Sevesi, Fakamatala	'Omai 'a e ngaahi koloa faka- komesiale, sevesi, totongi mo e ngaahi mo'ua	Kautaha, poupou'i 'a e TSDF, Fakalakalaka Faka'ekonomika	Pule'i mo e Tohi tangi
NSA, CSO, Ngaahi Siasi	Ngaahi fale'i, Tataki, Fakahinohino, Sevesi, Fakamatala	Ngaahi Koloa, Sevesi, Totongi, Mo'ua	Poupou'i 'a e TSDF, Ngaue ki he Komiuniti, 'Apiako mo e Mo'ui lelei	Pule'i mo e Tohi tangi
Fakalukufua	Ngaahi fale'i, Tataki, Fakahinohino, Sevesi, Fakamatala	Ngaahi Koloa, Sevesi, Totongi, Mo'ua	Poupou'i 'o e TSDF	Pule'i mo e Tohi tangi
Ngaahi Kupu Felave'i ki he Fakalakalaka	Ngaahi fale'i, Tataki, Fakahinohino, Sevesi, Fakamatala	Tokoni mo fale'i ki he fakalakalaka	Fakahoko hono tufa e ngaahi pa'anga tokoni mei muli	Siofi fakalukufua 'a hono ngaue'aki 'a e ngaahi tokoni fakapa'anga fakalakalaka mo e tokangaekina 'o e ngaue fakalukufua

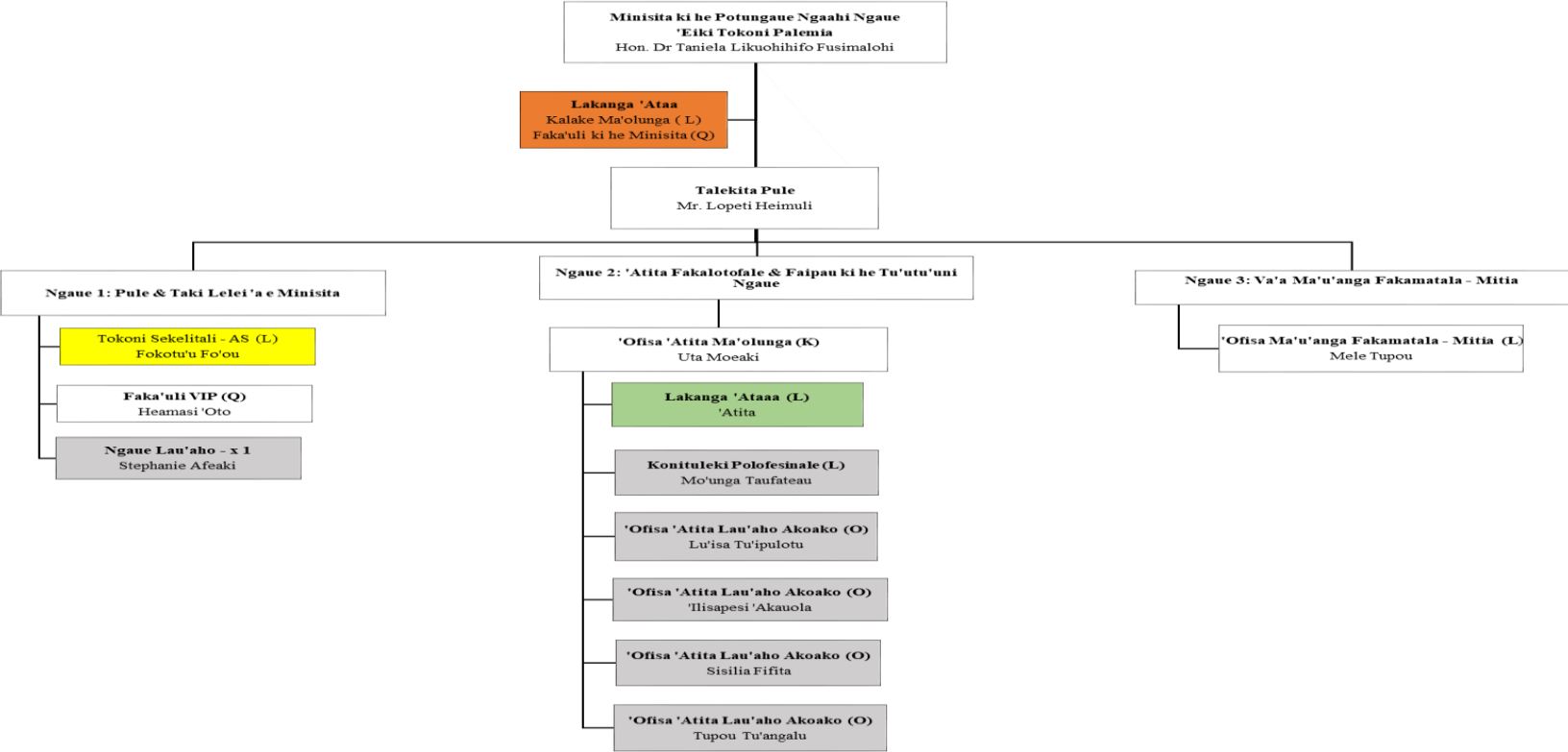
FAKALAHI FIKA 2: LISI 'O E NGAHI TEFITO'I LAO MO E NGAHI ALEPAU NGAUE MO TU'APULE'ANGA

Ko e fatongia 'a e Potungaue 'oku makatu'unga 'i he ngaahi lao lolotonga, tu'utu'uni ngaue pea mo e ngaahi palani ngaue;

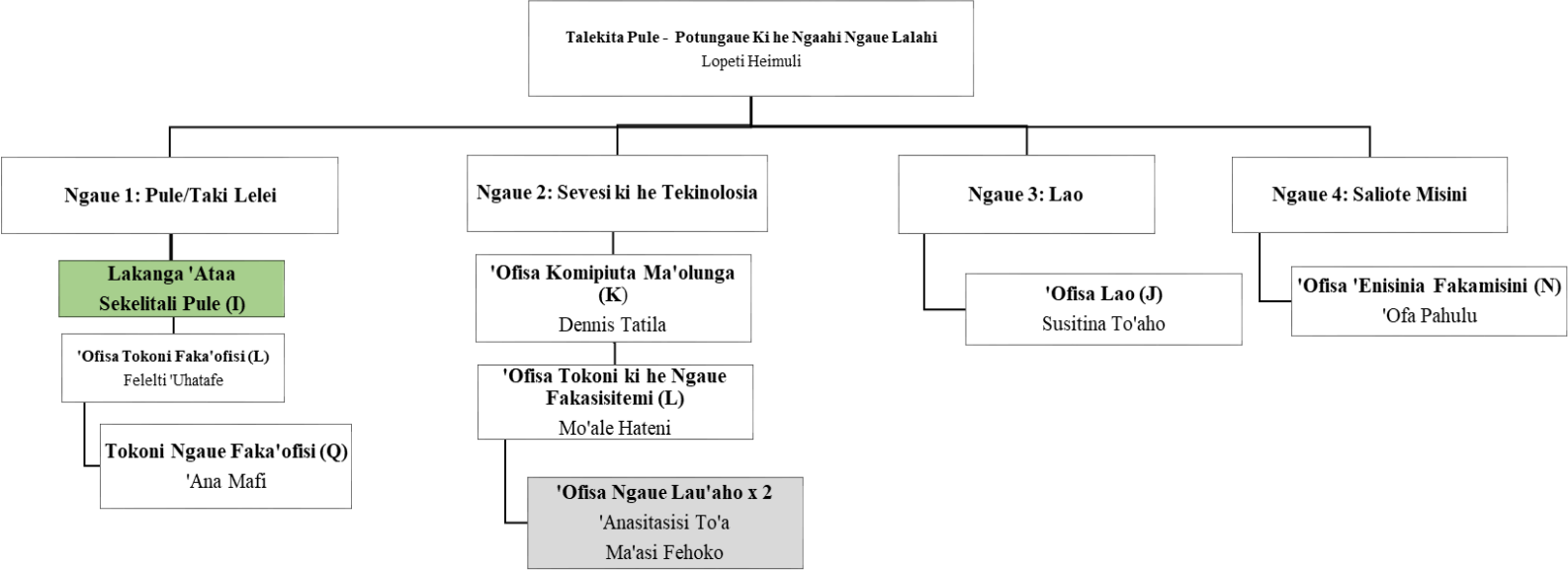
NGAAHI VA'A NGAUE	NGAAHI LAO	ALEPAU/TALITE FAKA VAHA'A PULE'ANGA
Fefolau'aki Vakapuna Sivile	1) Lao ki he Uta 'I he 'Ataa 1991 [2020 Lao Fakatonutonu] 2) Lao ki he Fefolau'aki Vakapuna [2020 Lao Fakatonutonu] i. Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fefolau'aki Vakapuna Sivile (Ngaahi Totongi Mala'e Vakapuna) ii. Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fefolau'aki Vakapuna Sivile (Fakangatangata ki hono Ngaue'aki 'o e Kelekele) iii. Ngaahi Tu'utu'uni Angamaheni 'aki hono Ngaue'aki ki he Fefolau'aki Vakapuna Sivile iv. Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile 2012 v. Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) 'o e Fefolau'aki Vakapuna Sivile 1996 vi. Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Tute Mala'e Vakapuna vii. Tute ki hono mape'i 'o e Mala'evakapuna 3) Lao ki he Fefononga'aki 2008 Lao ki he fakafoki fakapule'annga 'o e kau fai hia 1988	1. 1929 Tisema – “Konivesio Warsaw” ‘uhinga ki he Konivesio ki hono fakatahataha’i ‘o e ngaahi Tu’utu’uni fekau’aki mo e ngaahi uta fakavaha’apule’anga ‘oku fe’ave’aki he ‘Ataa 2. 1995 – Tu’utu’uni Ngaue ke liliu e Konivesio Warsaw ‘o e 1929, ko Hague 1955 3. 1944 – “Konivesio Chicago” ‘oku ‘uhinga ki he Konivesio ki he fefolau’aki vakapuna sivile fakavaha’apule’anga. 4. 1971 – “Konivesio Montreal” ‘oku ‘uhinga ki he Konivesio ki hono ta’ofi ‘o e Ngaahi Ngaue Ta’efakalao ki he Malu ‘o e Fefolau’aki Vakapuna Sivile 5. 1963 – “ Konivesio Tokyo” ‘oku ‘uhinga ki he Konivesio ‘o e Ngaahi Hia mo e Ngaahi Ngaue Ta’efakalao ki he Malu ‘o e Fefolau’aki Vakapuna Sivile. 6. 1980 – Tu’utu’uni Ngaue ki he Konivesio Chicago 7. 1988 – Fakalahi Tu’utu’uni Ngaue Montreal ki hono Ta’ofi ‘o e Ngaahi Ngaue Fakamalohi Ta’efakalao ‘I he Ngaahi Mala’evakapuna ‘oku ngaue ki he Fefolau’aki Fakavaha’apule’anga Sivile, fakalahi ki he Konivesio 1971 8. 1991 – Konivesio Montreal ki hono faka’ilonga’i ‘o e ngaahi Pelesitiki fakatu’utamaki ‘i he taumu’a ke ‘ilo. 9. 1970 – “Konivesio Hague” ‘oku ‘uhinga ki he Konivesio ki hono Ta’ofi ‘o e Puke Ta’efakalao ‘o e Vakapuna 10. 1990 – Tu’utu’uni Ngaue ke liliu ‘a e Konivesio ICAO (‘Atikolo 50) 11. 1990 – Tu’utu’uni Ngaue felave’i ki hono toe liliu ‘o e Konivesio ‘o e fefolau’aki Vakapuna Sivile Fakavaha’apule’anga
Fefononga'aki 'I he Hala Pule'anga	1) Lao ki he Ngaahi Hala 2020 i. Fanongonongo fekau'aki moe ngaahi hala 2) Lao ki he Fe'alu'aki 2020 i. Ngaahi Tu'utu'uni (Sivi Faka'uli) ki he Fe'alu'aki 'i he hala 3) Lao ki he Ngaahi Ngaue ki he Fefononga'aki 2020 4) Lao ki he lesisita 'o e Pasikala 2020	
Malini mo e Ngaahi Taulanga	1) Lao ki he Fetu'utaki Koloa 'I Tahī 2008 2) Lao ki he Uta 'o e Kau Folau mo 'enau Ngaahi Uta 'i Tahī 3) Lao ki he Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toho'anga Vaka 4) Lao ki he Malu'I 'I Tahī 5) Lao ki hono Ta'ofi 'o e 'Uli'I 'o Tahī 2020 6) Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Taulanga 2020 i. Fanongonongo 'o e Ngaahi Totongi ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Taulanga 2012 7) Lao ki he Folau Vaka (Fakangatangata 'o e Mo'ua) 2020 8) Lao ki he Folau Vaka – (Fakatonutonu lao) 2022	1. Konivesio SOLAS (hao moe malu 'o e mo'ui 'i tahi) 2. Konivesio STCW 3. Konivesio ki he Laine Fakafe'unga Uta fakatatau ki he loloto e tahi 196 4. Ngaahi Tu'utu'uni ki ha fepakipaki/fakatamaki 'i he tahi 5. Konivesio ki he mamafa 'o e vaka uta 'I tahi 6. Konivesio ki hono fakafaingamalie'i 'o e fe'alu'aki he tahi 7. Konivesio ki he Fakangatangata 'o e Ngaahi Mo'ua ki he ngaahi koloa 'a e Malini 1976 mo e ngaahi Tu'utu'uni Ngaue 1996 8. Konivesio ki hono Ta'ofi 'o e Ngaahi Ngaue Ta'efakalao ki he Malu 'o e Fefolau'aki Vkatahi 1988 9. Konivesio Fakavaha'apule'anga ki he fekumi mo e fakahaofi mo'ui 'i tahi 1989

	i. <i>Tu'utu'uni ki he Vaka (Malu'i 'o e Ngaahi Vaka Fakavaha'apule'anga mo e Ngaue'anga 'o e Taulanga) 2004</i> ii. <i>Ngaahi Tu'utu'uni (Ngaahi me'a Fakahaofi Mo'ui) ki he Folau Vaka</i> iii. <i>Ngaahi Tu'utu'uni (Lesisita) ki he Folau Vaka 2002</i> iv. <i>Ngaahi Tu'utu'uni (Konivesio STCW) ki he Folau vaka 1998</i> 9) Lao ki he Pa'anga Fakafo'ou 'o e Folau Vaka 2020 Lao ki he Ngaahi Uafu 2020	10. Konivesio ki hono fakafepaki'i/ta'ota'ofi 'a e pipiki mo e mo'ui 'a e ngaahi me'amo'ui 'o tahi 'i he ngaahi sino'i vaka 11. Konivesio ki hono mapule'i 'o e mamafa e vai he vaka 12. Konivesio ki hono Tauhi e lolo 13. "Konivesio HNS" 'oku 'uhinga ki he Konivesio Fakavaha'apule'anga ki he Mo'ua mo e Totongi Huhu'i ki he Maumau 'o fekau'aki mo hono Uta Tahī 'o e Ngaahi Me'a Fakatu'utamaki mo Kona, 1996 14. Konivesio Atenisi 15. Konivesio MLS (Ngaahi Mokisi ki he folau tahi) 1993 16. "Konivesio OPRC" 'oku 'uhinga ki he Konivesio Fakavaha'apule'anga ki he Mateuteu, Matatali mo e Fetokoni'aki fekau'aki mo e 'Uli 'a e Lolo
Pule'i 'o e Ngaue Langa	1) Lao Pule'i mo e Ngaahi Tu'unga 'o e Langa Fale 2020 i. <i>Tu'utu'uni Fakafonua ki he Langa Fale</i> ii. <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i mo e Ngaahi Tu'unga 'o e Langa Fale</i> Tu'utu'uni ki he Ngaahi Langa Fale Fakalotofonua 2007	
Fakalukufua	1. Lao ki he Tukupau Ngaue'aki 2020 2. Lao ki he Ngaue Fakapule'anga 2022 i. <i>Tu'utu'uni Faka'ulungaanga ki he Ngaue Fakapule'anga</i> ii. <i>Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Ngaue Fakapule'anga.</i> iii. <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki he (Founga Ngaue ki he Loto Mamahi mo e Va Tamaki) Ngaue Fakapule'anga</i> iv. <i>Tu'utu'uni Ngaue Fakapule'anga 2010</i> 3. Lao ki he 'Atita 'a e Pule'anga 2020 4. Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga 2020 <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga (Ngaahi 'Akauni)</i> i. <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga (Ngaahi Pa'anga 'a e Pule'anga)</i> ii. <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga (Ngaahi Koloa 'o e Pule'anga) 1984</i> v. <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga (Tuku atu 'a e Ngaahi Tohi Pa'anga Faka- Falepa'anga)</i> v. <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakatau Fakapule'anga</i> <i>Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Pa'anga Hu Mai 'a e Pule'anga</i>	

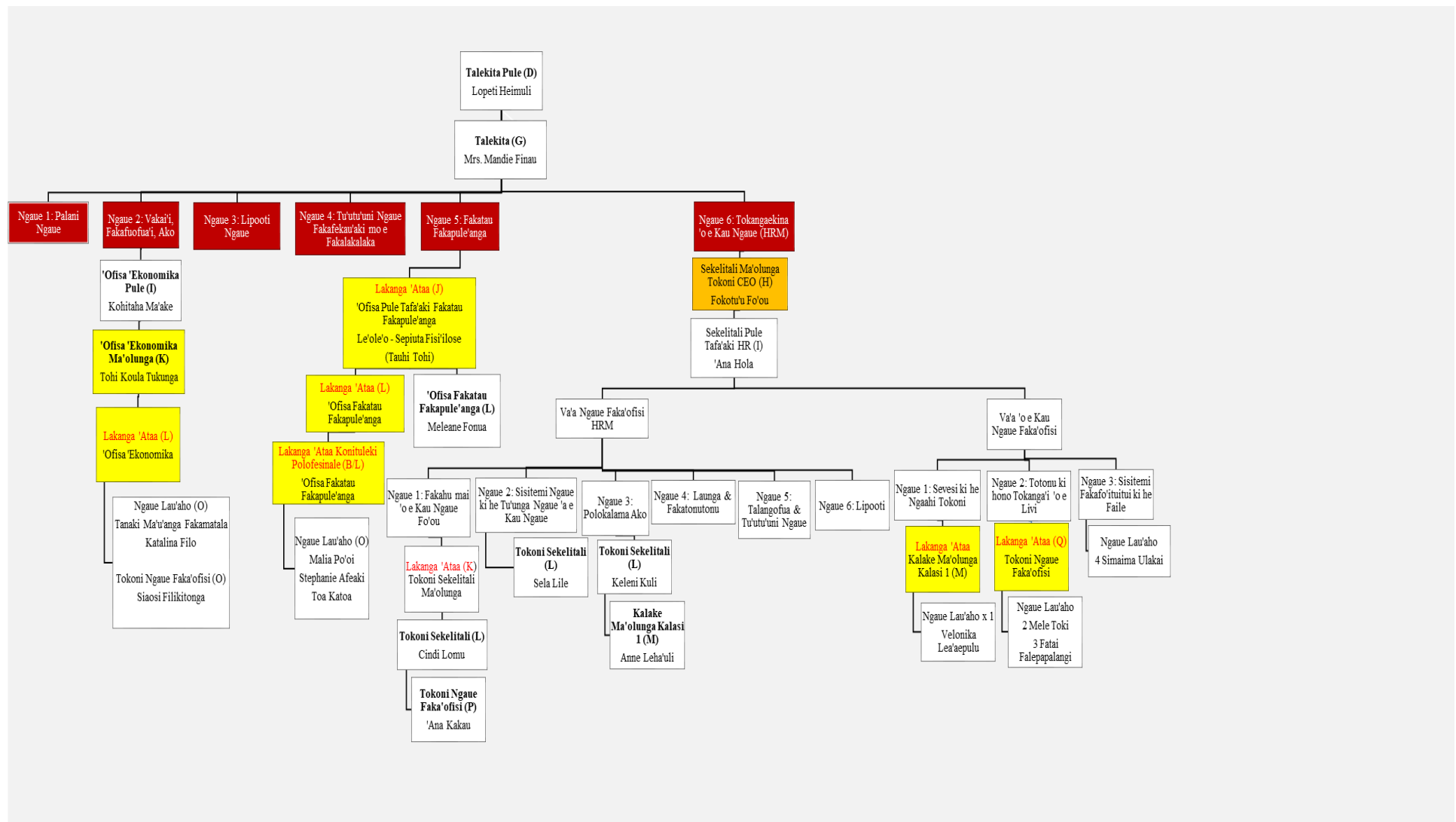
1.01 ‘OFISI ‘A E ‘EIKI MINISITA

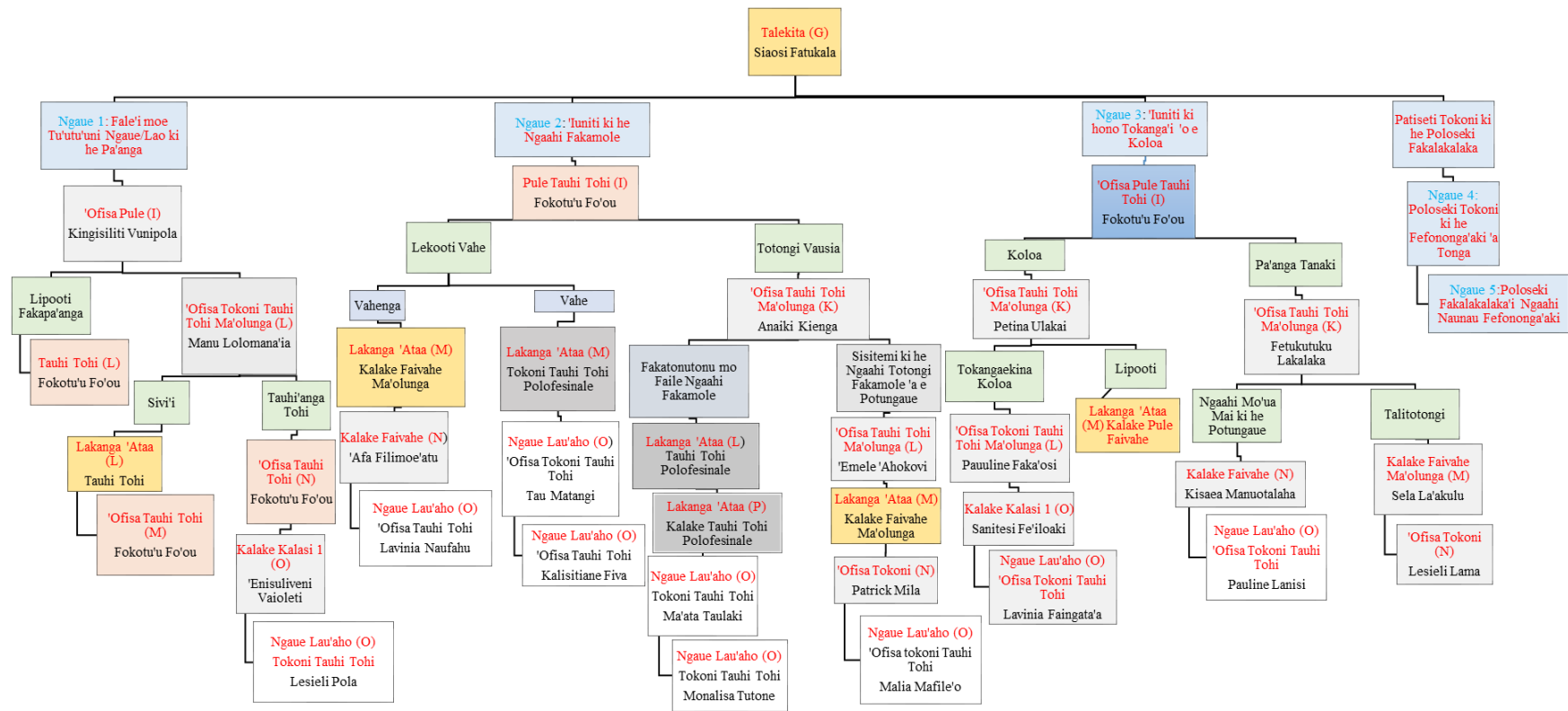
1.02 OFISI 'O E TALEKITA PULE

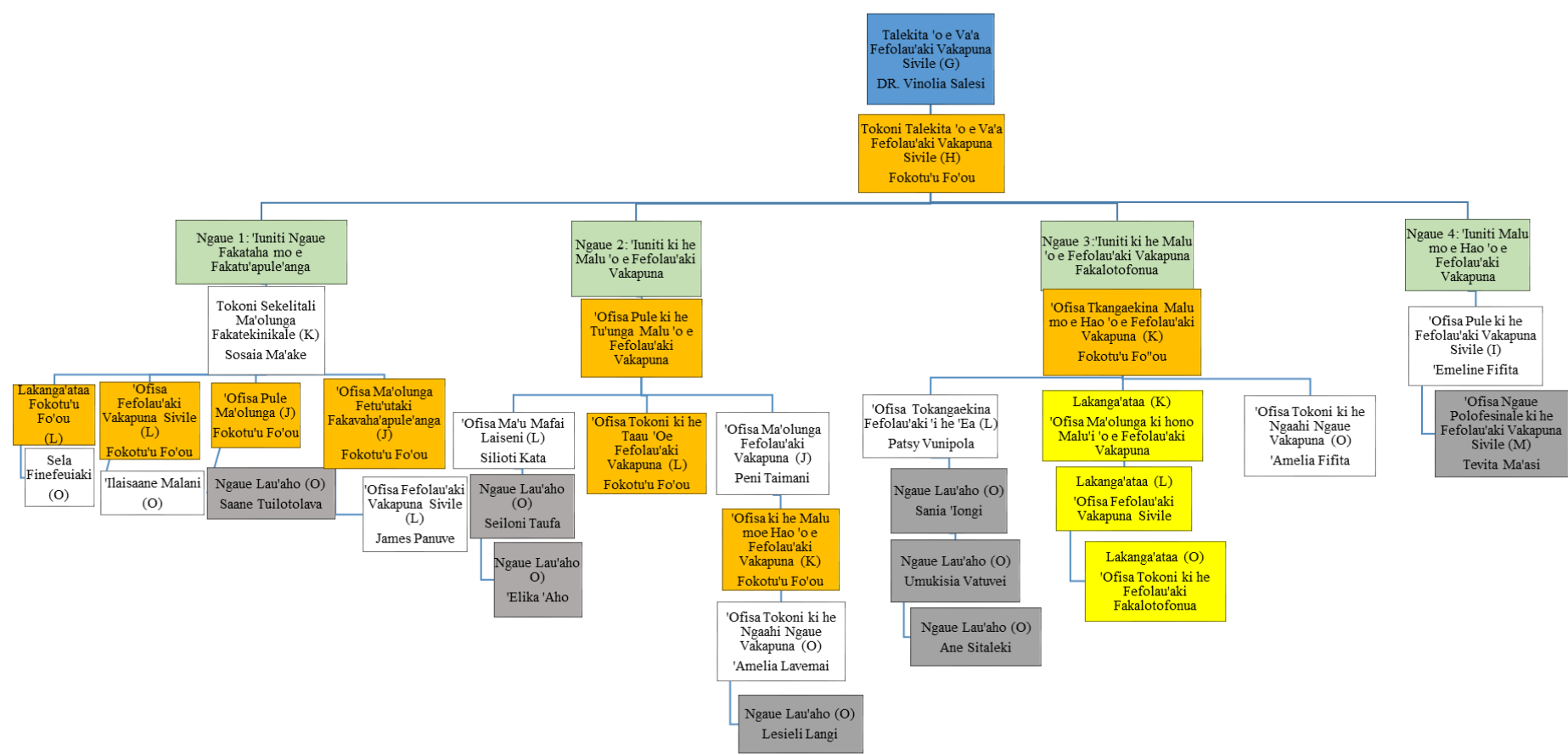
113 | Page

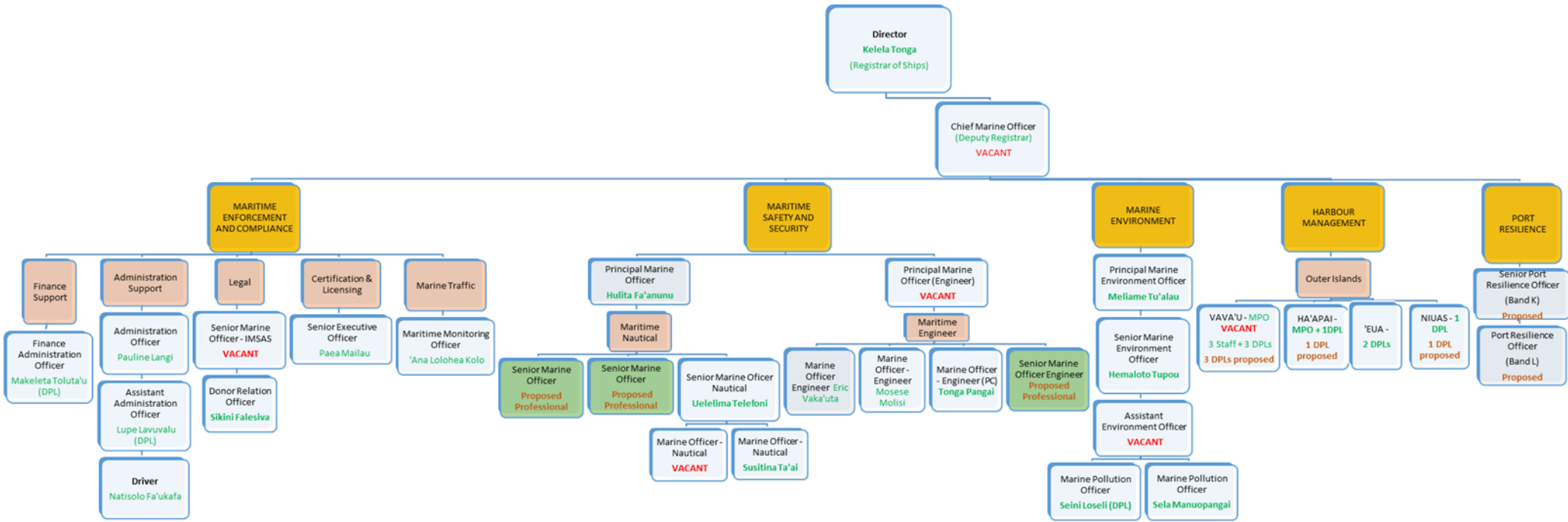
1.04 VA'A SEVESI TOKONI (CSD)

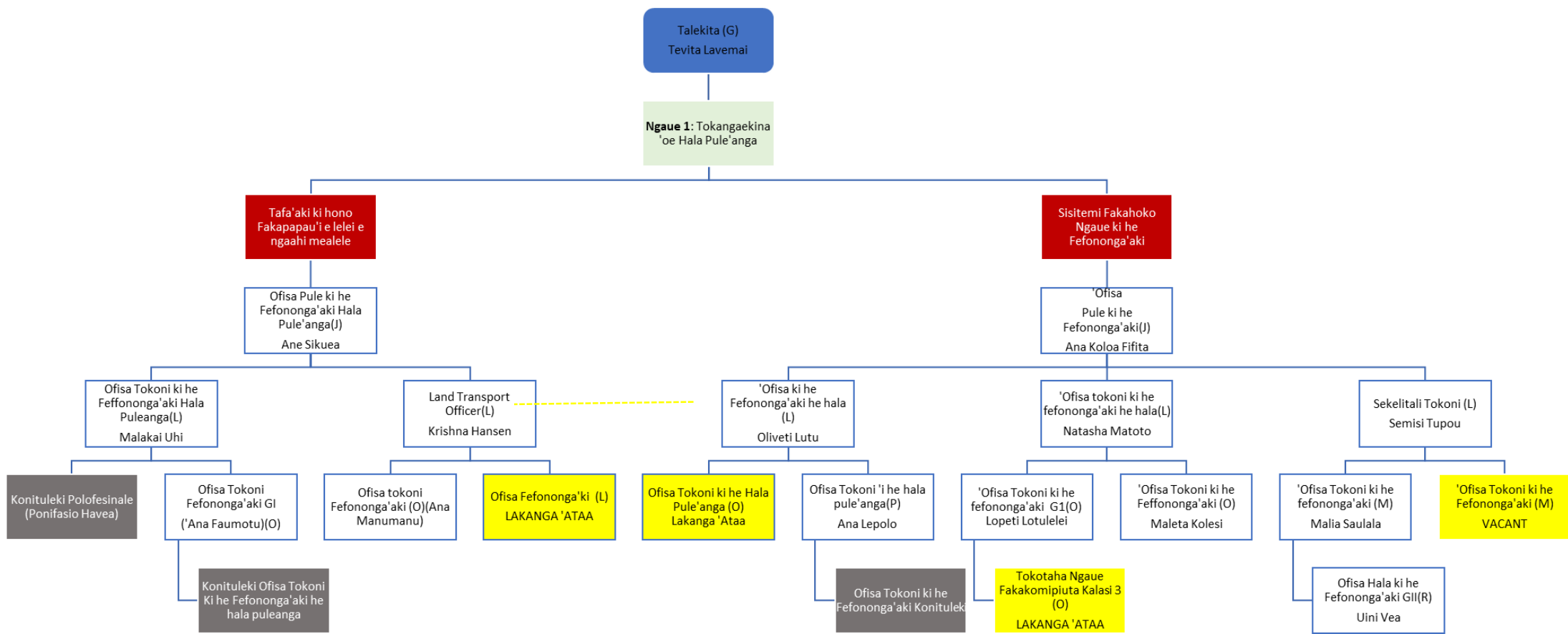
2.01 'OFISI FEFOLAU'AKI VAKAPUNA SIVILE (CAO)

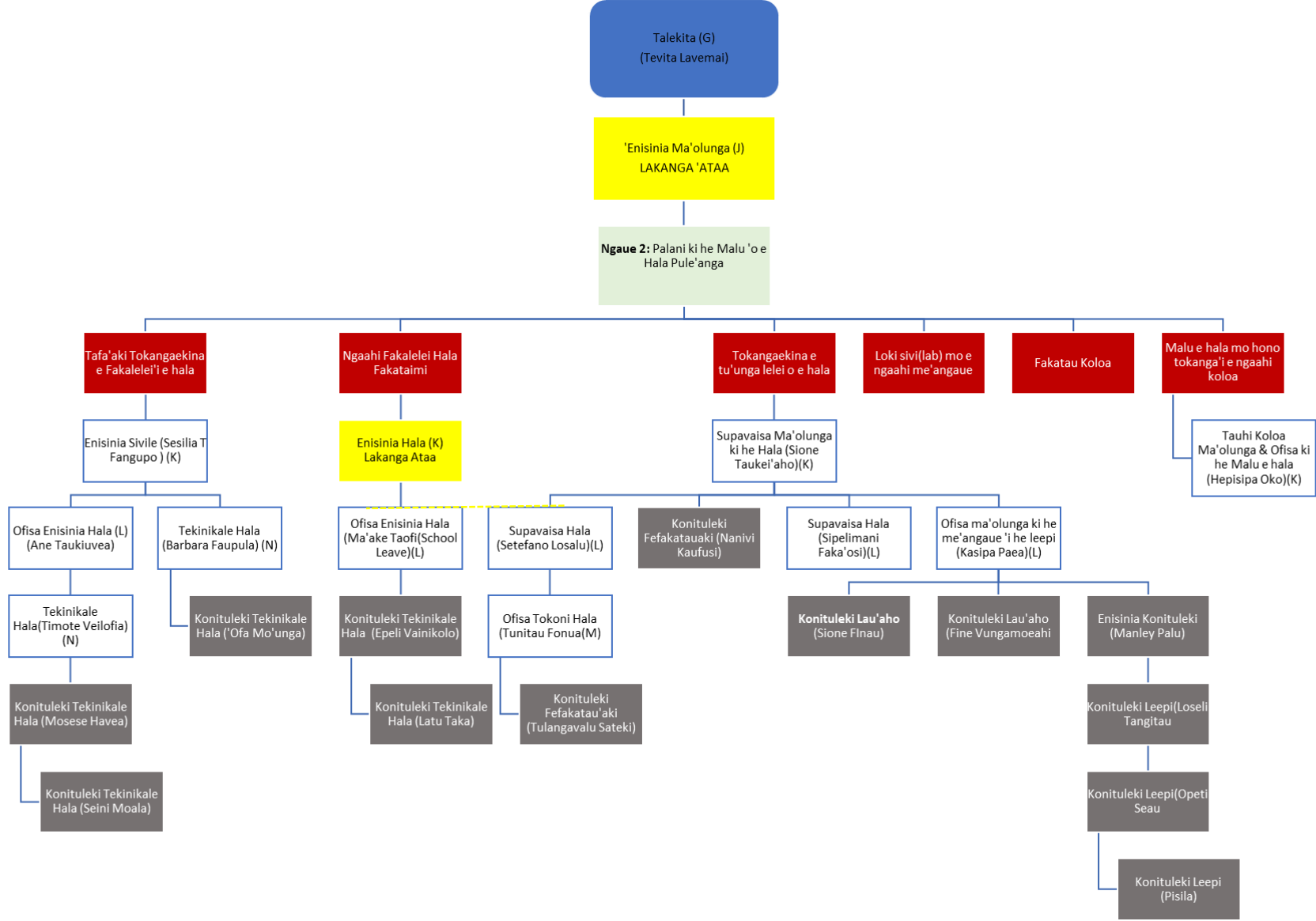
2.02 VA'A MALINI MO E NGA'AHI TAULANGA (MAO)

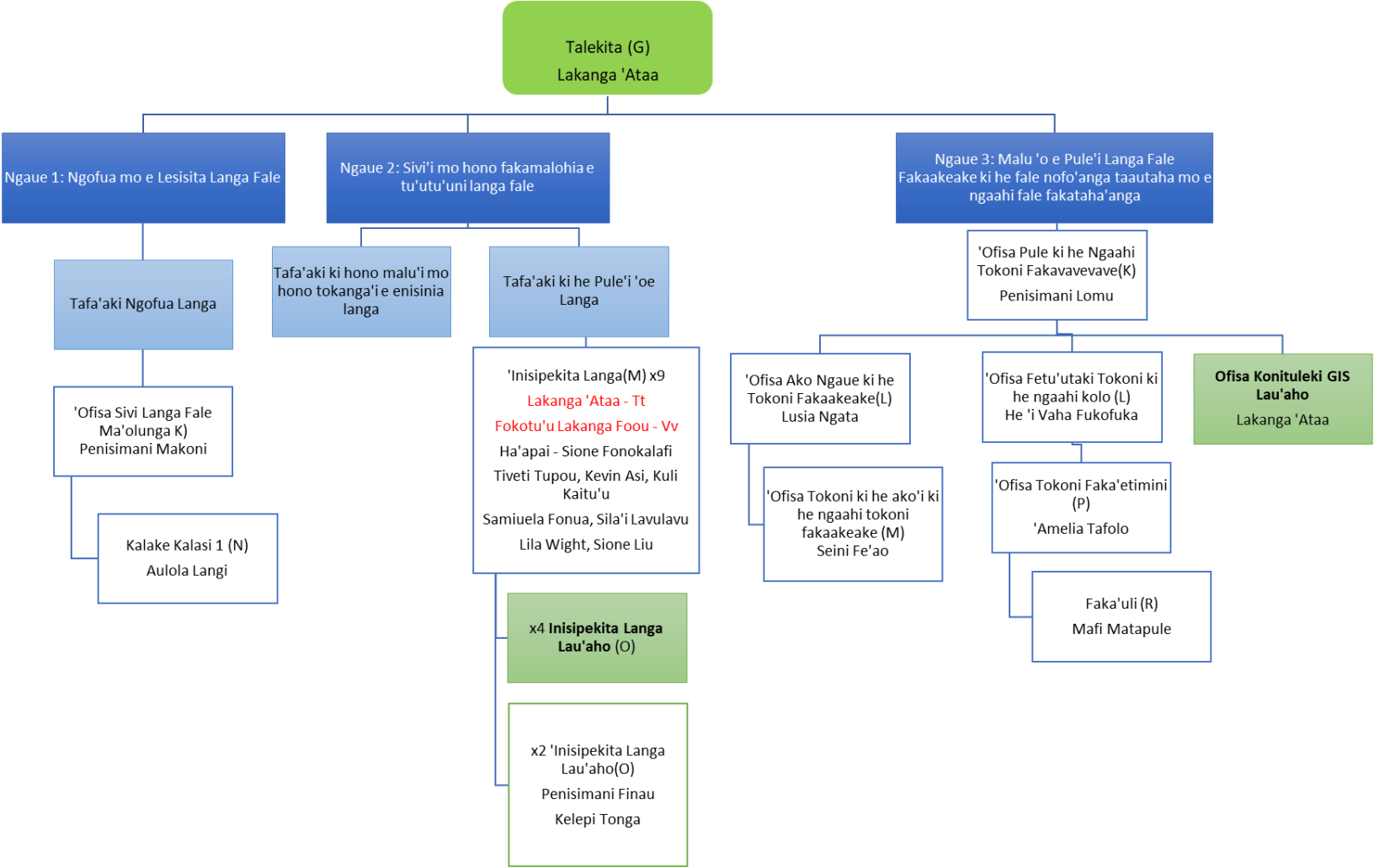
2.03 VA’A KI HE FEFONONGA’AKI HALA PULE’ANGA (LTD) – Tokangaekina Fe’alu’aki he hala (NGAUE 1)

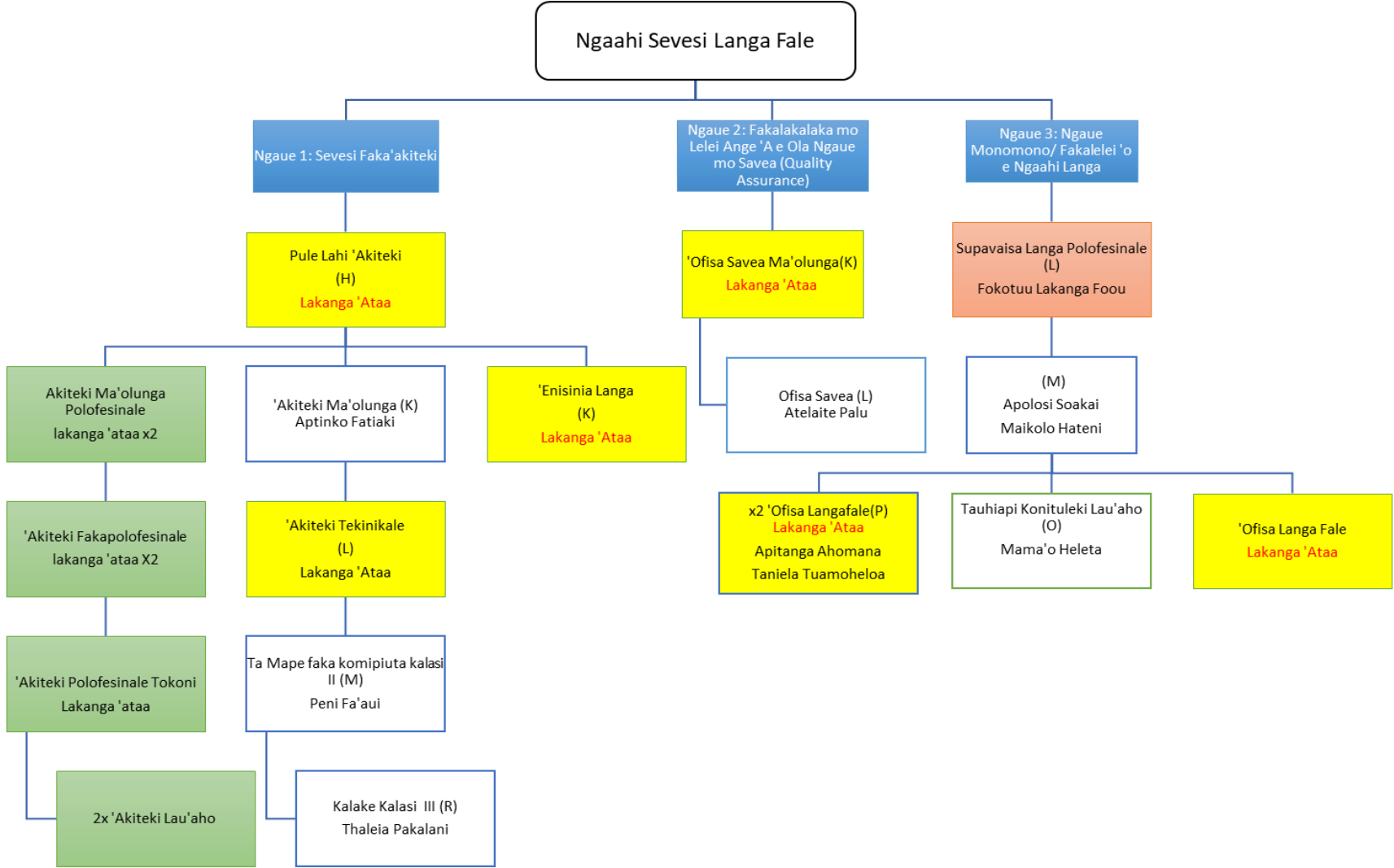
2.04 VA'A KI HE FEFONONGA'AKI HE HALA (LTD) – Mapule'i mo hono palani'i 'o e Hala (NGAUE 2)

3.01 VA'A KI HE TU'UTU'UNI LANGA FALE (BCD)

3.02 VA'A KI HE NGAahi SEVESI LANGA FALE (BSD)

3.03 VA'A KI HE NGAahi SEVESI 'ENISINIA

